

Examensarbete, Högskolan på Åland, Utbildningsprogrammet för företagsekonomi

EKONOMISK LÄSKUNNIGHET

- Bland unga vuxna på Åland

Johanna Lindqvist, Alexandra Domokos

2024:06

Datum för godkännande: 23.05.2024
Handledare: Thor-Björn Wik

EXAMENSARBETE

Högskolan på Åland

Utbildningsprogram:	Företagsekonomi
Författare:	Johanna Lindqvist, Alexandra Domokos
Arbetets namn:	Ekonomisk läskunnighet - Bland unga vuxna på Åland
Handledare:	Thor-Björn Wik
Uppdragsgivare:	

Abstrakt

Syftet med detta arbete är att undersöka den ekonomiska läskunnigheten bland unga vuxna på Åland samt att skapa insikter och intresse för att förbättra unga vuxnas ekonomiska läsförmåga. För att uppnå syftet har en kombination av kvantitativa och kvalitativa forskningsmetoder använts, i form av en enkätundersökning bland unga vuxna samt en intervju med en ekonomirådgivare. I teoridelen av arbetet får läsaren en inblick i ekonomisk läskunnighet, finansiell kunskap, ekonomisk kunskap, finansiella attityder och beteenden samt privatekonomi.

Resultatet av enkätundersökningen visar att unga vuxna på Åland har relativt goda kunskaper, men det finns brister, särskilt inom områden som budgetering och investering. Slutsatsen är att det finns ett behov och en önskan av mer omfattande ekonomiundervisning redan från tidig ålder. Det finns också ett behov av ökad medvetenhet om tillgängliga ekonomiska stödresurser för unga vuxna som upplever ekonomiska svårigheter. Detta tillsammans kan bidra till att stärka unga vuxnas ekonomiska läskunnighet och samtidigt säkerställa en mer hållbar ekonomisk framtid för Åland.

Nyckelord (sökord)

Ekonomisk läskunnighet, privatekonomi, unga vuxna, Åland

Högskolans serienummer:	ISSN:	Språk:	Sidantal:
2024:06	1458-1531	Svenska	80 sidor

Inlämningsdatum:	Presentationsdatum:	Datum för godkännande:
Datum för språkgranskning 02.05.2024	Datum för offentlig presentation 23.05.2024	Datum för godkännande 23.05.2024

DEGREE THESIS

Åland University of Applied Sciences

Degree Programme:	Business Administration
Author:	Johanna Lindqvist, Alexandra Domokos
Title:	Financial literacy - Among Young Adults in Åland
Academic Supervisor:	Thor-Björn Wik
Commissioned by:	

Abstract

The purpose of this work is to investigate the financial literacy of young adults in Åland and to create insights and interest in improving the financial literacy of young adults. To achieve the purpose, a combination of quantitative and qualitative research methods has been used, in the form of a questionnaire survey among young adults and an interview with a financial advisor. The theory part of the work gives the reader an insight into financial literacy, financial knowledge, financial attitudes and behaviors and personal finance.

The results of the survey show that young adults in Åland have relatively good knowledge, but there are shortcomings, especially in areas such as budgeting and investment. The conclusion is that there is a need and desire for more comprehensive financial education from an early age. There is also a need for increased awareness of available financial support resources for young adults experiencing financial difficulties. This together can help strengthen the financial literacy of young adults while ensuring a more sustainable economic future for Åland.

Keywords

Financial literacy, personal finance, young adults, Åland

Serial number:	ISSN:	Language:	Number of pages:
2024:06	1458-1531	Swedish	80 pages

Handed in:	Date of presentation:	Approved:
02.05.2024	23.05.2024	23.05.2024

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte	8
1.3 Frågeställning	8
1.4 Avgränsningar	8
1.5 Begreppsdefinitioner	8
1.5.1 Unga vuxna	8
1.5.2 Ekonomisk läskunnighet	9
1.5.3 Finansiell kunskap	9
1.5.4 Ekonomisk kunskap	9
1.5.5 Privatekonomi	9
2. METOD	10
2.1 Undersökningsmetod	10
2.1.1 Kvantitativ metod	10
2.1.2 Urval	11
2.1.3 Kvalitativ metod	11
2.2 Tillvägagångssätt och datainsamling	12
2.3 Validitet och reliabilitet	13
3. TEORI	15
3.1 Ekonomisk läskunnighet	15
3.1.1 Faktorer som påverkar ekonomisk läskunnighet	17
3.2 Finansiell kunskap	21
3.3 Ekonomisk kunskap	27
3.4 Finansiella attityder och beteenden	27
3.5 Privatekonomi	29
3.5.1 Begrepp inom privatekonomi	31
3.5.2 Ekonomiska utmaningar för unga vuxna	33
3.5.3 Förbättra kunskapen inom privatekonomin	34
3.5.4 Utbildning inom privatekonomi och dess påverkan	38
3.5.5 Ekonomisk utbildning på Åland	40
4. EMPIRI	42
4.1 Resultat av enkätundersökning	42
4.1.1 Bakgrundsfrågor	42
4.1.2 Frågor om ekonomisk läskunnighet och privatekonomi	43
4.1.3 Öppna kommentarer och åsikter	51
4.2 Sammanfattning av enkätundersökning	52
4.3 Analys av enkätundersökning	53
4.3.1 Samband	62

4.3.2 Brister med enkäten	66
4.4 Redovisning av intervju	67
4.4.1 Sammanfattning och analys av intervju	69
5. SLUTSATS	71
5.1 Förslag till vidare forskning	73
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	74
BILAGOR	81
Bilaga 1 - Val av frågor	81
Bilaga 2 - Följebrev till enkäten	94
Bilaga 3 - Enkäten	95

1. INLEDNING

Genom att förbättra sin ekonomiska läskunnighet och finansiella kunskap kan den enskilda individen påverka sitt eget välmående men också bidra till stabilitet i samhällsekonomin. Ekonomisk läskunnighet innebär förståelse av ekonomiska begrepp, förmågan att kommunicera dessa termer, kunskaper i hantering av personlig ekonomi, förmågan att fatta välgrundade ekonomiska beslut och självsäkerhet i planeringen av den framtida ekonomin. Att ha en stark ekonomisk läskunnighet, finansiell kunskap och ekonomisk kunskap är avgörande för att kunna fatta välgrundade beslut kring sin privatekonomi och för att kunna hantera ekonomiska utmaningar såsom den osäkra världssituationen, pandemier och inflation.

En välutvecklad ekonomisk läskunnighet ger en stabil grund för att förstå och tillämpa finansiell kunskap, samtidigt som en förståelse för finansiella begrepp kan bidra till en fördjupad insikt i ekonomiska system och processer. En bred ekonomisk kunskap ger en omfattande och djupgående förståelse som förbättrar både ekonomisk läskunnighet och finansiell kunskap. Genom att integrera dessa tre områden kan individer fatta mer välgrundade ekonomiska beslut och effektivt hantera sin privatekonomi.

För att säkerställa välbefinnande i en värld som ständigt förändras behöver vi kunskap om hur vår privatekonomi fungerar och påverkas, både av individuella beslut och yttre makroekonomiska faktorer. Att kunna fatta välgrundade ekonomiska beslut och anpassa sin ekonomiska situation har därför stor betydelse. Våra vardagliga beslut påverkar vår finansiella stabilitet, hur vi hanterar våra inkomster, våra budgetvanor och hur vi väljer att spendera (Lowell, 2023).

I en finsk undersökning gjord av YouGov år 2019 framgick det att över hälften av de svarande ansåg att det ekonomiska kunnandet hos finländska ungdomar är undermåligt. Majoriteten av de svarande i åldersgruppen 30-39 år ansåg att ungdomars kunskap idag är bristfällig medan 39 procent från åldersgruppen 18-29 ansåg att kunskapen var väldigt eller någorlunda bra. Totalt sett visade studien att endast en tredjedel ansåg att de ekonomiska kunskaperna var någorlunda eller väldigt bra. Heidi Enbacka, regionchef på TAT, menar att

det borde finnas en fördelning av ansvaret för att lära sig om privatekonomi mellan det egna hemmet och skolan. Enbacka argumenterar för att det är både relevant och behövligt med ett separat ämne i skolan inom ekonomi, trots att utbildningsstyrelsen inte vill införa ett sådant (Flemmich & Pohjolainen, 2019).

I en publikation om inkomstfördelning och välfärd utförd av ÅSUB år 2022 kan det utläsas att omkring 60 procent av de åländska hushållen år 2020 hade skulder och dessa uppgick i genomsnitt till 224 procent av de tillgängliga inkomsterna (Roos, 2022, p. 6).

Enligt publikationen utförd år 2020 syns en trendmässig ökning av skulder hos de åländska hushållen och sedan år 2006 överstiger skulderna de tillgängliga inkomsterna.

Skuldsättningen varierade mellan olika åldersgrupper år 2018 och personer mellan 35-44 år hade de största skulderna medan personer i åldern 25-35 år hade de näst högsta skulderna (Lähde, 2020, pp. 5–6).

Genom att undersöka den ekonomiska läskunnigheten bland unga vuxna på Åland hoppas vi kunna ge en insikt i den faktiska kunskapen och samtidigt belysa en central fråga som är av stor betydelse både för individen och samhället som helhet. I det följande arbetet kommer vi att behandla teorin kring ekonomisk läskunnighet, finansiell kunskap, ekonomisk kunskap, privatekonomi, vikten av kunskapen samt faktorer som påverkar kunskapen. Vi kommer också att undersöka eventuella möjligheter och initiativ för att förbättra unga vuxnas finansiella kunskap med hjälp av de deltagande i undersökningen samt genom att inkludera en ekonomirådgivares perspektiv.

1.1 Bakgrund

Vi vill undersöka hur den ekonomiska läskunnigheten bland unga vuxna på Åland ser ut och hur de själva upplever sin ekonomi. Vi valde detta ämne eftersom ekonomisk läskunnighet är ett viktigt område som inte bara påverkar individen själv utan också samhället i det stora hela. I samtal med andra personer har vi fått uppfattningen att det finns brister i kunskap inom privatekonomi, vilket har skapat ett intresse hos oss för att undersöka detta. Vår förhoppning är att genom kartläggning och analysering av denna kunskapsnivå bidra till att öka förståelsen

för den faktiska kunskapsnivån och de upplevda ekonomiska utmaningarna. Detta kan skapa insikter som i sin tur kan bidra till både individuella och samhällsliga initiativ för att stärka det finansiella intresset och kunskapen bland unga vuxna på Åland.

1.2 Syfte

Syftet med detta arbete är att undersöka och analysera den ekonomiska läskunnigheten bland unga vuxna på Åland samt att skapa insikter och intresse för att förbättra unga vuxnas ekonomiska läsförmåga. Detta genom att identifiera eventuella brister och utmaningar som de står inför och som påverkar deras privatekonomi.

1.3 Frågeställning

- Vilka faktorer påverkar den ekonomiska läskunnigheten?
- Vilka är de vanligaste källorna till kunskaper inom ekonomi för unga vuxna på Åland, och hur påverkar dessa källor deras kunskap om privatekonomi?

1.4 Avgränsningar

Vi har valt att inte undersöka specifika ekonomiska förhållanden eller utmaningar för andra åldersgrupper, utan avgränsar arbetet till unga vuxna i åldern 20-30 år. Åldersintervallet valde vi baserat på att det vanligtvis sker större händelser ekonomiskt i denna fas av livet, som till exempel att flytta hemifrån eller bostadsköp.

1.5 Begreppsdefinitioner

1.5.1 Unga vuxna

Begreppet unga vuxna används idag med olika betydelser i olika sammanhang och det finns inte en enhetlig beskrivning av begreppet. Karolinska institutet definierar ung vuxen som en person som är mellan 19 och 24 år (*Unga vuxna*, n.d.), medan Svenska kyrkan definierar ung vuxen som 18-30 år (*Unga-vuxna läger (18-30 år)*, 2023). Ytterligare ett exempel är från den svenska folkhälsomyndigheten som har ålderskategorin 16-29 år för begreppet unga vuxna (*Hivprevention bland unga och unga vuxna*, n.d.). Vi har i detta arbete valt att definiera

begreppet unga vuxna som individer mellan 20 och 30 år. Fortsatt under hela arbetets gång är det denna ålderskategori vi refererar till då begreppet unga vuxna används.

1.5.2 Ekonomisk läskunnighet

Definitionen av ekonomisk läskunnighet är komplicerad och inte helt fastställd enligt olika forskare (Huston, 2010, p. 296; Remund, 2010, p. 279). Utifrån en översikt av olika studier sedan 2000-talet kan definitionerna av ekonomisk läskunnighet kategoriseras i fem olika delar: kunskap om ekonomiska begrepp, förmågan att kommunicera ekonomiska termer, kunskap i att hantera den personliga ekonomin, förmågan att ta lämpliga ekonomiska beslut samt att självsäkert hantera planering av sin framtida ekonomi (Remund, 2010, p. 279).

1.5.3 Finansiell kunskap

Finansiell kunskap anses vara förmågan att förstå och använda ekonomiska termer och principer för att kunna ta hållbara beslut om till exempel bank- och finansiella produkter. Finansiell kunskap innebär medvetenhet, kunskap, färdigheter, beteenden och attityder som behövs för att uppnå ekonomiskt välbefinnande på individnivå (Frączek & Klimontowicz, 2015, pp. 62–63).

1.5.4 Ekonomisk kunskap

Ekonomisk kunskap är förmågan att förstå centrala begrepp inom ekonomi som till exempel alternativkostnad, ekonomisk analys, marginal, välfärd och effektivitet. Denna kunskap är avgörande för att fatta välgrundade ekonomiska beslut och hantera utmaningar som ojämlikhet och miljöförstöring (Lusardi, 2008).

1.5.5 Privatekonomi

Privatekonomi innefattar inkomster, utgifter, skulder samt tillgångar och är det totala kapital en privatperson har. I en kontinuerlig daglig process omsätts pengar genom att tjäna, köpa, låna, spara och försäkra (Ahlqvist, 2015).

2. METOD

2.1 Undersökningsmetod

Syftet med denna undersökning är att undersöka den ekonomiska läskunnigheten hos unga vuxna på Åland och identifiera eventuella kunskapsbrister. För att utforska detta ämne på ett omfattande sätt har vi valt att använda oss av både kvantitativ och kvalitativ metod. Valet att använda oss av både kvantitativ och kvalitativ metod i denna undersökning baserar sig på vår ambition att få en så omfattande och nyanserad förståelse som möjligt av den ekonomiska läskunnigheten hos unga vuxna på Åland. Genom att kombinera båda metoderna strävar vi efter att få fram både kvantifierbara trender och mönster samt djupare insikt i de faktorer och sammanhang som kan påverka individernas ekonomiska läskunnighet.

En tydlig skillnad mellan kvantitativa och kvalitativa metoder är att de förstnämnda fokuserar på att mäta information som beskrivs med siffror, medan de sistnämnda syftar på information som kan beskrivas med ord (Eliasson, 2006, p. 21).

Vid omfattande undersökning kan det generellt sett vara till fördel att använda både kvantitativa och kvalitativa metoder för att uppnå en mer omfattande förståelse. Kvalitativa undersökningar såsom intervjuer kan användas för att få en preliminär inblick och kompletteras sedan med en mer omfattande kvantitativ undersökning för en djupare förståelse (Eliasson, 2006, pp. 30–31).

2.1.1 Kvantitativ metod

Den kvantitativa metoden fokuserar mer eller mindre på matematiska sätt att undersöka data och information. Enkätundersökningar är det vanligaste sättet att samla in kvantitativ data. Enkätundersökningarna är i form av olika frågeformulär och kan genomföras på internet, där respondenten sedan kan lämna sina svar. Undersökningen kan också utföras i tryckt form och delas ut eller skickas hem med posten. Tillvägagångssätten har inte någon betydelse för utformningen av frågeformuläret men kan påverka vilka och hur många personer som svarar. Det viktigaste är att få så många svar som möjligt för ett rättvisande resultat eftersom denna

typ av undersökningar ger svar på hur pass olika förhållanden och attityderna bland de personerna som svarade är (Eliasson, 2006, p. 28).

Vid kvantitativa undersökningar är förberedelserna viktiga. Frågeformuläret bör ha en klar struktur och täcka in ämnet på ett fullständigt och systematiskt sätt. En fördel med denna metod är att analysen går snabbt och kan delvis förberedas. Metoden passar bättre än den kvalitativa för att nå flera olika områden i undersökningen, som till exempel ställa frågor om flera förhållanden som kan vara av stor betydelse i undersökningen. En nackdel med denna metod är att frågeformuläret saknar de kvalitativa metodernas alternativ att fördjupa sig i en frågeställning (Eliasson, 2006, p. 30).

2.1.2 Urval

Vid en undersökning brukar ett urval användas för att representera populationen eftersom det skulle vara för kostsamt och tidskrävande att undersöka hela populationen. Det finns två olika typer av urval, sannolikhetsurval och icke-sannolikhetsurval. Sannolikhetsurval syftar på att varje enhet väljs slumpmässigt med en känd chans att bli vald. Icke-sannolikhetsurval syftar på att urvalsprocessen inte blir slumpmässig och chansen att bli vald inte kan förutses på förhand (Christensen et al., 2016, pp. 104–107).

För denna undersökning är urvalsgruppen unga vuxna som bor på Åland. Det geografiska området för urvalet är Åland. Åldersgruppen för unga vuxna vi valde består av individer mellan 20 och 30 år. Åldersintervallet valdes ut på grund av att det är den naturliga perioden i livet då många individer börjar ta sina första steg in i ekonomiska beslut och ansvar.

Resultaten från denna studie används för att generalisera och dra slutsatser om hela den specifika gruppen i fråga.

2.1.3 Kvalitativ metod

Kvalitativ metod syftar på en djupare förståelse där helhetsförståelsen och sammanhanget har större betydelse än de enskilda delarna. En kvalitativ undersökning beskriver delar av verkligheten som har form av text och modeller, som har som syfte att upptäcka och lyfta fram de samband som växt fram. Kvalitativ data hjälper till att bygga teorier, teoretiska hypoteser eller praktiska arbetshypoteser (Christensen et al., 2016, p. 66).

Kvalitativa intervjuundersökningar genomförs genom samtal om frågor och ämnen, som intervjuaren har samlat ihop på förhand. Tillvägagångssätt för detta kan till exempel vara en intervju via telefonsamtal eller hembesök. Intervjuaren tenderar att vara mer aktiv i intervjusituationen om intervjun är bra strukturerad. Det är viktigt för både validiteten och reliabiliteten att intervjuaren påverkar den intervjuade så lite som möjligt. En av fördelarna med kvalitativa metoder är att de kan vara flexibla, det vill säga att de är anpassningsbara enligt olika situationer och hur undersökningen utvecklas. Materialet kan samlas in så länge det är användbart (Eliasson, 2006, pp. 25–28). En kvalitativ studie bör användas för att förstå på vilket sätt människor resonerar och reagerar eller för att särskilja eller urskilja handlingsmönster som varierar (Trost, 2010, p. 32).

2.2 Tillvägagångssätt och datainsamling

Insamlingen av data för detta arbete genomfördes med hjälp av en online enkätundersökning och en strukturerad intervjumetod. Dessa två metoder fungerade som grund för studien, där unga vuxna på Åland svarade på frågor som bedömde deras ekonomiska läskunnighet.

Det kvantitativa frågeformuläret skickades ut under våren 2024 och fanns tillgängligt i en vecka. Det publicerades på författarnas personliga sociala medier, främst på Facebook genom olika grupper, vilket möjliggjorde för respondenterna att svara på enkätundersökningen online. Det distribuerades dessutom via högskolans e-post för att göra det lättare att nå den önskade målgruppen. Tanken var att sprida formuläret på plattformar där målgruppen som består av unga vuxna, bosatta på Åland och i åldrarna 20-30 år, vanligtvis är aktiva. På grund av detta förväntades respondenterna ha olika bakgrunder och vara verksamma inom olika branscher. Alla respondenter svarade på samma frågor.

Enkäter som delas online hade fler fördelar i jämförelse med pappersenkäter, som till exempel effektiv distribution över olika platser, resultatinsamling av resultat i realtid och automatiska filteringsfunktioner för att hantera frågorna enligt krav som var förutbestämda. På detta sätt blev arbetsprocessen förenklad (Bryman & Bell, 2011, p. 662).

Nackdelarna med Facebook-sampling är att detta kan leda till urvalsfel, eller selektionsbias. Detta innebär att den valda datainsamlingsmetoden kanske inte återspeglar den population som avses att undersökas (Bryman & Bell, 2011, p. 113). Eftersom en del av populationen, som unga vuxna på Åland, kanske inte har tillgång till enkäten om den endast sprids genom utvalda Facebook-grupper eller e-postlistor, kan detta leda till att urvalet inte är helt representativt.

Vi genomförde datainsamlingen med hjälp av Google Forms och resultaten bearbetades och analyserades med hjälp av Excel. Vi valde att ha formuläret öppet för fler svar från samma respondent för att undvika att respondenterna skulle behöva logga in med ett Google konto för att kunna delta, trots risken för fler svar av samma respondent. Vi anser att risken är liten. Informationen som samlades in används för att svara på frågeställningarna för detta examensarbete. Vi kommer presentera den analyserade datan i själva examensarbetet med hjälp av grafer, tabeller, diagram och textanalys. Resultaten kommer slutligen att analyseras för att dra slutsatser och bedöma om undersökningen har uppnått sitt syfte och om våra forskningsfrågor har blivit besvarade.

Den kvalitativa intervjun utfördes med hjälp av en strukturerad intervjumetod som innehåller frågor som bestäms noggrant på förhand och som ställs till en expert med djupgående kunskap. Med hjälp av intervjun med en sakkunnig fick vi möjlighet att utforska specifika aspekter av ämnet och att få insikter som kan komplettera vår studie. Intervjun genomfördes via e-post för att säkerställa att svaren dokumenteras på ett tydligt och noggrant sätt. Fördelar med att genomföra intervjun skriftligt är att vi fick möjligheten att analysera svaren på ett mer strukturerat sätt och risken minimerades för att viktiga detaljer skulle försummas. En annan fördel är att respondenten fick tid och utrymme för att reflektera och formulera sina svar. En nackdel kan vara att möjligheten för följdfrågor och vidare fördjupning minskade.

2.3 Validitet och reliabilitet

När det gäller att bedöma mätningarnas kvalitet är reliabilitet och validitet centrala begrepp inom forskningsmetodik. Reliabilitet beskriver hur pålitlig och stabil en mätning är över tid och att den inte påverkas av slumpmässiga faktorer. Det inkluderar också att frågorna ställs

på samma sätt om det finns olika intervjuare och att situationen är liknande för alla deltagare. Validitet beskriver hur väl en mätning mäter det den är avsedd att mäta. Det är av stor betydelse att frågorna är relevanta för ämnet (Christensen et al., 2016, pp. 213–214).

I en studie av Bibik, Milton, Månsson och Svensson nämns att trovärdigheten hos data handlar om noggrannheten och konsekvensen i forskningsmetoderna. Validitetet har i fokus att säkerställa att datan är nyligen insamlad och att den är relevant för det studerade ämnet. För att säkerställa validiteten behöver forskare använda sig av befintliga teorier, noggrant verifiera all insamlad information och noggrant analysera samt diskutera svar för eventuella felaktigheter. Reliabilitet fokuserar på att bedöma om forskningsmetoderna har använts på ett neutralt sätt i alla situationer. Dock är trovärdigheten svårare att bedöma i kvalitativ forskning på grund av att det är svårare att upprepa forskningen. För att undvika missförstånd och att öka validiteten kan forskare involvera deltagarna. I kvalitativ forskning ifrågasätts pålitligheten på grund av att forskaren är en integrerad del av datainsamlingen (Svensson et al., 2003, pp. 43–44).

3. TEORI

3.1 Ekonomisk läskunnighet

OECD förklarar ekonomisk läskunnighet som en sammanställning av kunskap, medvetenhet, attityder och beteenden som behövs för att fatta kloka ekonomiska beslut och för att uppnå personligt ekonomiskt välbefinnande. Detta handlar om att vara medveten om sin personliga ekonomiska situation, ha grundläggande kunskaper om ekonomi och finansiella termer samt att kunna hantera sin ekonomi effektivt (OECD, 2018, p. 4).

Begreppen som “Financial Literacy”, “Financial Knowledge”, “Financial Capability” och “Financial Responsibilization” är nära sammankopplade. Dessa termer syftar i stort sett på samma sak och används för att beskriva ekonomisk läskunnighet (Remund, 2010, pp. 276–295).

Hansen förklarar att termen “ekonomisk läskunnighet” uppkom i början av 1960-talet efter en rapport från National Taskforce on Economics Education i USA. Även om rapporten använde termen “ekonomisk förståelse”, betonades vikten av att medborgare förstod det ekonomiska systemet och hade kunskap om grundläggande ekonomiska verktyg och begrepp för att kunna delta på ett effektivt sätt. Dock påpekar Hansen att rapporten inte angav exakt vilken kombination eller mätbar nivå av dessa kunskaper som krävs för att kunna definiera ekonomisk läskunnighet (Hansen, 1976).

Wentworth menar att det är viktigt att definiera på ett tydligt sätt vad som skiljer en ekonomiskt läskunnig individ från en som inte är ekonomiskt läskunnig. Det betyder att det behöver fastställas kriterier för den minsta nivån av ekonomisk kunskap, förväntade beteenden och specifika analytiska färdigheter. Genom detta kan en djupare förståelse uppstå för vilka egenskaper och förmågor en ekonomiskt läskunnig individ har. Det finns möjlighet för en utveckling av testinstrument och mätbara resultat genom en kriteriebaserad ansats. Detta ger förtroende för att bedöma ekonomisk läskunnighet. Det specificeras att detta

tillvägagångssätt ger forskare och lärare en grund som är tydligare för att identifiera ekonomiskt läskunniga individer med (Wentworth, 1976).

Salemi beskriver ekonomisk läskunnighet som förståelse och tillämpning av grundläggande ekonomiska begrepp. Ekonomisk läskunnighet handlar alltså i allmänhet om kunskap och förståelse av ekonomiska begrepp, grundläggande principer inom ekonomin och praktiska aspekter av ekonomiska kunskaper som erhålls i klassrummet (Salemi, 2005, pp. 46–57).

Remund betonar i sin studie vikten av att det behövs en tydligare definition av ekonomisk läskunnighet i en allt mer komplex värld. I sin studie kommer Remund fram till att begreppet inkluderar fem kategorier av egenskaper som tillsammans bildar individens ekonomiska läskunnighet. Dessa kategorier består av kunskap om ekonomiska begrepp, förmåga att kommunicera i ekonomiska termer, hantering av personlig ekonomi, förmåga att fatta välgrundade ekonomiska beslut och tillräckligt mycket självförtroende i att planera framtida ekonomiska beslut (Remund, 2010, pp. 276–295).

I en artikel från tidningen HBL diskuteras vikten av ekonomisk läskunnighet i dagens osäkra ekonomiska tider. Förståelse för ekonomiska begrepp såsom inflation, räntor och aktiekurser är avgörande, även för vuxna och kan vara ännu svårare för ungdomar som inte har tillräckligt mycket erfarenhet av ekonomiska svängningar. Ökad inflation samt mat- och energipriser som stiger mer och mer skapar oro bland många. Ekonomisk läskunnighet som innebär kunskap om essentiella ekonomiska begrepp är behövlig för att en individ ska få förståelse för hur ens personliga ekonomi ska anpassas med samhällets stora förändringar. Det anses att stöd för ekonomisk läskunnighet är en viktig del av skolans uppdrag och bör integreras i lektionerna på olika skolstadier (Westerén, 2022).

I en studie publicerad 2007 konstaterar Lusardi och Mitchell att det i majoriteten av studierna om “Financial Literacy” framkommer att individer saknar grundläggande ekonomiska kunskaper, något som påverkar deras framtid vad gäller förmågan att spara och investera. De menar att bristande kunskaper har allvarliga konsekvenser, bland annat för individens sparande, amorteringar och framtida pension. De noterar också att individer med låg

utbildning, låginkomsttagare, kvinnor och minoriteter representerar dem med lägst ekonomisk läskunnighet (Lusardi & Mitchell, 2007, pp. 35–37).

Det finns forskning som indikerar att individer saknar tillräckliga kunskaper i ekonomi, vilket resulterar i svårigheter både i hanteringen av vardagsekonomin och i planeringen av mer långsiktiga mål som bostadsköp och pension. Världen blir allt mer komplex att leva i då det ständigt tillkommer ny teknik och nya innovationer, vilket leder till att individer ställs inför ett större personligt ekonomiskt ansvar. Ett exempel på vardagliga tjänster som ständigt förändras, förnyas och expanderar är olika spar- och banktjänster. Utvecklingen av dessa typer av tjänster ger konsumenterna större flexibilitet och fler alternativ, vilket kan leda till svårigheter att bedöma sina alternativ. Resultatet av detta kan leda till felaktiga val med högre kostnader i form av månatliga avgifter och övertrasseringsavgifter. För att kunna bedöma den information som individer ställs inför samt förbättra det ekonomiska välbefinnandet, är en grundläggande ekonomisk kunskap nödvändig, något som många individer saknar (Braunstein & Welch, 2002, pp. 445–447). En annan forskning har indikerat att individer som söker rådgivning från andra har högre ekonomisk läskunnighet. Därmed kan rådgivning betraktas som ett sätt att förbättra individens ekonomiska förståelse (Collins, 2012, pp. 307–322).

3.1.1 Faktorer som påverkar ekonomisk läskunnighet

En avhandling i beteendekonometri vid Linköpings universitet indikerar att vår personlighet påverkar vår uppfattning om vår ekonomiska situation samt vilka ekonomiska beslut vi väljer att ta. Resultaten i studien är dock inte helt enhetliga och överraskar forskarna i viss mån. I Camilla Strömbäcks doktorsavhandling "Self-Control, Financial Well-Being, and Motivated Reasoning: Essays in Behavioral Finance", utforskar hon hur optimism, självkontroll och eftertänksamhet påverkar individers beslut i sin ekonomi. Avhandlingen innefattar fyra olika uppsatser. I den första ser hon ett betydande samband mellan personer som beskriver sig som optimistiska, eftertänksamma och kontrollerande när de tar välgrundade ekonomiska beslut. Det kan handla om beslut som att betala sina räkningar i utsatt tid eller att ha en buffert i sin ekonomi. Dessa individer känner även mindre oro för sin ekonomi och är säkrare inför framtiden (Sönne, 2020).

När försökspersonernas självuppfattning i studien jämförs med deras faktiska kognitiva förmågor, som impuls kontroll och intelligens, visar uppsats nummer två att självuppfattningen fortsatt påverkar de ekonomiska beslut en individ tar. När det gäller ekonomiskt beslutsfattande antyder dock resultaten att impuls kontrollen inte är lika avgörande som goda vanor och motståndskraft mot frestelser, vilket förvånar forskarna något. Avhandlingens tredje uppsats, som handlar om självkontroll, visade hur vår förmåga att förutse känslomässiga konsekvenser av beslut påverkar vår förmåga att fatta fördelaktiga beslut. Detta resultat överraskade forskarna. Trots hypotesen om ett samband kunde ingen koppling påvisas. Forskaren menar att möjliga orsaker kan vara en inkorrekt hypotes, studiens design eller att endast studenter ingick i försöksgruppen och att ytterligare forskning behövs för att kunna avfärda eller bekräfta sambandet (Sönne, 2020).

Individer tolkar information utifrån befintliga åsikter snarare än objektiv fakta i den fjärde uppsatsen som behandlar motiverat tänkande. Forskningen granskar hur tidspress och analytisk förmåga påverkar fenomenet. Resultatet av detta blev att hög analytisk förmåga minskar motiverat tänkande medan tidspressen varken ökar eller minskar motiverat tänkande (Sönne, 2020).

Det är en vanlig missuppfattning att människan är rationell och alltid utifrån välgrundade fakta tar sina ekonomiska beslut. På många sätt fungerar vår hjärna fortfarande som den gjorde förr, basala fysiska behov var det viktiga, att leva i nuet och agera i stunden. Det var ingen vidare bra strategi för överlevnad att fokusera på framtiden, överväga alla möjligheter, planera och vara villig att avstå från något ena dagen för att få något den andra dagen. Att strategiskt planera för framtiden är dock gynnsamt idag, men det innebär att vi aktivt väljer att motstå de kortsiktiga impulserna. Vi behöver använda vårt långsiktiga och rationella tänkande. I 95 procent av våra bedömningar och beslut använder vi mentala genvägar, vilket gör att vi gör snabba tolkningar av omvärlden och fokuserar på en del av ett svårt problem och ignorerar resterande problem. Dessa genvägar kan leda till felaktiga bedömningar eller att vi förenklar verkligheten, detta kallas tankekurpor eller bias. Genom att lära oss och förstå oss på hur hjärnan fungerar kan vi fatta bättre beslut ekonomiskt och undvika typiska fallgropar (Sahlberg, 2020a, pp. 12–13).

Några av de vanligaste tankekurvorna heter Ackumulation bias, planeringsfällan, övertro på oss själva och sunk cost bias. Ackumulation bias innebär svårigheten vi har för att förstå verkan av små saker under en längre tid. Det krävs ansträngning för att vi ska koppla in vårt rationella, mer långsiktiga tänk. Som exempel, att vi kan spendera en hyfsad summa på en utelunch för dagen känns kanske inte så märkvärdigt men att kunna se den där dagliga lunchsumman över ett års tid tänker vi gärna inte på. Planeringsfällan är vanlig och grundar sig också i vår utveckling, vi är utvecklade till överlevnad i nuet, inte att planera framåt. Vi har svårigheter i att kunna se framåt och bedöma hur mycket tid eller resurser som krävs för en specifik situation. Beteendekonomen Daniel Kahneman menar att för att undvika planeringsfällan ska individen försöka jämföra situationer som denna står inför med andra och inte bara uppskatta tid och resurser för förutsägbara situationer. Hur lång tid har det tagit för andra i liknande sats att uppnå och slutföra detta? Ett experiment bland studenter utfördes gällande detta. De fick uppskatta tiden som skulle gå åt för att skriva deras uppsatser och resultatet blev att 45 procent av de deltagande hade sin uppsats klar inom den tid de hade uppskattat arbetet till (Sahlberg, 2020a, pp. 14–15).

Övertro på oss själva innebär att vi helt enkelt uppskattar våra egna prestationer högre än vad de kanske egentligen är. Studier visar att när vi deltar i undersökningar och besvarar frågor om oss själva så uppger vi att vi presterar mer än vad verkligheten är, till exempel att vi tränar mer och konsumerar mindre beroendeframkallande substitut än vad vi egentligen gör. Vi är också benägna att tro att motgångar i livet har med saker att göra som vi inte kan påverka medan framgångar är kopplade till saker vi lyckats med. Detta tankesätt kommer troligen från flockdjursbeteendet som sitter i vårt grundbeteende sedan förr, att vår plats i hierarkin är avgörande för överlevnad. Exempel för denna tankekurva är studier som gjorts som visar att när vi i ett lotteri själva får välja nummer är villiga att betala så mycket som upp till fyra gånger mer än i de fall då vi inte får välja nummer. Vi måste förstå och använda oss av det långsiktiga, rationella systemet för att förstå att slumpen inte är något vi kan påverka (Sahlberg, 2020a, pp. 17–18).

Saker vi investerat känslor, tid eller pengar i är sådant vi värderar högre än sådant vi inte investerat i. Vid hänsyn till en förlorad kostnad, en kostnad som redan är betald och som inte går att få tillbaka, blir vår uppfattning av värdet snedvriden. Känslan av förlust är något vi

försöker undvika till varje pris. Det förklarar också beteendet vi har när vi stannar kvar på det tråkiga jobbet, i de dåliga investeringarna eller i det olyckliga förhållandet (Sahlberg, 2020a, pp. 21–22).

Konceptet mental bokföring kan bidra till förståelsen för hur individer resonerar gällande konsumtion. Det är också viktigt att förstå vad en alternativkostnad är för att förstå mental bokföring. Summan som betalas för en vara eller tjänst samt den alternativa användningen av tid och pengar, är hur alternativkostnad kan beskrivas. Som exempel, ifall en individ väljer att spendera sin kväll med att läsa en bok, är alternativkostnaden allt annat som individen hade kunnat spenderat den tiden på (Thaler, 2017, pp. 85–86).

Med mental bokföring menas att vi genom mentala konton gör en uppdelning av vår ekonomi, det kan dock leda till att en bra helhetsbild inte ges. Detta eftersom pengarna inte ses utifrån och att pengarna faktiskt är lika mycket värda. Olika mentala konton kan till exempel vara sparande eller nöje och genom att dela in vår ekonomi mentalt i dessa konton förenklar vi våra finansiella beslut. Vi kan överväga att förflytta oss till en butik längre bort ifall en vara, som ett par skor, är 20€ billigare i den andra butiken. Då vi ska köpa en bil för 20000€ skulle vi inte lika troligt byta affär ifall det skilde 20€ från en annan affär. Logiken bakom detta är att vi placerar dessa 20€ i olika mentala konton då vi ser olika på dem, att det skiljer en sådan summa på ett par skor känns mer än vid ett bilköp (Sahlberg, 2020b, p. 17).

Åhrman (2018) påpekar att hon uppmärksammat ett genomgående beteendemönster hos sina kunder. Att se sin privatekonomi som en helhet är något som många har svårt med. Vanligtvis använder de sig av de mentala kontona för att dela upp sina tillgångar istället för att se det som något sammanhängande. Även beroende på ursprung av pengarna finns det en tendens till att behandla pengarna olika. Pengar från skatteåterbäringen anses vara till för roliga aktiviteter medan kreditkort hellre används för vardagsköp än sparade pengar.

Nationalekonomer har i decennier utgått från att människan är självisk och intelligent nog att fatta beslut på egna preferenser. Logiska beslut fattas, oavsett om det handlar om val av flingor, investera på börser eller köpa hus, så länge det finns tillräcklig information att tillgå. Det är i alla fall vad som länge utgått ifrån, men med tiden har psykologin visat att människan är irrationell i sina beslut. Det är avgörande att förstå både ekonomi och

psykologi, kallat psykonomi, för att göra medvetna ekonomiska beslut (Treschow & Åhrman, 2018, pp. 12–13).

Vi kämpar med vår självkontroll och tenderar att föredra omedelbara belöningar, hjärnan är benägen att undvika ansträngning och söker den enklaste vägen till tillfredsställelse. Den tar ofta genvägar för att uppnå direkt tillfredsställelse. Det är därför ansträngande att jobba emot hjärnans egna genvägar och att ha långsiktiga mål. För att underlätta är det bra att bryta ner stora långsiktiga mål i mindre delmål (Treschow & Åhrman, 2018, p. 15).

3.2 Finansiell kunskap

Finansiell kunskap beskrivs som en förmåga att förstå och utnyttja ekonomiska begrepp och situationer. Detta begrepp brukar användas som en grundläggande faktor för att studera behovet av finansiell utbildning och för att förstå vilka skillnader det finns i ekonomiska resultat. För att kunna förstå på vilket sätt utbildning påverkar människors förmåga att ta bra ekonomiska beslut och att kunna identifiera olika hinder är det viktigt att definiera och mäta finansiell kunskap på ett korrekt sätt (Huston, 2010, p. 296).

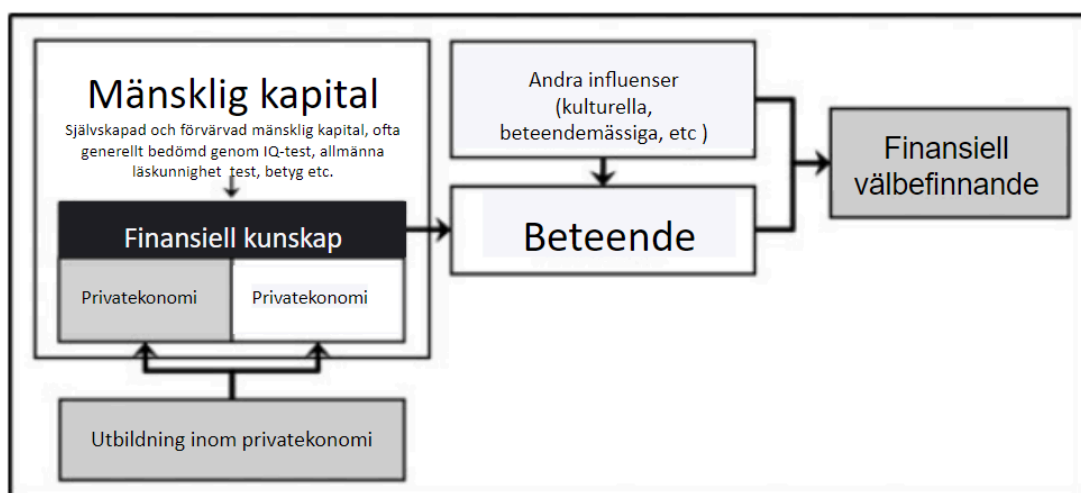
Inom offentlig politik anses det vara viktigt att öka invånarnas förståelse för ekonomi genom att förbättra deras förmåga att ta kloka ekonomiska beslut. Den senaste bostadskrisen, den ökade skuldsättningen bland konsumenter och ökningen av hushållens konkurser stöder målet att öka förståelsen. Det krävs en strukturerad metod för att mäta konsumenternas nuvarande förmåga att ta rätt ekonomiska beslut och för att undersöka olika sätt att förbättra den. Den akademiska forskningen har dock inte ägnat tillräckligt mycket tid åt hur denna typ av kunskap ska mätas exakt (Huston, 2010, p. 296).

Enligt Fraczek och Klimontowicz (2015) handlar finansiell kunskap om medvetenhet, kunskap, färdigheter, beteenden och attityder som anses vara nödvändiga för att uppnå ett ekonomiskt välbefinnande som byggs upp individuellt. Författarna beskriver två olika huvuddimensioner: förståelse för personlig ekonomisk kunskap och dess tillämpning, samt finansiell kunskap och välinformerade beslut. Författaren beskriver en koppling till förmågan

att använda finansiella instrument och institutioner. Detta anses vara viktigare än själva kunskapen (Frączek & Klimontowicz, 2015, pp. 62–63).

I Frączek och Klimontowicz (2015) forskningsslutsats beskrivs finansiell kunskap som en förmåga att kunna förstå och använda ekonomiska termer och principer för att ta hållbara beslut när det gäller just bank och finansiella produkter. Det betyder att tillräckligt mycket kunskap och färdigheter finns inom områden som till exempel resursfördelning, räntor, rätt bedömning av avkastning och risker, pengarnas tidsvärde och diversifiering. En av de viktigaste målgrupperna för finansiell utbildning är de yngre individerna. De behöver kunskapen för att ta medvetna val när de väljer bank och finansiella produkter. Denna kunskap påverkar unga människors beteende på lång sikt och kan påverka deras hushålls välbefinnande men också den nationella och globala ekonomin (Frączek & Klimontowicz, 2015, pp. 62–63).

Relationen mellan finansiell kunskap, utbildning, läskunnighet, beteende och välbefinnande visas i figur 1. Finansiell läskunnighet inkluderar både kunskap och praktisk användning av humankapital inom privatekonomi. På grund av detta kan eventuella brister i matematiska färdigheter spela en stor roll i sammanhanget. Dessa typer av brister kan dock kompenseras med hjälp av olika verktyg som till exempel miniräknare och datorprogram (Huston, 2010, p. 308).

Figur 1. Relationer mellan finansiell kompetens, kunskap, utbildning, beteende och välbefinnande. (Huston, 2010, p. 308)

Färre än en tredjedel av unga vuxna innehar grundläggande finansiell kunskap enligt Lusardi & Mitchell (2014). Den bristande kunskapen utgör en risk för deras framtida ekonomiska välmående (Lusardi & Mitchell, 2014, p. 12).

Björklund (2021) menar att privatekonomisk kunskap är av stor betydelse för medborgarkompetensen i samband med utvecklingen av det finansiella systemet. Det är helt enkelt avgörande för att privatpersoner ska förstå och ha möjlighet att navigera i det komplexa systemet samt förstå hur de ekonomiska strukturerna i samhället påverkar den egna ekonomin. Det innebär att den enskilda individen själv kan finansiera tjänster som boende, sjukvård och pension genom att ta ett personligt ekonomiskt ansvar. Att utveckla kunskaper om att fatta välgrundade ekonomiska beslut är en annan aspekt av privatekonomisk kunskap, vilket vanligtvis diskuteras i de vardagliga ekonomiska frågorna (Björklund, 2021, p. 133).

I det tillhörande kommentarmaterialet för samhällskunskap (Skolverket, 2022b), framgår det att ekonomikunskaper är nödvändiga för att klara av vuxenlivet. Det inkluderar förståelse för att kunna fatta medvetna ekonomiska beslut, sparande, arbete, skatter, budgetering och vardagskonsumtion. Hållbar konsumtion och fördelning av samhällsresurser, både på individuell nivå och samhällsnivå, anses också vara viktig kunskap inom ekonomi. Det är viktigt att elever redan från de tidigare årskurserna introduceras för ämnet ekonomi på ett relevant sätt för att ge möjligheten till en grundläggande förståelse för ekonomi. Det framgår dock att ekonomi som ämnesområde kan upplevas som utmanande på grund av ämnets komplexitet och abstrakta natur (*Kommentarmaterial till kursplanen i samhällskunskap – grundskolan*, n.d., p. 25).

Att ämnet ekonomi framstår som svårt att undervisa beskriver även Björklund (2021). Både erfarna och nyblivna lärare beskriver att de upplever svårigheter med att inkludera privatekonomi på ett naturligt sätt i samhällskunskapen. En svårighet är att det framstår som otydligt vilka samhällsfrågor som kan kopplas till privatekonomi och diskuteras i undervisningen (Björklund, 2021, p. 131).

Författaren Huston (2010) identifierar flera hinder för att definiera och mäta finansiell kunskap. Det första hindret innefattar bristen på en enhetlig definition vilket gör det komplicerat att jämföra kunskapsnivåer och vidare att bedöma påverkan det har på ekonomiskt välbefinnande. Att inkludera alla privatekonomiska aspekter för att få en heltäckande bild av en individs finansiella kunskap är det andra hindret som författaren påpekar. Det tredje hindret handlar om relevans samt tolkning av resultaten för en individs ekonomi. Dessa tre hinder visar komplexiteten av att mäta finansiell kunskap (Huston, 2010, p. 298).

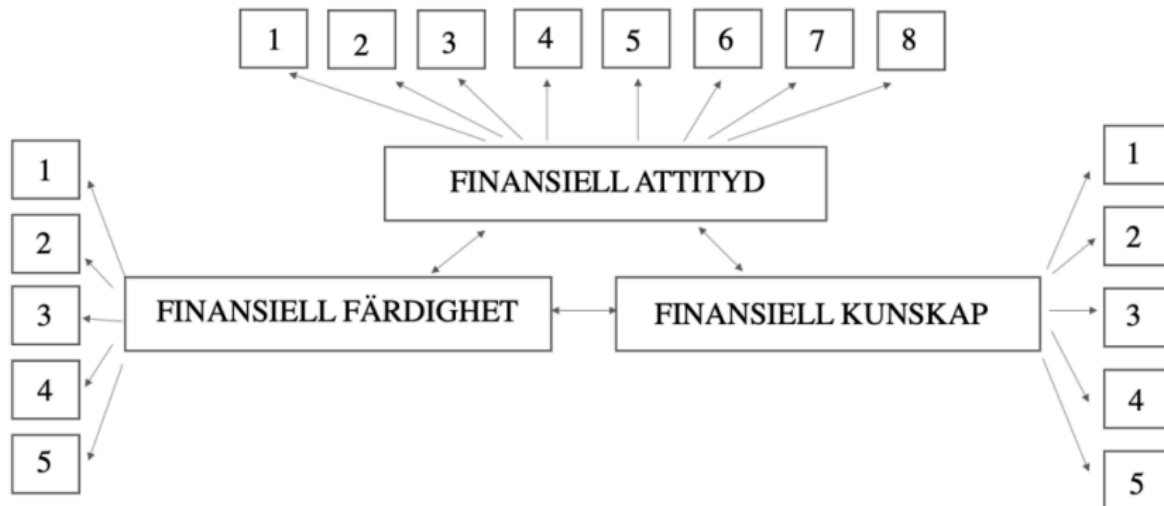
Författaren föreslår en specifik ram för finansiell kunskap för att kunna mäta finansiell kunskap, se figur 2. Enligt ramen är finansiell kunskap viktig men inte tillräcklig på egen hand. En väsentlig del av den praktiska tillämpningen för finansiell kunskap är förmågan och självförtroendet för att tillämpa ekonomisk kunskap för att fatta välgrundade ekonomiska beslut. Med det menas att teoretisk kunskap måste kunna användas i praktiken för att fatta kloka ekonomiska beslut, detta är viktigt att tänka på då ett mätinstrument utvecklas för finansiell kunskap. Det är nödvändigt att inkludera ett perspektiv som mäter förmågan att använda finansiell kunskap på ett effektivt sätt i verkliga situationer. Detta perspektiv kallas kunskapsperspektiv eller kunskapsdimension och innefattar kunskaper som fås genom utbildning och praktiskt erfarenhet, speciellt kopplade till väsentliga begrepp och produkter inom individuell ekonomi. Utvärderingen av kunskapsdimensionen ger en förståelse för en individs förmåga att använda sina kunskaper vid konkreta ekonomiska beslut. Både teoretisk kunskap och förmågan att applicera den i verkligheten mäts i kunskapsdimensionen (Huston, 2010, pp. 306–307).

Figur 2. Finansiell läskunnighetsram. (Huston, 2010, p. 307)

För att mäta finansiell kunskap har Stella et al. (2020) identifierat flera metoder, men ingen av dessa har visat sig vara tillräcklig. Genom ett nyskapat frågeformulär baserat på tidigare forskning menar författarna att de löst detta problem. Frågeformuläret syftar till att ge en mer omfattande bild av en individs förmåga att hantera ekonomiska frågor genom att beakta finansiella färdigheter, attityder och kunskap. Se figur 3 som illustrerar denna metod (Stella et al., 2020, pp. 34–48).

Formuläret omfattar tre delar med olika typer av frågor i syfte att ge en bredare förståelse för hur individer hanterar ekonomiska frågor i vardagen. Den första delen innehåller fem frågor som mäter kunskapsdimensionen inklusive frågor rörande bolån, räntor och obligationspriser. Följande del mäter färdighetsdimensionen innehållande fem frågor där de svarande utmanas med olika scenarier gällande sparande, investeringar och ekonomiska val. Attityder står för den tredje delen och inkluderar påståenden om prioriteringar i ekonomin, att jämföra priser och oron för säkerheten vid onlinebetalningar (Stella et al., 2020, pp. 38–40).

Figur 3. Illustration av att mäta finansiell läskunnighet. (Stella et al., 2020, p. 43)

För att utveckla och utvärdera effektiva program och policys för ekonomisk utbildning är det viktigt att samla in pålitlig och internationellt jämförbar data på ett effektivt sätt.

Identifikation av vilka grupper som mest behöver stärka sin finansiella kunskap samt inom vilka områden och färdigheter är sådant som datan från mätningarna kan visa. För att visa inom vilka områden förbättringar skett och vilka områden som fortfarande kräver åtgärder är det viktigt att mätningarna upprepas (OECD, 2023, p. 9).

Länder och ekonomier kan mäta sina egna finansiella kompetensnivåer genom att använda en internationellt jämförbar undersökningsmetod och genomföra samordnade övningar.

Detta möjliggör identifiering av gemensamma mönster och vidare samarbeten för att förbättra finansiell kunskap samt att utvärdera utveckling bland deras befolkning. I den tredje samordnade mätningen i samarbete med det globalt erkända “OECD/INFE 2022 Toolkit for Measuring Financial Literacy and Financial Inclusion” deltog 39 länder och ekonomier. Syftet med mätningen var att bedöma nivåerna av finansiell kunskap bland befolkningen (OECD, 2023, p. 3).

Av de deltagande länderna blev det genomsnittliga resultatet för ekonomisk läskunnighet 63 av 100 poäng. Vad gäller finansiell kunskap låg snittet på 63 poäng. Även om de flesta svarande förstår innebörden av inflation kunde endast 63 procent tillämpa begreppet tidsvärde på sina besparingar. 77 procent hade förståelse för förhållandet mellan risk och

belöning men endast 42 procent kunde svara korrekt på frågor gällande ränta på ränta. I flertalet länder kunde ökad ekonomisk läskunnighet kopplas ihop med högre utbildning, inkomst och anställning (OECD, 2023, p. 12).

3.3 Ekonomisk kunskap

För att individer ska kunna göra rätt ekonomiskt val både i det offentliga och i privatlivet är den ekonomiska kunskapen avgörande. Det är viktigt att förstå begrepp inom detta område, som till exempel alternativkostnad, ekonomisk analys, marginal, välfärd och effektivitet, partiell jämvikt, komparativ fördel, marknadens interaktioner, elasticitet och marknadsbrister. Begreppen är nyckelkoncept och bildar en grundläggande förutsättning för att på ett bättre sätt förstå de ekonomiska principerna. Ekonomisk kunskap ger kraftfulla verktyg för att hantera olika ekonomiska utmaningar som ojämlikhet, miljöförstöring och klimatförändringar (Lusardi, 2008).

För att individerna ska ha tillräckligt mycket kunskap och färdigheter för att hantera ekonomiska utmaningar på ett effektivt sätt är det viktigt med ekonomiundervisning, speciellt i skolsystemet. Det är tyvärr vanligt med bristfällig ekonomisk förståelse hos både unga och vuxna. Detta kan göra det svårare för individer att på rätt sätt tolka de ekonomiska aspekterna av vardagslivet och ta välgrundade beslut. För att kunna tackla utmaningen är forskares arbete avgörande eftersom de identifierar och prioriterar viktiga ekonomiska begrepp. Dessa begrepp fungerar som en grund för ekonomisk förståelse bland både unga och vuxna och är avgörande för att individerna ska kunna hantera och förstå avancerade ekonomiska frågor i samhället (Lusardi, 2008).

3.4 Finansiella attityder och beteenden

OECD definierar finansiella attityder som individens inställning och beteende i förhållande till pengar och framtidsplanering. Människor förstår pengar, konsumtion och sparande på olika sätt. Detta handlar också om att fokuset ligger på långsiktiga eller kortsiktiga mål när det gäller ekonomiska val. Attityderna kan vara olika från att fokusera på omedelbar tillfredsställelse och leva för dagen och konsumera pengar, till att lägga fokus på långsiktiga planer och föredra sparande och ekonomisk trygghet för framtiden. För att bedöma och stödja

finansiell kompetens och välbefinnande är det viktigt att förstå dessa attityder (OECD, 2017, pp. 39–41).

Attityder och preferenser är en viktig del av finansiell kunskap. Individer med negativ inställning till att spara pengar för framtiden anses vara mindre benägna att göra det. Individer som föredrar kortsiktiga mål och inte prioriterar långsiktig säkerhet kommer sannolikt inte att skapa reservkapital eller göra andra finansiella planer som är långsiktiga (Atkinson & Messy, 2012, p. 33).

Bhushan och Medury (2014) betonar att för att utveckla ekonomisk förståelse bland olika generationer måste fokuset vara på utveckling av positiva ekonomiska attityder bland befolkningen. Endast genom detta kan riktiga fördelar av utbildningsprogram om ekonomi uppnås (Bhushan & Medury, 2014, p. 58).

Det finns tydliga samband mellan människors finansiella attityder och deras allmänna välbefinnande. Individen som tror att det är viktigt med finansiell planering upplever mer tillfredsställelse med sin ekonomi och mindre oro vid hantering av egna ekonomiska förhållanden. Personer som är mer villiga att ta ekonomiska risker upplever ökad stress när det handlar om ekonomiska frågor. Stressen relaterad till hantering av den egna ekonomin är negativt kopplad till tron på finansiell planering och hur nöjd individen är med den ekonomiska situationen. Bhushan och Medurys studie visar att attityden till finansiell planering är betydande för att upprätthålla tillfredsställelse med den ekonomiska positionen och för att dämpa stressen vid ekonomiska beslut (Bhushan & Medury, 2014, p. 61).

Det finansiella beteendet är kopplat till flera aspekter av individens ekonomiska hantering. Finansiellt planeringsbeteende är positivt relaterat till sparande, hantering av räkningar och lån. Personer som följer en finansiell planeringsprocess tenderar att vara aktiva sparare och ansvarstagande i sina ekonomiska beslut såsom investeringar. Sparbeteendet är kopplat till finansiellt planeringsbeteende, betalning av räkningar och lån men också ansvarsfullt investeringsbeteende. Det starkaste sambandet mellan sparbeteende och finansiellt planeringsbeteende är för personer som följer en finansiell plan men också är mer villiga att spara aktivt. Den finansiella planeringen är således viktig för både den ekonomiska

disciplinen och besparingsbeteendet. Betalningsbeteende av räkningar och lån har också en positiv koppling till finansiell planering, sparande och ansvarsfulla investeringar. Personerna som agerar på ett ansvarsfullt sätt när det gäller investeringar tenderar också att vara noggranna med betalningen av lån och räkningar i god tid (Bhushan & Medury, 2014, pp. 61–62).

Enligt resultaten från konsumentindexmätningen på Åland från hösten 2023 är invånarna mer bekymrade över regionens ekonomi jämfört med sina egna ekonomiska förhållanden (Broberg, 2023).

I rapporten Konsumentförtroende på Åland 2021-2023 presenteras resultaten från en undersökning av konsumentförtroendet som jämför ÅSUBs webbpanel med en traditionell urvalsundersökning. För att bedöma konsumentens konsumtions- och sparbeteende samt ekonomiska syn på framtiden på kort och lång sikt används konsumentförtroende-indexet. Enligt resultaten visade konsumentförtroendet på Åland olika variationer under perioden 2021-2023, från negativt till positivt och sedan igen till negativt. Vissa skillnader i svarsgruppernas sammansättning kom upp vid jämförelse mellan ÅSUBs webbpanel och en urvalsundersökning, dock inga betydande skillnader i resultatet för konsumentförtroendet (*Konsumentförtroende på Åland 2021-2023*, 2023).

3.5 Privatekonomi

Privatekonomi innefattar att hantera de ekonomiska resurserna för en familj, individ eller hushåll för att täcka utgifter och de behov som finns (Bruér, 2011).

Det handlar helt enkelt om att, genom att tjäna, köpa, låna, försäkra och spara, hantera sina pengar i vardagen. Inkomster genereras vanligtvis genom löner från arbete, avkastning från investeringar eller andra kapital, pensioner och olika former av bidrag från samhället, som till exempel barnbidrag (Ahlqvist, 2015).

På de inkomster som erhålls betalas skatt som i sin tur används för att finansiera samhället, samhällstjänster och vårt välfärdssystem. Utgifter varierar för olika hushåll och individer men

för det mesta inkluderar det minst boendekostnader, försäkringar, mat, kläder och transport. Ifall utgifterna överstiger inkomsterna i större utsträckning och över tid så finns det risk för skuldsättning (Bruér, 2011).

Privatekonomi är något som rör oss alla och påverkar i stor grad, att ha kontroll över den förbättrar vårt välbefinnande. En ekonomi med bra balans kan uppnås genom att kartlägga sina inkomster och utgifter samt att identifiera och minska onödiga kostnader. Det är också viktigt för den ekonomiska tryggheten att ha en buffert för oväntade utgifter (*Privatekonomi berör oss alla – ”Vi mår bättre då ekonomin är i balans”*, 2022).

Varför får vi tidigt i skolan lära oss att baka och geografi, men inget om hur den egna ekonomin ska hanteras? Den frågan ställer sig Sahlberg (2020). Att ha en god ekonomi innebär frihet att forma det liv som önskas. Vilka beslut som tas, vad som köps, valet av bostad och vilken livskvalitet en person kan ha genom livet och senare som pensionär, är sådant som påverkas av ens ekonomiska situation. En stabil ekonomi ger också en trygghetskänsla och minskar oron genom livets alla skeden. Vår biologiska utveckling har inte försett oss med kunskapen att hantera pengar klokt och effektivt. Genom evolutionen har hjärnan formats för att reagera på faror och hot, vilket medför att ekonomiska beslut är något vi ofta gör impulsivt och irrationellt. Dessa snabba tankefel vid ekonomiska beslut kan i onödan försämra vår ekonomiska situation. Att ta kontroll över och styra upp sin privatekonomi behöver inte vara varken komplicerat, dyrt eller riskabelt. En förbättrad livskvalitet, förbättrat mående samt ökad trygghet och frihet är något som kan komma utifrån små förändringar i ekonomin (Sahlberg, 2020b, pp. 6–7).

Vi lever idag i en värld med begränsade resurser men obegränsade behov. Vi kommer förmodligen alltid att stå inför att behöva välja hur vi ska använda våra resurser. Vi har våra grundläggande behov som behöver tillgodoses, såsom mat, kläder och bostad, men människan behöver också kulturell och intellektuell stimulans. Då vi har tillgodosett de grundläggande behoven vill vi tillfredsställa andra behov, få uppmärksamhet, bekräftelse och trygghet. Eklund (2020) betonar vikten av att planera för hur en individ ska hushålla med begränsade resurser. Valet står mellan att konsumera idag eller spara för framtiden, detta gäller både samhällsekonomin och privatekonomin. Naturens resurser, råvaror, vatten och ren

luft förbrukas idag på ett sätt som gör att det inte kommer att räcka till för att täcka våra behov för all framtid samt att det är väldigt ojämnt fördelat över världen. Förr, och i vissa delar av världen än idag, åt vi billigare råvaror och varierade inte så mycket med måltiderna som idag. Det är vanligt förekommande att vi köper mer kläder än vad vårt fysiska behov egentligen kräver och spenderar på inredning och renovering i våra hem. Konsumtionen av kultur har också ökat, vi vill gå på teater, evenemang och nyttja streamingtjänster av film och musik. All denna konsumtion är de behoven vi idag, i mån om möjlighet, vill spendera pengar på (Eklund, 2020, pp. 33–35).

Åbacka (2008) belyser i sin avhandling betydelsen av ett samarbete mellan skolan och hemmet. Samarbetet syftar till att ge kunskap om att fatta medvetna ekonomiska beslut i framtiden genom att utveckla elevens förståelse för privatekonomi och konsumtion (Åbacka, 2008, p. 31).

Eftersom barn och unga i ett välfärdssamhälle som Sverige växer upp i en generation präglad av köpstark konsumtion, är det viktigt att de utvecklar förmågan att göra ekonomiska bedömningar. Det innebär bland annat att fatta väl genomtänkta ekonomiska beslut i vardagen och kunna planera sin privatekonomi. Goda kunskaper i privatekonomi, hur individen planerar och lägger upp sin ekonomi kan även förebygga att unga personer hamnar i ekonomiska skuldfällor (Åbacka, 2008, pp. 30–31).

God ekonomisk insikt och förståelse för privatekonomi är nödvändig, både för individen och samhället, eftersom unga i dagens samhälle generellt sett har tillgång till mer pengar än tidigare. Det är viktigt att framtidens medborgare, det vill säga de unga, utvecklar kunskaper om privatekonomi och pengarnas betydelse (Åbacka, 2008, pp. 39–40).

3.5.1 Begrepp inom privatekonomi

Inom privatekonomi kan olika begrepp uppstå, som kan vara svåra att förstå innebörden av men som är väldigt viktiga att förstå då de påverkar vår vardagliga ekonomi.

För de flesta människor utgör förvärvsinkomster från arbete den största delen av inkomstkällorna. På dessa inkomster ska skatteavdrag göras, vilket är då begreppen nettolön

och bruttolön uppkommer. Bruttolön är den totala lönen inklusive eventuella tillägg och förmåner men innan avdrag och skatter. Nettolön i sin tur är det belopp som betalas ut till arbetstagaren efter att skatter, arbetsgivaravgifter och andra obligatoriska avgifter dragits av (*What Is the Difference between Gross Salary and Net Salary?*, 2024).

Inkomstskatt är en obligatorisk avgift som dras av från bruttolönen för att finansiera samhällets gemensamma behov. I Finland är det skatteverket som har hand om inbetalningar av skatter samt rådgivning om skattefrågor. Skatteprocenten avser den del av lönen som arbetsgivaren drar av från arbetstagarens lön och betalar in till skattemyndigheten. I Finland tillämpas progressiv beskattning, vilket innebär att skattesatsen ökar ju högre ens inkomst är (*Förvärvsinkomster*, n.d.).

Mervärdesskatt, även kallat MOMS, är en konsumtionsskatt som läggs på nästan alla varor och tjänster i Finland. Den allmänna skattesatsen för mervärdesskatt är 24 procent. För restaurangtjänster och livsmedel gäller 14 procent och för böcker, persontransporter och läkemedel tillämpas 10 procent mervärdesskatt. Flertalet tjänster som tillhandahålls av statliga organ, som posttjänster och hälsovård, är helt befriade från mervärdesskatt (*Arvonlisävero*, n.d.).

Prisstabilitet innebär att priserna på varor och tjänster är relativt stabila, vilket innebär att det inte är nödvändigt att oro sig för stora förändringar vid beslut om konsumtion eller investeringar. När det råder prisstabilitet är inflationen låg och förutsägbar (Finlands Bank, n.d.).

Inflation innebär en generell ökning av prisnivån på varor och tjänster, medan deflation innebär en minskning av priserna. Det är viktigt att hålla inflationen stabil för att undvika osäkerhet och utmaningar. Då inflationstakten är hög och varierande kan det bli svårt att planera och budgetera på lång sikt, vilket också kan leda till att ekonomiska beslut skjuts upp eller tas förhastat. På lång sikt kan detta också påverka samhällets välfärd genom att köpkraften minskas och det reella värdet på sparade pengar minskar om de inte justeras för inflation (Eklund, 2020, pp. 252–255).

Deflation kan anses vara än mer skadligt än inflation. Minskningen av pris- och lönenivån samtidigt som penningvärdet ökar innebär att skulder måste betalas tillbaka med pengar som nu har ett högre värde än då de lånades. Detta leder ofta till skuldkriser och ökad risk för konkurser (Finlands Bank, n.d.).

Beloppet som betalas av på ett lån vid varje betalningstillfälle kallas amortering. Betalningstillfället infaller vanligtvis månatligen eller per kvartal. Storleken och tidsplanen för amorteringen varierar beroende på villkoren som lagts upp, även amorteringsmodellen varierar. Rak amortering används generellt sett vid bostadslån och en del konsumtionslån medan annuitetslån är vanligare vid konsumtionslån (*Amortering*, n.d.).

Fasta kostnader är sådana kostnader där summan betalas regelbundet, är i stort sett densamma och svårare att påverka. Hit räknas utgifter som hyra, amortering, försäkringar, tv och bredband. Rörliga kostnader består av kostnader som varierar och inte är regelbundet återkommande, till exempel en hyra. Exempel på rörliga kostnader är nöjen och shopping (*Hushållsekonomi - Så gör du en hushållsbudget*, n.d.).

3.5.2 Ekonomiska utmaningar för unga vuxna

Swedbank och Kantar Medias Sifopanel har gjort en undersökning som visar att unga vuxna är mer optimistiska för sin ekonomi för år 2024 än vad äldre åldersgrupper är. 44 procent av åldersgruppen 18-29 tror att ekonomin blir bättre under året medan endast 16 procent av de äldre tror det. Många unga förväntas dock ha mindre pengar att röra sig med på grund av högre kostnader men är ändå optimistiska. Flera deltagande i undersökningen planerar att minska sin konsumtion och öka sitt sparande under 2024, trots ökade kostnader. Swedbanks ungdomsekonom Julia Hofvendahl ger rådet att granska sina utgifter från föregående år och att planera för förändringar för att lättare uppnå sina ekonomiska mål (*Swedbank: Unga vuxna ser ljusare på sin ekonomi - men får mindre pengar kvar*, n.d.).

Unga vuxna nyttjar ofta onlinetjänster, som till exempel Klarna, vid onlineköp för att få bättre koll över sin ekonomi samt spara både tid och pengar. Onlinetjänster kan medföra fördelar som att enkelt spåra utgifterna och få en översikt över köpen i realtid, samt att möjligheten till att dela upp betalningen finns. Nackdelar med detta är risken för ökat impulsköp samt

frestelsen för att överskrida sin budget när tillgång till enkla krediter finns. En annan risk är att digitala betalningslösningar ökar sårbarheten för dataintrång och identitetsstöld. Oron bland svenska myndigheter växer eftersom en ökning av skulder inom denna åldersgrupp uppmärksammas, delvis på grund av enklare tillgänglighet av konsumtionslån. Även om antalet skuldsatta individer har minskat, visar statistik från Kronofogden samt Finansinspektionen att de totala skuldbeloppen ökar bland unga vuxna. Detta kan bero på bristande kunskap inom privatekonomi samt att det är så enkelt idag att ta snabba konsumtionslån med dåliga villkor. Nästan 40 procent av alla låntagare under 25 år tog konsumtionslån från kreditinstitut under år 2020 (Klarna, n.d.).

Många unga vuxna saknar förståelse för betydelsen av att ha en hemförsäkring, vilket kan leda till onödiga ekonomiska konsekvenser vid oväntade händelser som olyckor eller skador i bostaden. Vad gäller unga vuxna under 30 år i Sverige är det endast 4 av tio som själva äger en hemförsäkring. För att förbättra kunskapen kring försäkringar har Finansinspektionen gjort en insats genom att skicka ut brev till 45000 unga vuxna som nyligen flyttat, där de uppmanar till att skaffa hemförsäkring (Finansinspektionen, 2023).

Finlandssvenska Marthaförbundet har drivit ett projekt, "En euro i taget", med hjälp av projektledaren Matilda Hassel. Projektet är en satsning som riktar sig till unga under 29 år och handlar om att nå sina sparmål genom att spara 1 euro i taget. Projektet erbjuder kostnadsfria föreläsningar som syftar till att öka medvetenheten kring privatekonomi, att planera sin ekonomi och olika sätt att spara. Projektledaren strävar efter att bryta tabu kring pengar och samtidigt uppmuntra unga att våga prata öppet om ekonomi. Ämnet är fortsatt främmande för många trots att det visar en ökad trend av intresse för ekonomi bland unga. Bristande förståelse och hantering av ekonomiska frågor är något som visar sig i en undersökning där en stor del av unga upplever negativa tankar kring ekonomi. Vidare betonar projektledaren vikten av ekonomiutbildning redan från låg ålder och uppmuntrar föräldrar att prata öppet kring pengar (Åsmus, 2021).

3.5.3 Förbättra kunskapen inom privatekonomi

Enligt Folkhälsans ekonomirådgivning på Åland är det viktigt för en mer rofylld vardag att ha kontroll på sin ekonomi och att planera för den. En sak att tänka på för att underlätta för

ekonomin är att ha koll på sin skatteprocent, kontrollera med jämna mellanrum att den fortfarande stämmer för de inkomster som finns. En årsbudget baserat på kända ekonomiska faktorer kan också vara till stor hjälp, det är alltid bra att ha en långsiktig överblick över ekonomin. Att prioritera i utgifterna är en annan viktig faktor i ekonomihanteringen, betala utgifterna för boende först, lägg sedan undan för de nödvändiga levnadskostnaderna och sedan betala räkningar och skulder. Att ha en plan för att betala av gamla skulder är också något som kan underlätta i den ekonomiska vardagen och det slutliga tipset är att aldrig låna pengar för levnadskostnader (*Ekonomirådgivarnas tips för en bättre ekonomi*, n.d.).

Det är vanligt att hamna i tankesättet “Jag har de kostnader jag har och får den lön jag får” och leva i tron om att det inte går att göra några förändringar. Det går att påverka både inkomsterna och utgifterna genom att få koll på vilka inkomsterna och utgifterna är. Trots att en individ kan ha uppfattningen om att ha kontroll på ekonomin behöver det inte alltid vara, då kan en budget vara bra att nyttja. Det kan låta avancerat att göra en budget men egentligen består den bara av en sammanställning av de pengar som kommer in och de pengar som går ut och ger en enklare helhetsbild över ekonomin. En budget ger en möjlighet att prioritera det pengarna ska spenderas på (Sahlberg, 2020b, pp. 30–31).

Budgetprocessen kan börja med att identifiera inkomsterna, till exempel lön, olika typer av bidrag, aktieutdelningar, pension och arvode. Inkomsterna bör anges i netto, alltså den summa som återstår efter skatter och avdrag gjorts, för att se de verkliga pengarna som finns att spendera. Följande steg är att kolla upp alla utgifter, till exempel bostadsutgifter, mat, kläder, transport, räntor och sparande. Ett bra sätt att ta reda på hur mycket de rörliga kostnaderna ligger på, alltså kostnader som mat och kläder, är att titta igenom kontoutdraget via sin bank. På så sätt syns det svart på vitt vilka summor det rör sig om, vilket gör det enklare att skapa en budget. När inkomster och utgifter är kontrollerade bör en sammanställning göras för att få en helhetsbild. Spenderas kanske mer pengar på en typ av utgift än vad det var tänkt? Finns det något lån eller annan avbetalning där räntor och villkor kunde ses över? Är det någon utgift i månaden som är rent utav onödig som kan uteslutas? Det är bra att gå igenom alla poster noggrant och fundera ifall det finns något som går att justera för att både förbättra och förenkla ekonomin (Sahlberg, 2020b, pp. 32–33).

Ett annat sätt att förbättra ekonomin är att se över eventuella lån, är det flera olika långivare, höga räntor, dåliga villkor? Sänkt ränta och månadskostnad är något som kan uppnås till exempel genom att samla alla lån vid en och samma bank. Andra fördelar med samlade lån är bättre kreditvärdighet och en ökad möjlighet till att välja alternativ för amortering (*5 tips för en bättre privatekonomi*, n.d.).

Det är en vanlig missuppfattning att tro att ens lån inte går att påverka, att avtal som ingåtts står fast, men så behöver det alltså inte vara. Förutom att amortera på existerande lån, finns det några andra saker att göra för att sänka sina lånekostnader. Försök med hjälp av någon bekant att byta ut dyra konsumtionslån till privatlån, samla ihop alla smålån till ett större med bättre villkor, utöka ett eventuell bolån för att betala av kreditkortsskulder eller privatlån, börja spara pengar och att jämföra de olika långivarnas effektiva ränta är några sätt. Effektiv ränta är något att fundera kring vid jämförelse av olika långivare, eftersom den totala kostnaden för ett lån består av flera olika kostnader. Effektiv ränta är det som innefattar alla dessa kostnader. Dessa kostnader kan vara ränta, aviavgifter och uppläggningskostnader (Sahlberg, 2020b, p. 161).

Att spara pengar, inte bara på lång sikt utan att buffertspara, är något som faller sig självklart för vissa medan andra anser att det inte finns något utrymme för det i deras budget, men det behöver inte alltid vara sant. Det är viktigt för den ekonomiska tryggheten att ha en buffert för oförutsägbara utgifter, även för förutsägbara utgifter. Förutsägbara utgifter som kan vara bra att spara inför är till exempel tider under året då vi vet att det går åt mer pengar, som vid jul. Oförutsägbara utgifter är utgifter som inte kan ses på förhand men som kan uppstå, till exempel att tvättmaskinen går sönder. För det mesta handlar det om att ha koll på sina pengar och att prioritera, för att ha utrymme för ett buffertsparande. Hur stort buffertsparande en individ bör ha beror helt på vilka månatliga utgifter som finns. Ett lämpligt sätt att förvara en sparbuffert är ett sparkonto där pengarna nås enkelt då behovet uppstår. Se till att det är ett sparkonto med bra villkor, som fria uttag och insättningsgaranti (Sahlberg, 2020b, pp. 78–80).

Att spara pengar kan av många upplevas som tråkigt och svårt, men vid fokus på uppsatta mål kan det bli enklare. Finns det inte tydliga mål för sparandet är det svårare att motivera

det. Sparande kan vara både kort- och långsiktigt, både för nytta och nöje. Det finns 10 så kallade budord inom sparande att tänka på för att underlätta processen. Ett av dem lyder "Spara hellre mindre och ofta än mer och sällan", till exempel avsett en liten summa varje månad istället för att vänta på någon större summa innan du lägger undan pengar. Ett annat är "spara först, spendera sedan", med det menas att lägga undan pengar först, innan pengarna spenderas. Just att spara först och spendera sedan är ett bra tankesätt. Det finns många som anser sig inte ha råd att spara och det kan vara just för att de spenderar först och sätter sparandet i andra hand (Treschow & Åhrman, 2018, pp. 81–83).

Det finns olika placeringar för sparande att överväga, till exempel fonder, investeringssparkonton, olika typer av sparkonton, värdepapper och kapitalförsäkringar. En investering i en fond innebär att en andel köps i en samling värdepapper. Investeringssparkonto ger möjligheten att sälja av innehav när det passar en själv och kapitalförsäkringar innebär sparande via försäkringsbolag. Sparkonton finns med olika villkor och det erbjuds sparande för både kort- och lång sikt. Värdepapper innefattar allt från aktier, fondandelar, optioner till obligationer (Konsumentverket, 2024).

Det är viktigt att ha försäkringar, ifall olyckan är framme. Vilka typer av försäkringar en privatperson behöver varierar beroende på tillgångar och livsstil. Krav enligt lag, nödvändiga och bra att ha, är tre olika grupper av försäkringar. Hem-, djur- och fordonsförsäkring är något som alla bör ha oavsett situation, trafikförsäkringen är det enligt lag krav på att ha. Olycksfalls-, sjuk- och inkomstförsäkringar kan vara bra att ha för sin egen eller familjens trygghet. Produktförsäkringar eller avbeställningsskydd är sådana försäkringar som kanske inte alltid är nödvändiga och kan övervägas ifall annat behöver prioriteras i budgeten. En försäkring som är bra att kolla upp extra noga är hemförsäkringen, så det inte råkar finnas två, en som är tecknad av en själv och en via en eventuell fackförening. En del försäkringar är helt enkelt nödvändiga för att skydda sig från oförutsägbara händelser medan andra försäkringar inte är lika viktiga och kan uteslutas ifall de inte känns relevanta och tar upp en onödig kostnad (*Vilka försäkringar behöver jag - är det samma behov hela livet?*, n.d.).

3.5.4 Utbildning inom privatekonomi och dess påverkan

Utbildning inom privatekonomi inriktar sig på att öka individens finansiella kunskaper och förmåga inom ekonomi, som finansiell läskunnighet. Detta i sin tur effektiviserar förmågan att hantera pengar och förbättrar egna ekonomiska situationer. Med hjälp av väl utformade verktyg kan en tydligare insikt uppnås i hur effektiv utbildningen är när det handlar om att stärka färdigheterna som krävs för att fatta kloka ekonomiska beslut. Hustons forskning diskuterar effektiviteten av finansiella utbildningsprogram för att förbättra finansiell kunskap och på det sättet lösa ekonomiska problem. Det finns blandade bevis i forskningen om utbildning faktiskt ger några mätbara fördelar. (Huston, 2010, pp. 308–310).

Enligt vissa studier hjälper inte finansiell utbildning till en ökning av kunskap inom ekonomi bland elever i USA, medan andra studier visar ett positivt resultat. Det antyds att inte alla utbildningsprogram ger lika bra resultat och att det kan finnas andra faktorer som kan påverka individens ekonomiska situation. Utan en standardiserad mätning är det svårt att fastställa vilka samband det finns mellan finansiell utbildning och ekonomisk läskunnighet. För att vara ekonomiskt läskunnig måste individen ha kunskap och färdigheter för att göra bra ekonomiska val. Den finansiella utbildningen bör vara anpassad efter olika demografiska faktorer, livsstilar och inlärningsstilar, där olika grupper av människor har olika behov och olika sätt att lära sig (Huston, 2010, pp. 308–310).

Finansiell utbildning påstås vara lösningen på problemet med ekonomisk analfabetism. Brister i finansiell kunskap kan resultera i ineffektiv hantering av pengar och felaktiga ekonomiska beteenden som med tiden kan påverka lokala samhällen men också nationella och regionala marknader. Med hjälp av utbildning kan finansiell medvetenhet förbättras och rationellt ekonomiskt beslutsfattande främjas (Frączek & Klimontowicz, 2015, pp. 62–63).

Ibrahim och Alqaydi (2013) konstaterade att utbildning kan förbättra individens personliga syn på ekonomin och minska behovet av att utnyttja kreditkort. Det ekonomiska välbefinnandet påverkas av både ekonomisk attityd och beteende (Ibrahim & Alqaydi, 2013, p. 126).

Investorerare och deras behov av finansiell läskunnighet påverkas av förändringar i det globala finansiella systemet, speciellt digitalisering och ökad tillgänglighet. Trots att det finns fler finansiella tjänster att välja på än tidigare, har många, särskilt unga, fortfarande inte tillräcklig kunskap om hur den egna ekonomin bör hanteras. Det anses att den finansiella läskunnigheten på global nivå är låg. Detta gör att det finns hinder för många individer när det gäller att ta välgrundade finansiella beslut. På grund av saknad tidig utbildning kring investeringar, står den yngre generationen investorerare inför olika utmaningar. Dessutom har sociala medier påverkat individens investeringsbeslut och hur information delas. Detta kräver en ökad medvetenhet och kritiskt tänkande. Finansbranschen behöver förbättra utbildningsutbudet inom finansiell kunskap från tidig ålder och göra rådgivning och olika verktyg mer tillgängliga för alla. Långsiktig finansiell stabilitet för både individen och ekonomierna kan uppnås med hjälp av verktyg som teknologin för att öka tillgången till individanpassad rådgivning och investeringsverktyg ("Financial Education - Financial Literacy Is Key," 2023).

Dagens ekonomi är mer komplex än tidigare, konsumtionstakten är snabbare och transaktionerna digitaliseras. På grund av detta behövs en förbättring av undervisningen i privatekonomi för ungdomar på Åland. Det betyder att undervisning i privatekonomi bör integreras i läroplanen. Behovet av ekonomisk kunskap ökar på grund av växande delningsekonomi och att många unga individer får ekonomiska tillgångar allt för tidigt. För att kunna upprätthålla en bra levnadsstandard, hantera egna pengar samt förstå deras värde krävs det en förbättring av ekonomiundervisningen. Föräldrarna har ett stort ansvar i att lära sina barn om ekonomi men förbättrad skolundervisning i privatekonomi kan vara gynnsam för samhället som helhet (Bäck, 2016).

Ungdomars ekonomiska kunskaper och attityder kan förbättras genom skolbaserade ekonomi-undervisningsprogram trots att effekterna kan vara små och kortvariga. Dock finns det konstruktiva effekter när det gäller att praktisera goda beteenden och självrapporterat beteende. Kunskapen om effekterna på lång sikt och verkligt beteende är begränsad på grund av systematiska utmaningar. Det behövs långsiktig forskning för att analysera vilka specifika effekter som det ekonomiska undervisningsprogrammet ger. Ekonomiundervisning bör förslagsvis starta i lågstadiet och upprepas i högstadiet och gymnasiet. Finansiell utbildning

bör vara en obligatorisk del av läroplanen för att garantera ett ständigt lärande. Det verkar också vara effektivt med utbildningar där barnens föräldrar är involverade. Program med positiv effekt kan innehålla praktiska metoder och anpassning till elevernas behov och livsstil, där eleverna får uppleva vilka konsekvenser deras beslut ger genom aktivt deltagande i lärandeprocessen (Amagir et al., 2018).

Det betonas att finansiell utbildning inte bara innebär att skaffa ny kunskap, utan också att kunna tillämpa den i praktiken samtidigt som eleverna får stimulerande erfarenheter. Brister i designprinciperna för programmen upptäcks, där beskrivningen av undervisningsmetoderna är otillräcklig och informationen om programmets effektivitet och förbättringsmöjligheter bristfällig. Det behövs forskning som även inriktar sig på överförbara kunskaper och tillämpningen av beteendevetenskap vid utformningen av program (Amagir et al., 2018).

3.5.5 Ekonomisk utbildning på Åland

Ålands utbildningssystem består av barnomsorg och förundervisning, grundskola för allmänbildande utbildning och gymnasieutbildning med både allmänbildande och yrkesutbildning. Vidare erbjuds högskoleutbildning som innefattar yrkeshögskoleutbildning och kursverksamhet som finns tillgänglig genom Högskolan på Åland och vuxenutbildning på gymnasie- och högskolenivå (*Utbildningssystemet på Åland*, n.d.).

I läroplanen för grundskolan på Åland ingår läroämnet "Hem- och konsumentkunskap" som riktar sig till årskurs 7-9 och är menat att förbereda eleverna till att hantera vardagslivet i hemmet. Detta genom att öva på praktiska färdigheter, att samarbeta och att ta medvetna beslut vad gäller hälsa, miljö och ekonomi (Läroplan För Grundskolan På Åland, Ämnesdel: Hem- Och Konsumentkunskap åk 7-9, 2020, p. 2).

Eleverna ska ges möjligheten att få bättre förståelse för viktiga områden i livet, till exempel vardagsekonomi. Detta genom praktiska övningar, till exempel gällande miljömedvetenhet och konsumtionsvanor, som att fundera kring begrepp inom hushållsekonomi, sopsortering och matsvinn (Läroplan För Grundskolan På Åland, Ämnesdel: Hem- Och Konsumentkunskap åk 7-9, 2020, p. 4).

Läroplanen för Ålands lyceum innehåller i vissa lärokurser, till exempel i vissa språkkurser, en del i innehållet eller en del av kursens målsättning att få viss förståelse för att hantera sin vardagsekonomi. I läroämnet “Engelska i fortsatta studier och arbetsliv” beskrivs en del av det centrala innehållet som “hur den unga vuxna på väg in i arbetslivet hanterar vardagen och ekonomin” (Läroplan För Ålands Lyceum, 2021, p. 77).

Beskrivningen av mångsidiga kompetenser för lärokursen “Tal och ekvationer” i lång matematik innehåller också delar som rör den personliga ekonomin. Ämnet syftar till att skapa förståelse för att ta ansvar för den egna ekonomin samt att utveckla färdigheter för entreprenörskap (Läroplan För Ålands Lyceum, 2021, p. 150).

Även i kursen ekonomikunskap ingår en liten del av målen till den personliga ekonomin men till största del handlar det om att förstå samhällsekonomi, global ekonomi, marknader och ekonomisk politik (Läroplan För Ålands Lyceum, 2021, p. 255).

Gunilla Holmberg, ekonomirådgivare på Folkhälsan, har hållit kurser i privatekonomi vid Ålands gymnasium i flera års tid (*Hem - Öppna högskolan*, 2018a).

Öppna högskolan erbjuder under våren 2024 en fortbildningskurs benämnd “Kurs i privatekonomi” som syftar till att utveckla intresse och färdigheter inom privatekonomiska frågor. Kursen riktar sig till intresserade av privatekonomi, fokus ligger på budgetering, skatter och avdrag, samt olika sparformer. Kursen hålls av olika experter inom området, såsom gruppchef vid Ålands skattebyrå, en överlärare vid Högskolan på Åland samt en ekonomirådgivare från Folkhälsan på Åland (*Hem - Öppna högskolan*, 2018b).

4. EMPIRI

Vår enkätundersökning delades till alla studerande vid Högskolan på Åland per e-mail, till Ålands gymnasium - vuxenutbildningen samt via LinkedIn. Den delades också genom att den publicerades på våra privata Facebook-sidor samt i Facebookgrupperna: "Föräldrar på Åland", "Åländska frågor, tips och funderingar" samt "Säg vad du vill, Åland".

Undersökningen var tillgänglig under tidsperioden 21.03.2024 - 31.03.2024. Det var 98 personer som deltog i undersökningen men fyra personer har uppgett att de inte bor på Åland. Eftersom detta var ett av våra kriterier har vi uteslutit dessa fyra respondenter från sammanställningen och har då 94 respondenter. Undersökningens resultat har delats in i bakgrundsfrågor, frågor om ekonomisk läskunnighet och privatekonomi samt öppna kommentarer och åsikter. Slutligen har vi några samband som analyserats mellan olika faktorer.

4.1 Resultat av enkätundersökning

4.1.1 Bakgrundsfrågor

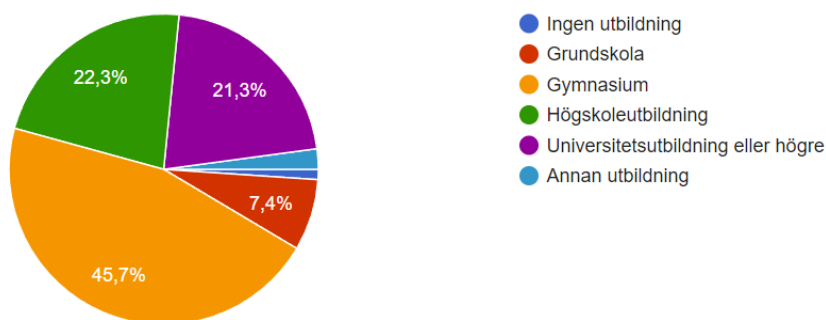
Av de 98 personer som deltog i undersökningen angav 4 personer att de inte bor på Åland, dessa respondenter har därför exkluderats från sammanställningen. Detta resulterade i totalt 94 respondenter för analysen. Av dessa 94 respondenter var 65 kvinnor och 29 män, ingen valde alternativet "Annat" eller "Vill inte ange". Våra alternativ för ålder var alla åldrar mellan 20-30 år. Största deltagandet var bland individer som är 30 år gamla, 21,2 procent. Näst störst deltagande med 13,8 procent, var från de som är 29 år gamla. Respondenterna som är 20 år, 23 år och 25 år gamla stod för 8,5 procent av deltagandet. Deltagandet från respondenter som är 24 år och 28 år låg på 7,4 procent. Respondenterna som är 22 år, 26 år och 27 år stod för 6,4 procent. Lägst deltagande hade respondenterna med åldern 21 år, 5,3 procent.

Vad gäller utbildningsnivå står respondenterna med gymnasieutbildning för det största deltagandet, 45,7 procent. Följande grupp med näst störst deltagande på 22,3 procent har respondenterna med högskoleutbildning. Respondenter med universitetsutbildning eller högre

står för 21,3 procent. 7,4 procent har grundskoleutbildning, 2,1 procent någon annan utbildning och 1,1 procent har ingen utbildning.

Utbildningsnivå

94 svar

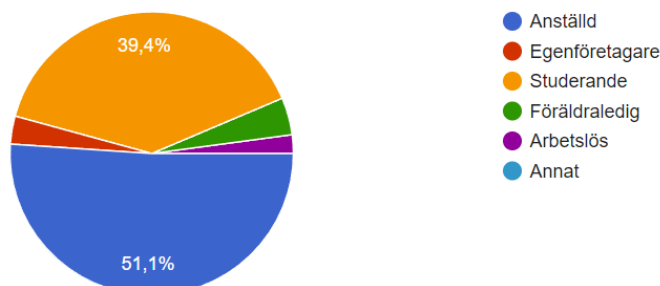

Figur 4. Respondenter enligt utbildningsnivå

51,1 procent av respondenterna är anställda som huvudsaklig sysselsättning. Följande grupp som är studerande står för 39,4 procent. Lägst deltagande ser vi från grupperna föräldralediga 4,3 procent, egenföretagare 3,2 procent och arbetslösa 2,1 procent.

Huvudsaklig sysselsättning

94 svar

Figur 5. Respondenter enligt huvudsaklig sysselsättning

4.1.2 Frågor om ekonomisk läskunnighet och privatekonomi

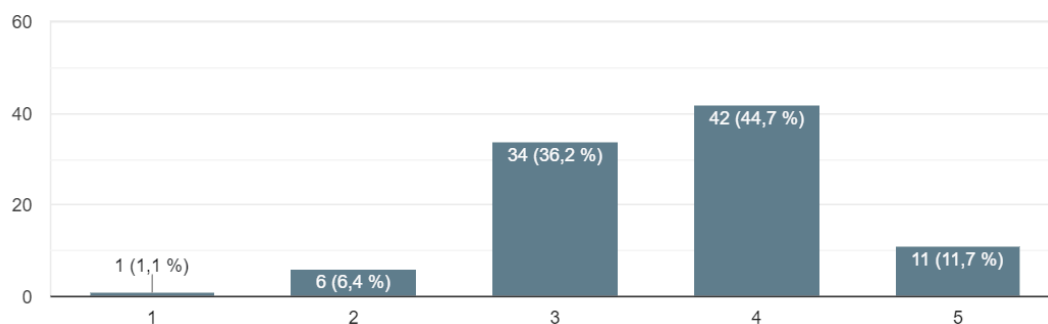
Bedömning av privatekonomiska kunskaper:

För denna fråga använde vi oss av en linjär likertskala från 1-5 med förklaring på 1, "Mycket låga: Saknar grundläggande ekonomisk förståelse" och förklaring på 5, "Mycket höga: Omfattande kunskap i alla aspekter av privatekonomi". Majoriteten av respondenterna, 44,7

procent har valt alternativ 4, de bedömer att de har relativt bra kunskaper inom privatekonomi. 36,2 procent har valt alternativet 3, varken höga eller låga kunskaper inom privatekonomi. 11,7 procent bedömer sina kunskaper som mycket höga genom alternativ 5. Slutligen har 6,4 procent bedömt sina kunskaper med alternativ 2, ganska låga och 1,1 procent med alternativ 1, mycket låga.

Hur bedömer du dina kunskaper inom privatekonomi, inklusive hantering av inkomster, utgifter, budgetering, sparande och skulder?

94 svar

Figur 6. Respondenternas bedömning av privatekonomiska kunskaper

Ekonomiutbildning i skolan och dess inverkan på privatekonomin:

Majoriteten av respondenterna, med 44,7 procent, svarade att de inte har fått någon form av ekonomiutbildning i skolan. 37,2 procent svarade att de har fått ekonomisk utbildning i skolan men att det inte har påverkat deras förmåga att hantera privatekonomi på ett betydande sätt. 18,1 procent av respondenterna har fått utbildning inom ekonomi i skolan och upplever att det har påverkat på ett betydande sätt.

Har du fått någon form av utbildning inom ekonomi i skolan och har det påverkat din förmåga att hantera din privatekonomi?

94 svar

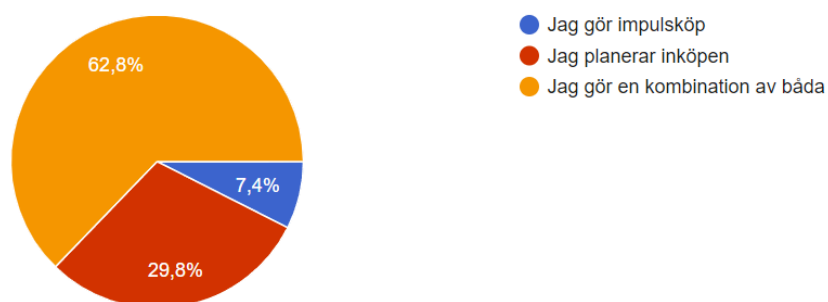
Figur 7. Respondenternas ekonomiutbildning i skolan och dess inverkan på privatekonomin

Inköpsmetod:

62,8 procent av respondenterna använder sig vanligtvis av en kombination av impulsköp och planerade inköp. De som planerar sina inköp står för 29,8 procent medan de respondenter som vanligtvis gör impulsköp står för 7,4 procent.

Vilken metod använder du vanligtvis när du gör inköp?

94 svar

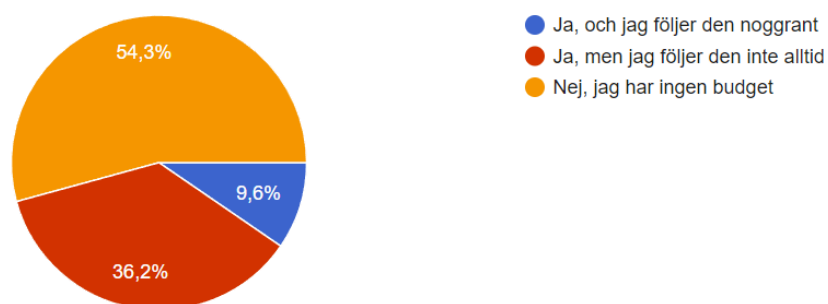
Figur 8. Respondenternas vanligaste inköpsmetod

Budget:

Majoriteten av respondenterna, 54,3 procent, har svarat att de inte har någon budget. 36,2 procent har svarat att de har en budget men att de inte alltid följer den. Respondenterna som har en budget och följer den noggrant står för 9,6 procent.

Har du en budget som du följer för din månatliga ekonomi?

94 svar

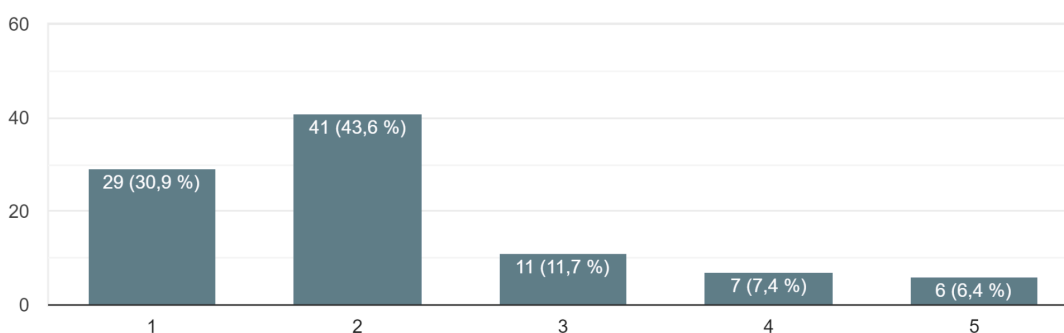
Figur 9. Respondenternas användning av en budget

Ekonomiska svårigheter:

För denna fråga använde vi en linjär likertskala från 1-5. Alternativ 1 står för "Aldrig" medan alternativ 5 står för "Mycket ofta: varje månad". 43,6 procent, valde alternativ 2, vilket indikerar att de sällan upplever ekonomiska svårigheter. Det näst största antalet respondenter, 30,9 procent, valde alternativ 1, vilket indikerar att de aldrig upplever ekonomiska svårigheter som de inte kan hantera. Alternativ 3 valdes av 11,7 procent av respondenterna, medan 7,4 procent valde alternativ 4. Alternativ 5, där ekonomiska svårigheter upplevs mycket ofta, valdes av 6,4 procent.

Hur ofta upplever du svårigheter i din ekonomi som du inte vet hur du ska hantera?

94 svar

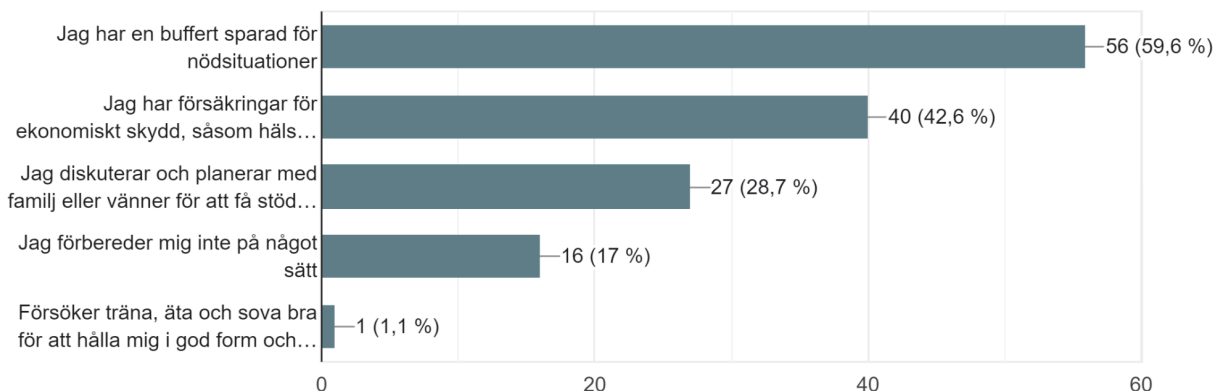
Figur 10. Frekvensen av upplevda ekonomiska svårigheter

Ekonomiskt skydd vid oväntade händelser:

Respondenternas beredskap för oväntade händelser mättes genom en flervalfråga med både fördefinierade alternativ och möjlighet till öppna svar. Majoriteten av respondenterna, med 59,6 procent eller 56 respondenter, svarade att de har en buffert sparad för nödsituationer. 42,6 procent eller 40 respondenter, har försäkringar för ekonomiskt skydd, till exempel en hälsoförsäkring eller ett medlemskap i ett fackförbund. 28,7 procent eller 27 respondenter, svarade att de diskuterar och planerar med familj eller vänner för att få stöd vid behov och vid oväntade ekonomiska utmaningar. 17 procent eller 16 respondenter, svarade att de inte förbereder sig på något sätt. En person, som står för 1,1 procent, har skrivit ett öppet svar: "Försöker träna, äta och sova bra för att hålla mig i god form och bättre klara av sjukdomar och skador som kan hindra mig från att arbeta och tjäna pengar".

Hur förbereder du dig för oväntade händelser som arbetslöshet eller sjukdom för att skydda din ekonomi?

94 svar

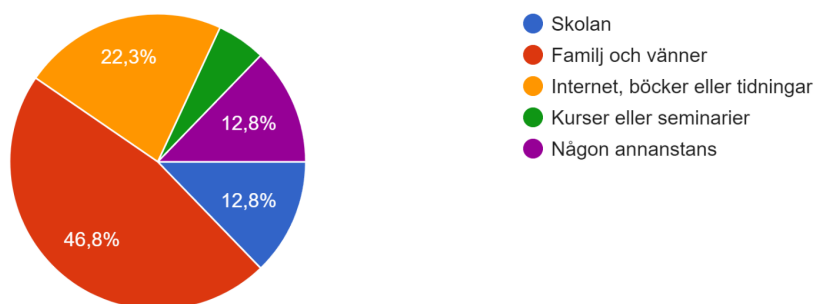
Figur 11. Respondenternas förberedelser för oväntade händelser

Källa till ekonomikunskap:

Den största andelen av respondenterna, 46,8 procent, valde alternativet “familj och vänner” som sin största källa till var de lärt sig mest om ekonomi. 22,3 procent valde “internet, böcker eller tidningar” medan 12,8 procent valde “skolan”. Alternativet “någon annanstans” valdes av 12,8 procent av respondenterna. Endast 5,3 procent angav att kurser eller seminarier var deras primära källa för ekonomikunskaper.

Var har du lärt dig mest om ekonomi?

94 svar

Figur 12. Respondenternas källa till ekonomikunskap

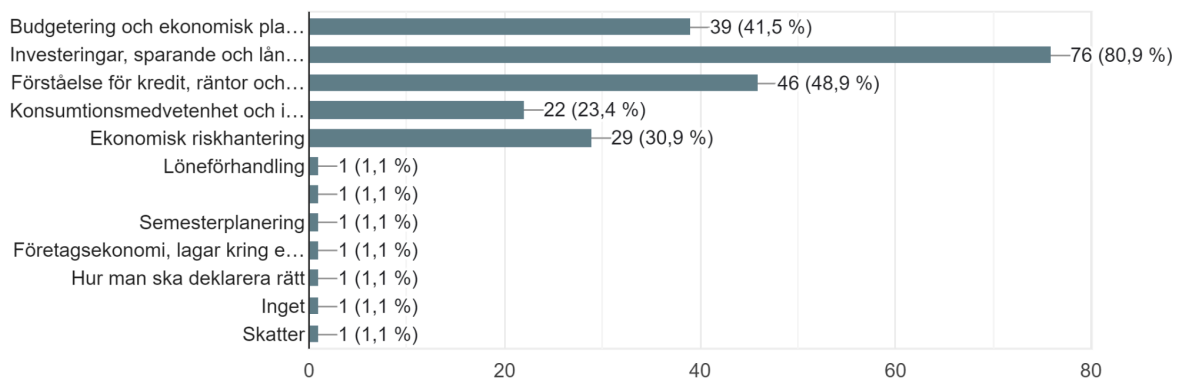
Ekonomiska färdigheter:

Respondenterna hade möjlighet att välja flera alternativ som svar på denna fråga men också att skriva ett eget öppet alternativ. 80,9 procent eller 76 respondenter, svarade att de tidigare

hade velat lära sig om investeringar, sparande och långsiktiga ekonomiska mål. “Förståelse för kredit, räntor och skuldsättning” valdes av 48,9 procent eller 46 respondenter. 41,5 procent eller 39 respondenter uppgav att de önskade att de hade lärt sig tidigare ekonomiska färdigheter som budgetering och ekonomisk planering. 30,9 procent eller 29 respondenter valde alternativet “ekonomisk riskhantering”. 7 respondenter valde att skriva ett eget alternativ, såsom “löneförhandling”, “hur man ska deklarerera rätt samt skatter”, “semesterplanering” samt “företagsekonomi, lagar kring ekonomi och fördjupning i skattefrågor”. 1 av dessa lämnade ett tomt svar medan 1 annan respondent uppgav “Inget”.

Vilka ekonomiska färdigheter önskar du att du hade lärt dig tidigare?

94 svar

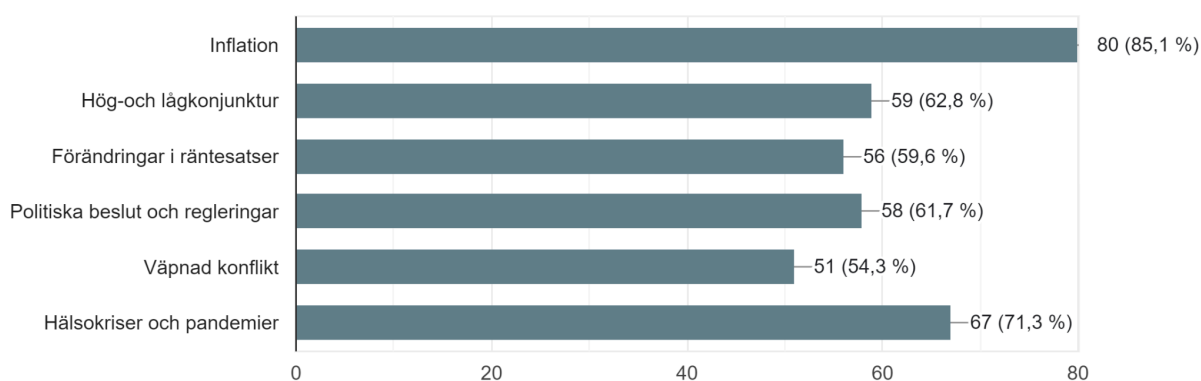
Figur 13. Önskade ekonomiska färdigheter hos respondenterna

Påverkan av omvärldsfaktorer på privatekonomin:

Denna fråga tillät respondenterna att välja flera alternativ som svar. De svarsalternativ som flest respondenter valde var “inflation”, 85,1 procent eller 80 personer. Följande var “hälsokriser och pandemier”, 71,3 procent eller 67 personer. 62,8 procent eller 59 respondenter valde att de förstår påverkan av hög- och lågkonjunktur på deras privatekonomi. 58 respondenter eller 61,7 procent, svarade “politiska beslut och regleringar”. 59,6 procent eller 56 respondenter har förståelse för förändringar i räntesatser medan 54,3 procent eller 51 respondenter förstår hur en väpnad konflikt påverkar deras privatekonomi.

Förstår du hur följande omvärldsfaktorer påverkar din privatekonomi? Välj de alternativ där du känner till hur det påverkar din privatekonomi

94 svar

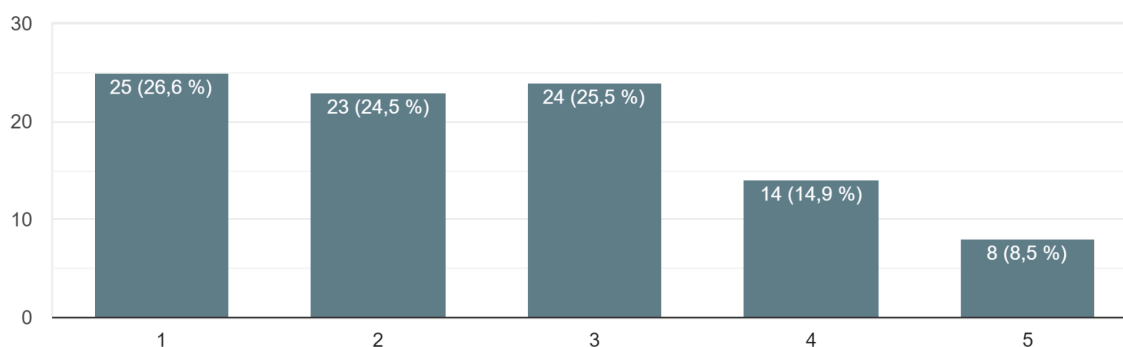
Figur 14. Förståelsen av påverkan av omvärldsfaktorer på privatekonomin hos respondenterna

Kunskap om placeringsbeslut och ränteffekter på sparande:

Vi valde en linjär likertskala från 1-5 för denna fråga, där 1 står för “Inte alls kunnig: Jag har minimal eller ingen förståelse för placeringar och dess ränteffekter” och 5 för “Mycket kunnig: Jag förstår placeringar och dess ränteffekter mycket väl”. Majoriteten, 26,6 procent av respondenterna, valde svarsalternativet 1 som indikerar att de inte alls känner sig kunniga och har minimal eller ingen förståelse för placeringar och ränteffekter. Alternativ 3, mittenalternativet, var det näst mest valda alternativet med 25,5 procent av respondenterna. 24,5 procent valde alternativ 2 medan 14,9 procent valde alternativ 4. Alternativ 5 valdes av 8,5 procent av respondenterna, vilket indikerar att de känner sig mycket kunniga och har en god förståelse för detta ämne.

Känner du dig tillräckligt kunnig för att fatta beslut om placeringar och förstå hur deras ränteffekter påverkar ditt sparande?

94 svar

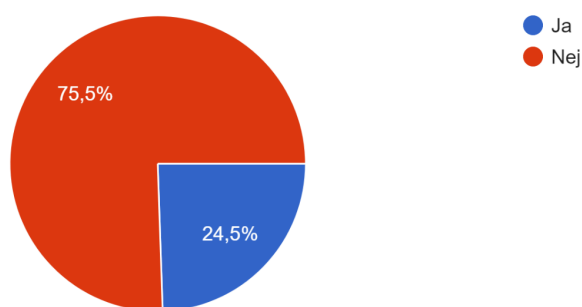
Figur 15. Respondenternas kunskap om placeringsbeslut och ränteffekter på sparande

Kunskap om stöd- och utbildningsresurser:

Majoriteten av respondenterna, 75,5 procent, känner inte till vilka befintliga stöd- och utbildningsresurser som finns tillgängliga på Åland. Endast 24,5 procent av respondenterna anser att de känner till dessa resurser.

Känner du till vilka stöd-och utbildningsresurser det finns på Åland för att hantera vardagliga ekonomiska utmaningar, såsom att balansera inkom...utgifter, hantera skulder och ekonomisk stress?

94 svar

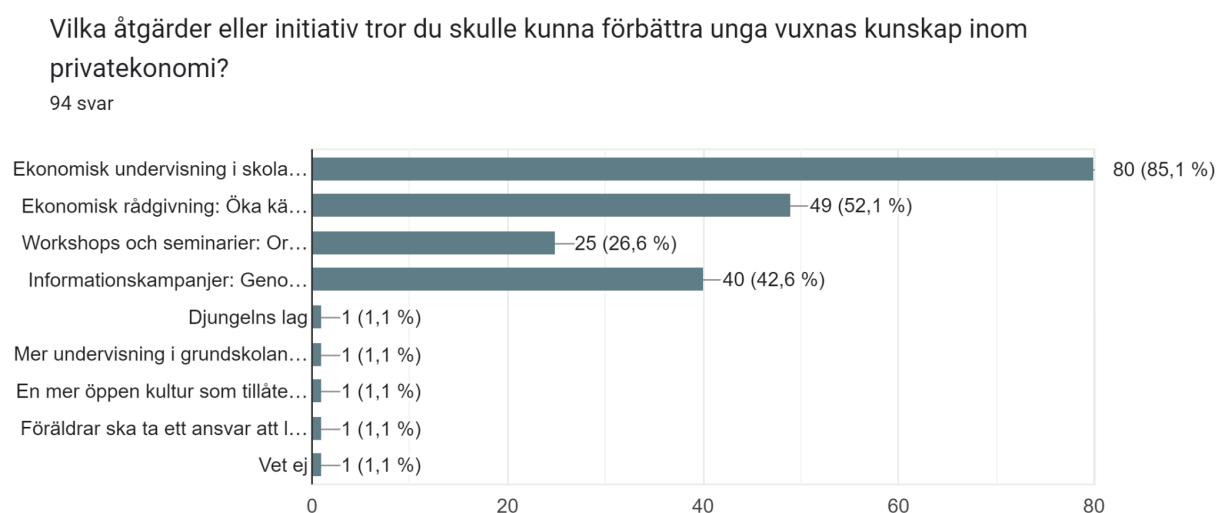
Figur 16. Respondenternas kunskap om befintliga stöd- och utbildningsresurser

Förbättringsinitiativ för unga vuxnas privatekonomi:

Denna fråga gav möjligheten för respondenterna att välja flera svarsalternativ eller att ange ett eget. Majoriteten, 85,1 procent eller 80 respondenter, tror på initiativet “Ekonomisk undervisning i skolan: Mer omfattande undervisning om privatekonomi från tidig skolålder” för att förbättra unga vuxnas kunskap om privatekonomi. 52,1 procent eller 49 respondenter valde alternativet “Ekonomisk rådgivning: Öka kännedomen av att det finns kostnadsfri ekonomisk rådgivning”. Alternativet “Informationskampanjer: Genomför kampanjer för att höja medvetenheten om vikten av privatekonomi och tillgängliga resurser” valdes av 42,6 procent eller 40 respondenter. 26,6 procent eller 25 personer valde “Workshops och seminarier: Organisera regelbundna evenemang där unga vuxna kan delta i workshops eller seminarier om grundläggande privatekonomi” som en bra åtgärd.

5 respondenter har bidragit med egna idéer genom ett öppet svar, “Mer undervisning i grundskolan är viktigast och gör att alla får tillgång till samma och lika mycket information, mest jämlikt och jämställt”, “En mer öppen kultur som tillåter att man pratar om pengar med familj och vänner. Än idag tycker jag att folk ser på diskussionsämnet privatekonomi som

tabu. Jag önskar att jag kunde prata med flera personer om deras erfarenheter för att lära mig och också dela med mig av mina egna, dock är det inte många personer jag vågar göra det med eftersom vem som helst kan ta illa upp. Dock pratar jag mycket om privatekonomi och också annat liknande med mina närmaste vänner, vilket hjälpt mig enormt. Önskar jag hade fått riktig (privat)ekonomisk undervisning senast i högstadiet...” och “Föräldrar ska ta ett ansvar att lära ut det”. 1 person har angivit "Djungelns lag" som sitt svar och 1 person har skrivit “Vet ej”.

Figur 17. Respondenternas förbättringsinitiativ för unga vuxnas privatekonomi

4.1.3 Öppna kommentarer och åsikter

I den avslutande frågan fick respondenterna möjlighet att ge sina egna synpunkter. Vi fick olika kommentarer, såsom: “Upplever att prata om ekonomi skulle behövas pratas allt mera om, en idé är att inom gymnasiet prata mera om det. Prata om hur man sparar pengar och investerar. Speciellt om man skall studera efter gymnasiet. Det är inte det billigaste att flytta hemifrån, speciellt om man får studiestöd och bostadsstöd. Det täcker inte mycket av utgifterna. Prata om sparande och långsiktig investering är något som bör pratas mera om.” “Tyvärr sett många unga som sätter sig i en ohållbar ekonomisk situation i ung ålder. Löneskillnaderna är ofta höga, så även ekonomiska stöd från olika släktingar. Vad jag har sett så handlar det sällan om okunskap att man hamnar efter ekonomiskt, de beror på ovan nämnda parametrar men även på grupstryck och i många fall även ignorans.”

Andra kommentarer var: "Jättebra att ni undersöker detta ämne", "Väldigt bra examensarbete!! Viktigt ämne!! Lycka till", "Viktigt ämne, önskar fler pratade om detta! Man kan göra mer för sin situation än många vill tro. Att skylla på att det är tråkigt är en dålig ursäkt. Lycka till med ert examensarbete!", "Måste välja en på "Förstår du hur följande omvärldsfaktorer påverkar din privatekonomi? Välj de alternativ där du känner till hur det påverkar din privatekonomi" - frågan. Ville välja ingen.", "Om man inte har kunskapen som frågas i fråga nr. 14 kanske den inte skall vara en obligatorisk fråga som kräver ett svar, det kan ge missvisande svar".

4.2 Sammanfattning av enkätundersökning

Enkätundersökningen syftade till att bidra till vår forskning om ekonomisk läskunnighet och privatekonomiska vanor bland unga vuxna på Åland. 94 deltog och deras svar har vi analyserat. Bland de bakgrundsfaktorer som analyserades inkluderas kön, ålder, utbildningsnivå samt huvudsaklig sysselsättning. Utifrån dessa bakgrundsfrågor kan vi se att majoriteten av deltagarna var kvinnor och att åldersgruppen 30 år hade högst deltagande. Gymnasieutbildning var den vanligaste utbildningsnivån och majoriteten av respondenterna var anställda som huvudsaklig sysselsättning.

Vad gäller den egna bedömningen av privatekonomiska kunskaper hos respondenterna visar resultaten att de flesta respondenter anser sig ha relativt bra kunskaper inom området. Däremot hade en betydande del av respondenterna inte fått någon ekonomiutbildning i skolan som bidragit till detta. Inköpsmetoder och budgetering var också områden som analyserades. Där kan vi se att majoriteten av respondenterna använder sig av en kombination av impulsköp och planerade inköp, medan en stor del inte har någon budget.

Undersökningen inkluderade även frågor om ekonomiska svårigheter och förberedelser för oväntade händelser. Resultaten tyder på att en betydande del av respondenterna sällan upplevde ekonomiska svårigheter och att en större andel förberedde sig genom att ha en buffert och försäkringar för ekonomiskt skydd. Frågan om respondenternas källa till ekonomiskunskap visar att familj och vänner var den vanligaste källan. När det kommer till

vilka ekonomiska färdigheter respondenterna hade velat lära sig tidigare, önskar de flesta att de lärt sig mer om investeringar och långsiktig ekonomisk planering.

4.3 Analys av enkätundersökning

Genom att analysera den kvantitativa datan från vår enkätundersökning kan vi få en djupare förståelse för den ekonomiska läskunnigheten och privatekonomiska situationen hos unga vuxna på Åland. Resultatanalysen indikerar att unga vuxna kan ha behov av att förbättra sin ekonomiska läskunnighet och till viss del sin hantering av privatekonomin. Däremot kan vi också se att många unga vuxna på Åland uppfattar sin kunskap inom privatekonomi som relativt god och att de visar medvetenhet om vikten av att planera för oväntade ekonomiska händelser.

Vad gäller bakgrundsfrågorna är en intressant observation att det är en högre representation av kvinnor jämfört med män bland respondenterna, där 65 var kvinnor och 29 var män. Denna skillnad kan vara av betydelse för att förstå hur olika kön förhåller sig till och engagerar sig i ämnen som rör ekonomisk läskunnighet. Åldersfördelningen av deltagandet visar en varierande spridning inom åldersgruppen 20-30 år, vilket kan bidra till en mer mångsidig analys av ekonomisk läskunnighet bland unga vuxna på Åland. Störst deltagande kom från de som var 30 år och 29 år, vilket kan indikera ett större intresse och engagemang bland äldre deltagare. Därefter var deltagandet störst för de som var 20 år, 23 år och 25 år. Sedan kommer deltagandet i storleksföljd från de som var 24 och 28 år, 22 år och 26 år samt 27 år och lägst deltagande hade de som var 21 år.

Majoriteten av deltagarna har en gymnasieutbildning, vilket kan indikera att en stor del av dem inte har någon ytterligare formell utbildning inom ekonomi eller relaterade ämnen. Det är viktigt att beakta eftersom det kan påverka deras förståelse för och förmåga att hantera sin privatekonomi på ett effektivt sätt. Över hälften av deltagarna är anställda som huvudsaklig sysselsättning och det kan indikera en viss grad av ekonomisk stabilitet och regelbunden inkomst. Däremot är andelen studerande näst störst, vilket kan vara en grupp som står inför olika ekonomiska utmaningar under sin studietid eller när de går in på arbetsmarknaden.

Bedömning av privatekonomiska kunskaper:

44,7 procent av respondenterna bedömde sina privatekonomiska kunskaper som relativt bra genom att välja alternativ 4 i en linjär likertskala från 1-5. Vidare visade undersökningen att 36,2 procent valde det neutrala alternativet och 11,7 procent valde det högsta alternativet, vilket indikerar en varierad självbedömning av kunskapsnivån inom privatekonomi. Å andra sidan valde 6,4 procent alternativ 2 och endast 1,1 procent valde alternativ 1, vilket antyder att det fortfarande finns några respondenter som bedömer sina kunskaper som ganska låga eller mycket låga inom området. Denna variation i självbedömning kan ha flera förklaringar, inklusive skillnader i erfarenheter, utbildningsbakgrund och tillgång till resurser för ekonomiskt lärande. Det är viktigt att komma ihåg att en självbedömning inte alltid reflekterar den realistiska kompetensen. Faktorer som överdrivet självförtroende eller brist på självförtroende kan påverka hur respondenterna bedömer sina egna färdigheter.

Enligt Sahlberg har individer en viss tendens att ha alltför hög uppfattning om egna prestationer och kunskaper, vilket kan ha en viss påverkan på deras självbedömning. Detta kan vara påverkande i denna fråga där majoriteten av respondenterna bedömde sina privatekonomiska kunskaper som relativt bra. En stor del valde också det neutrala alternativet, en del den högsta bedömningen samt några de lägre alternativen. Sahlberg påpekar att detta kan bero på en alltför stark tro på sig själv eller brist på självförtroende, där vissa människor är mer villiga att överdriva sina egna färdigheter medan andra är mer reserverade. Variationen i självbedömningen kan också påverkas av olika aspekter, som till exempel erfarenhet och tillgång till inlärningsresurser (Sahlberg, 2020b, pp. 14–15).

Ekonomiutbildning i skolan och dess inverkan på privatekonomin:

Majoriteten av respondenterna, 44,7 procent, svarade att de inte fick någon ekonomiutbildning i skolan. Detta kan tyda på avsaknad av utbildning inom ekonomi eller en otillräcklig sådan. Integrering av ekonomiutbildning i läroplanerna kan förbereda eleverna med viktiga färdigheter för att underlätta förståelse och hanteringen av privatekonomin. Viktigt är dock att detta är de unga vuxnas uppfattning om ekonomiutbildning i skolan och denna uppfattning eller minnesbild av utbildningen behöver inte helt stämma överens med verkligheten.

Begreppet "ekonomiutbildning" kan tolkas på flera olika sätt men innefattar allt från världsekonomi till privatekonomi. 37,2 procent av respondenterna angav att de hade fått någon form av ekonomisk utbildning i skolan men att det har inte påverkat deras förmåga att hantera privatekonomin på ett betydande sätt. Det kan tyda på att det finns förbättringsmöjligheter i utbildningssystemet eller undervisningsmetoderna inom ämnet ekonomi. 18,1 procent av respondenterna svarade att de hade fått utbildning inom ekonomi i skolan och tycker att det har påverkat på ett betydande sätt. Dessa individers upplevelse indikerar att det också finns positiva erfarenheter gällande ekonomiundervisning från skolan där skolan lyckats ge användbara verktyg till eleverna.

Forskning visar att skolbaserade program för ekonomiundervisning kan ha en positiv inverkan på ungdomars ekonomiska kunskaper och attityder, dock är effekterna vanligtvis små och kortvariga. Här betonas vikten av integrering av obligatorisk ekonomiundervisning i läroplanerna, ända från lågstadiet med upprepning i högstadiet och gymnasiet, detta för att säkra ett ständigt lärande (Amagir et al., 2018).

Inköpsmetod:

Analysen av inköpsmetod hos respondenterna ger en inblick i deras beteendemönster och ekonomiska medvetenhet. Att majoriteten av respondenterna, 62,8 procent, använder sig av både impuls köp och planerade inköp kan tyda på ett behov av ökad medvetenhet och utbildning kring budgetering och planering. Men det kan också innebära att majoriteten gör impuls köp för en mindre betydande del av inköpen och planerar en större del av sina inköp och är väl medvetna om detta. Att köpa choklad under veckohandlingen kan vara ett impuls köp medan att köpa en mobiltelefon kan vara ett planerat köp. 29,8 procent av respondenterna gör vanligen planerade inköp. Det kan finnas flera faktorer bakom detta beteende som till exempel att de följer en budget noggrant, planerar för framtida behov eller har specifika mål för sina inköp. Beteendet bakom att planera sina inköp kan indikera en starkare känsla av kontroll över sin ekonomi och en medvetenhet om långsiktiga ekonomiska mål. Respondenterna som för det mesta gör impuls köp står för 7,4 procent av respondenterna. Att för det mesta göra impuls köp kan visa på impulsiva beteenden, påverkan från reklam eller erbjudanden, eller bristande planering.

Camilla Strömbäcks doktorsavhandling upplyser att personlighetsdrag påverkar ekonomiska beslut. Analysen av respondenternas inköpsmetoder kan ge en inblick i deras beteendemönster och ekonomiska medvetenhet. Eftersom majoriteten av respondenterna angav att de använder sig av en kombination av inköpsmetoder kan det enligt forskning indikera att individerna visar olika nivåer av optimism, eftertänksamhet och självkontroll i dagliga ekonomiska beslut. Detta kan också tyda på medvetenhet om sina ekonomiska beslut och att de kan balansera mellan impulser och planering (Sönne, 2020).

Budget:

Över hälften av respondenterna, 54,3 procent, svarade att de inte har någon budget för sin månatliga ekonomi. Detta kan tyda på en bristande medvetenhet, kunskap eller engagemang när det gäller att planera och följa en budget. Det kan finnas ett behov av att erbjuda resurser och verktyg till unga vuxna för att förstå budgetering och uppmuntra dem till att använda sig av det. Dock har ändå en betydande del, 36,2 procent av respondenterna, en budget men som inte alltid efterföljs. Det kan finnas flera orsaker till att inte alltid följa sin budget, som bristande självdisciplin, oväntade utgifter, orealistiska budgetmål eller en brist på motivation eller engagemang för att följa budgeten noggrant. Dessutom följer en mindre grupp, motsvarande 9,6 procent av respondenterna, sin budget noggrant.

Enligt Folkhälsans ekonomirådgivare på Åland och författaren Sahlberg är det viktigt att skapa och följa en budget för att kunna uppnå stabilitet och tillfredsställelse. En budget kan användas som ett verktyg för att på ett bättre sätt förstå den egna privatekonomiska situationen, att prioritera utgifter och att maximera sparande. Enligt teorin kan en person hindras från att följa sin budget på grund av faktorer som bristande självdisciplin, oväntade utgifter eller orealistiska budgetmål. En mindre del av respondenterna svarade att de följer sin budget noggrant, vilket antyder att aktiv uppföljning av en budget kan leda till ekonomisk balans och välbefinnande (Intervju med Gunilla Holmberg, ekonomirådgivare på Åland) (Sahlberg, 2020b, pp. 30–31).

Ekonomiska svårigheter:

Genom att analysera respondenternas svar gällande ekonomiska svårigheter ger det en inblick i hur de upplever stabilitet i sin ekonomi. Med 43,6 procent av respondenterna som sällan

upplever ekonomiska svårigheter och 30,9 procent som aldrig gör det, indikerar det att en betydande majoritet av deltagarna verkar ha en relativt stabil ekonomisk situation. Detta är en positiv bild som ges och tyder på att de flesta av respondenterna åtminstone känner en viss grad av ekonomisk trygghet. Att 11,7 procent valde det neutrala alternativet i mitten indikerar att en betydande andel av respondenterna inte upplever ekonomiska svårigheter med någon hög frekvens, men de kan ha stött på vissa utmaningar från tid till annan.

Samtidigt valde 7,4 procent av respondenterna det näst högsta alternativet, vilket antyder att en mindre andel personer upplever ekonomiska svårigheter med en viss regelbundenhet. Dessutom valde 6,4 procent det högsta alternativet, vilket tyder på att även om det är en mindre andel, så upplever en del av deltagarna ekonomiska svårigheter ganska ofta eller till och med varje månad. Trots att majoriteten upplever en viss grad av stabilitet så finns det fortfarande en del av deltagarna som stöter på ekonomiska utmaningar med varierande frekvens. Behovet finns för att fortsätta arbeta mot sådana svårigheter för att främja ekonomiskt välbefinnande för alla.

Lusardi nämner att ekonomisk kunskap är betydande för att kunna hantera ekonomiska utmaningar. En grund för ekonomisk förståelse bland både unga och vuxna och är avgörande för att individerna ska kunna hantera och förstå avancerade ekonomiska frågor. Majoriteten av respondenterna upplever sällan ekonomiska svårigheter de inte kan hantera, vilket indikerar att det finns en grund av ekonomisk kunskap för att fatta välgrundade ekonomiska beslut och hantera ekonomiska utmaningar (Lusardi, 2008).

Ekonomiskt skydd vid oväntade händelser:

När det gäller förberedelser för oväntade händelser har en stor andel av respondenterna, 59,6 procent eller 56 respondenter, svarat att de har en buffert sparad för nödsituationer. 42,6 procent eller 40 respondenter, har försäkringar för ekonomiskt skydd, som till exempel en hälsoförsäkring eller ett medlemskap i ett fackförbund. 28,7 procent eller 27 respondenter, angav att de diskuterar och planerar med familj eller vänner för att få stöd vid behov och vid oväntade ekonomiska utmaningar. Detta tyder på att en stor andel av respondenterna har tagit ansvar för sin egen ekonomiska trygghet genom att de vidtagit åtgärder för att förbereda sig för oväntade händelser och ekonomiska svårigheter. 17 procent eller 16 respondenter, svarade

att de inte förbereder sig på något sätt. Det kan indikera en potentiell brist på medvetenhet eller planering för att möta ekonomiska svårigheter hos dessa individer. En av respondenterna nämnde att de fokuserar på att upprätthålla god hälsa för att hantera eventuella sjukdomar eller skador som kan påverka deras arbetsförmåga och inkomst. Det betonar vikten av att hantera ekonomiska utmaningar genom att prioritera fysisk och mental hälsa, vilket kompletterar traditionella ekonomiska strategier som sparande och försäkringar.

Folkhälsan uppmuntrar till att ha en buffert för oväntade utgifter då det säkerställer den ekonomiska tryggheten och välbefinnandet (*Privatekonomi berör oss alla – ”Vi mår bättre då ekonomin är i balans”*, 2022).

Källa till ekonomikunskap:

Att familj och vänner utgör den huvudsakliga källan till ekonomikunskap tyder på hur stor betydelse de sociala nätverken och den informella utbildningen har. Detta alternativ valdes av 46,8 procent av respondenterna. Denna observation lyfter fram hur familjemedlemmar och vänner kan vara värdefulla resurser när det handlar om att dela erfarenhet och kunskap om ekonomi. Det är dock viktigt att komplettera denna källa med formella utbildningsresurser och information från andra källor som böcker eller internet. Många källor kan bidra till att utveckla en mer omfattande och jämn förståelse för de olika ekonomiska ämnena.

22,3 procent av respondenterna valde "internet, böcker eller tidningar" som sin huvudsakliga källa till ekonomikunskap. Att endast 12,8 procent av respondenterna angav "skolan" som sin primära källa till ekonomikunskap, antyder att skolan kanske inte betraktas som den främsta källan för ekonomisk utbildning. Detta kan indikera en brist på ekonomiundervisning i den formella skolmiljön. Alternativet "Någon annanstans" valdes av 12,8 procent av deltagarna och endast 5,3 procent angav kurser eller seminarier som deras primära källa för att ha lärt sig om ekonomi.

Enligt Gunilla Holmberg, ekonomirådgivare vid Folkhälsan på Åland är hemmet och föräldrarna det första som påverkar det privatekonomiska tänket, på gott och ont. Hon menar att ett socioekonomiskt beteende kan ärvas, där det i generationer till exempel nyttjas utkomststöd, men att det också finns en stor påverkan av kamrater och umgängeskretsen (Intervju med Gunilla Holmberg). Projektledaren för "En Euro i taget", Matilda Hassel,

uppmuntrar föräldrar att prata öppet kring pengar och hushållets ekonomi redan från låg ålder (Åsmus, 2021).

Ekonomiska färdigheter:

När vi undersökte de önskade ekonomiska färdigheterna hos respondenterna upptäckte vi att det finns en stark önskan att lära sig om investeringar, sparande och långsiktiga mål eftersom 80,9 procent eller 76 respondenter valde detta alternativ. 48,9 procent eller 46 respondenter valde alternativet "Förståelse för kredit, räntor och skuldsättning" och 41,5 procent eller 39 respondenter valde "Budgetering och ekonomisk planering". 30,9 procent eller 29 respondenter, valde alternativet "ekonomisk riskhantering". 23,4 procent eller 22 respondenter hade velat lära sig om konsumtionsmedvetenhet och inköpsbeslut.

Sammanfattningsvis indikerar resultaten att en ekonomiutbildning för unga vuxna bör fokusera på att bygga upp grundläggande kunskaper om investeringar, sparande och långsiktiga mål, samtidigt som det också inkluderar förståelse för kredit, räntor och budgetering.

Totalt 7 respondenter valde att skriva ett eget alternativ, som eventuellt kan vara mer personliga och specifika för deras situation eller intresse, såsom "löneförhandling", "hur man ska deklarerar rätt samt skatter", "semesterplanering" samt "företagsekonomi, lagar kring ekonomi och fördjupning i skattefrågor". 1 av dessa lämnade ett tomt svar medan 1 annan respondent uppgav "Inget". Respondenterna som lämnade ett tomt svar och svaret "Inget" kan indikera antingen brist på intresse eller kunskap för ekonomiska ämnen eller osäkerhet.

Påverkan av omvärldsfaktorer på privatekonomin:

Resultatet pekar på en bred medvetenhet bland respondenterna om hur olika omvärldsfaktorer påverkar deras privatekonomi. Majoriteten av respondenterna, 85,1 procent eller 80 personer, angav att de förstår effekterna av inflation. Denna förståelse är viktig eftersom inflation kan påverka köpkraften och värdet av pengarna över tid. 71,3 procent, eller 67 respondenter, angav att de förstår påverkan av hälsokriser och pandemier på sin privatekonomi. Exempel på hälsokriser och pandemier är till exempel COVID-19 vilket resulterade i bland annat massiva arbetsförluster, nedgångar i företagsverksamhet, och minskad konsumtion på grund av restriktioner och osäkerhet.

Det är följt av 62,8 procent eller 59 respondenter som förstår påverkan av hög- och lågkonjunktur på deras privatekonomi. Dessa faktorer kan ha en stor inverkan på arbetslöshet, arbetsmöjligheter, inkomster, möjligheter till sparande och investeringar samt priser på varor och tjänster. Därefter följer förståelse för politiska beslut och regleringar med 61,7 procent eller 58 respondenter, förståelse för förändringar i räntesatser med 59,6 procent eller 56 respondenter och förståelse för väpnad konflikt med 54,3 procent eller 51 respondenter. Det indikerar att det finns en relativt hög medvetenhet även för hur politiska beslut, ränteförändringar och väpnade konflikter kan påverka den ekonomiska miljön och därefter den egna ekonomiska situationen.

Vi kan se att förståelsen för inflation, hälsokriser och pandemier samt hög- och lågkonjunktur är särskilt framträdande för vilka faktorer respondenterna har förståelse för. Omvärldsfaktorer är viktiga att förstå för att kunna anpassa och planera ens privatekonomi, eftersom dessa faktorer kan påverka arbetsmöjligheter, inkomster, köpkraft, prisnivåer och ekonomisk stabilitet på individuell nivå.

Kunskap om placeringsbeslut och ränteeffekter på sparande:

Majoriteten, 26,6 procent av respondenterna, valde det första alternativet på en linjär likertskala och upplever att de har väldigt lite förståelse för placeringar och deras ränteeffekter på sparande. Alternativ 3, det neutrala alternativet, valdes av 25,5 procent av respondenterna och alternativ två valdes av 24,5 procent. Endast 14,9 procent valde alternativ 4 och 8,5 procent valde alternativ 5 som indikerar att de känner sig mycket kunniga och förstår placeringar och dess ränteeffekter mycket väl. Detta resultat kan tyda på att det finns brister i tillgången till eller tillräcklig utbildning om placeringar och dess ränteeffekter, vilket kan leda till en känsla av osäkerhet och bristande kunskap. Förståelsen för placeringar och ränteeffekter kan också vara svår för personer utan relevant bakgrund eller intresse, även socioekonomiska faktorer kan påverka deras kunskapsnivå och självförtroende. Vi kan konstatera att det behövs ytterligare utbildnings- eller informationsinsatser inom ämnet, då endast en relativt liten andel av respondenterna känner sig mycket kunniga när det gäller placeringar och deras ränteeffekter.

I artikeln “Financial Education - Financial literacy is key” nämns det att en del av orsakerna till den bristande förståelsen för placeringar och deras ränteeffekter är att människor saknar tidig utbildning om investeringar och inte har tillräcklig tillgång till relevanta kunskapsresurser. Även om det nu för tiden finns fler alternativ för investerare på grund av ökad digitalisering och tillgänglighet av finansiella tjänster, kvarstår samtidigt en låg nivå av finansiell läskunnighet, speciellt bland unga individer. (“Financial Education - Financial Literacy Is Key,” 2023)

Kunskap om stöd- och utbildningsresurser:

En betydande del av respondenterna, 75,5 procent, uppger att de inte känner till vilka stöd- och utbildningsresurser det finns på Åland för att hantera vardagliga ekonomiska utmaningar. Detta tyder på bristande medvetenhet om vilka resurser som finns tillgängliga och att det finns ett stort behov av att förbättra informationsspridningen och tillgängligheten av dessa hjälpmedel till allmänheten. Det kan dock finnas andra faktorer som kan bidra till den bristande medvetenheten, till exempel allt för liten marknadsföring av tillgängliga resurser eller brist på engagemang och intresse för att söka efter hjälpmedel. Endast 24,5 procent av deltagarna anser att de känner till dessa resurser.

I en insändare av Maarit Westerén, regionchef för den svenskspråkiga verksamheten “Ung Företagsamhet rf”, betonas vikten av integrering av stöd för ekonomisk läskunnighet som en del av skolans uppdrag och att denna del bör integreras i lektionerna på olika skolstadier. (Westerén, 2022)

Förbättringsinitiativ för unga vuxnas privatekonomi:

Majoriteten, 85,1 procent eller 80 respondenter, tror att införande av mer omfattande ekonomisk undervisning i skolan från tidig ålder kan vara till stor fördel för att förbättra unga vuxnas kunskap om privatekonomi. Detta kan bero på att skolan anses vara en primär plats för att öka sin kunskap samt att tidig och kontinuerlig undervisning kan ge en solid grund för framtida kompetenser. Andra åtgärder som 52,1 procent eller 49 respondenter tror är viktiga inkluderar ekonomisk rådgivning. 42,6 procent eller 40 respondenter tyckte att ett annat intressant alternativ är “Informationskampanjer: Genomför kampanjer för att höja medvetenheten om vikten av privatekonomi och tillgängliga resurser”. Dessa åtgärder kan

vara effektiva för att nå en större publik och erbjuda konkret stöd och rådgivning. Slutligen, 26,6 procent eller 25 respondenter valde alternativet “Workshops och seminarier: Organisera regelbundna evenemang där unga vuxna kan delta i workshops eller seminarier om grundläggande privatekonomi”. Workshops och seminarier kan vara ett effektivt sätt att få unga vuxna att delta praktiskt och lära sig om interaktion, vilket i sin tur kan öka förståelsen för grundläggande privatekonomiska koncept och erbjuda verktyg som kan hjälpa hanteringen av egen ekonomisk situation.

Uppfattningen som majoriteten av respondenterna har, att tidig och kontinuerlig ekonomisk undervisning i skolan kan förbättra privatekonomiska kunskaper hos unga vuxna, stämmer överens med teorin i en av Björklunds avhandlingar. Enligt forskningen visar det sig att undervisningen i privatekonomi är problematisk, inte bara för nyblivna lärare men också för erfarna. (Björklund, 2021)

Öppna kommentarer och åsikter:

Respondenternas egna synpunkter i form av öppna kommentarer ger ytterligare insikter i frågor som berör ekonomisk läskunnighet och välmående. Det framkommer också att det finns en efterfrågan på ökad medvetenhet och utbildning kring ekonomiska ämnen, både i utbildningsmiljöer och i samhället i stort.

4.3.1 Samband

Kunskaper inom privatekonomi och ekonomisk utbildning från skolan:

Av de 53 individer som valde alternativ 4 eller 5 när de bedömde sina kunskaper inom privatekonomi, vilket indikerar relativt goda till mycket höga kunskaper, noterar vi att 22,6 procent eller 12 personer hade genomgått någon form av ekonomiutbildning i skolan och att det hade en betydande påverkan på deras förmåga att hantera sin privatekonomi. 35,9 procent eller 19 personer angav att de hade genomgått ekonomiutbildning, men att det inte hade en betydande påverkan. Slutligen uppgav 41,5 procent eller 22 personer av dessa 53 att de inte hade fått någon ekonomiutbildning alls i skolan. Utifrån detta kan vi se att en del av respondenterna med upplevda goda kunskaper inom privatekonomi har påverkats av skolundervisning i ekonomi, medan en större del inte upplever någon påverkan eller inte har

fått någon undervisning alls. Trots att vissa individer har genomgått utbildning, kan dess påverkan variera beroende på faktorer som undervisningens kvalitet och individuella förutsättningar. Dessutom kan andra källor till ekonomisk kunskap, såsom föräldrars och samhällets inflytande, spela en viktig roll.

Kunskaper inom privatekonomi och åldersgrupper samt utbildningsnivå:

71,7 procent eller 28 av de 53 personerna som bedömt sina kunskaper inom privatekonomi som relativt goda till mycket höga är mellan 25 och 30 år gamla medan 28,3 procent eller 15 av de 53 personerna är under 25 år. 37,7 procent eller 20 av dessa 53 personer har en gymnasieutbildning, 56,6 procent eller 30 personer har en högskoleutbildning, universitets- eller högre utbildning. Endast 5,7 procent eller 3 personer har en lägre utbildning än gymnasieutbildning. Äldre deltagare inom åldersgruppen 25-30 år visar en tendens på att oftare bedöma sina kunskaper som relativt goda till mycket höga jämfört med de yngre deltagarna under 25 år. Det kan tyda på att ju mer erfarenhet och tid respondenterna har haft att tillämpa ekonomiska principer, desto högre bedömer de sina egna kunskaper inom området. En majoritet av de som bedömer sina kunskaper som höga har också en högskole- eller universitetsutbildning. Endast en liten andel har en utbildningsnivå som är lägre än gymnasienivå. Detta pekar på att högre utbildningsnivå kan vara kopplad till bättre privatekonomiska kunskaper.

Ekonomiska svårigheter och budgeteringsvana:

När det kommer till hur frekvent respondenterna upplever svårigheter i ekonomin i relation till deras vana att budgetera kan vi se att 74,5 procent eller 70 av 94 personer uppger att de aldrig eller väldigt sällan upplever sådana svårigheter. Av dessa 70 respondenter har 55,7 procent eller 39 stycken inte någon budget. 35,7 procent eller 25 individer har en budget men som de inte följer så noggrant medan endast 7,1 procent eller 5 individer har en budget som de följer noggrant. 13,8 procent eller 13 respondenter har angett att de upplever svårigheter relativt ofta eller mycket ofta och utav dessa har 46,1 procent eller 6 respondenter uppgett att de inte har någon budget som de följer. Genom att undersöka sambandet mellan att ha en budget och upplevda ekonomiska svårigheter bland respondenterna, framgår det att majoriteten av dem som sällan eller aldrig upplever svårigheter inte har en budget. Det indikerar att vissa individer upplever en stabil ekonomisk situation utan att behöva använda

en budget. Dock kan vi se att bland dem som upplever svårigheter i ekonomin, är det också en stor andel av dem som inte har någon budget.

Förberedelse för oväntade händelser och budgeteringsvana:

På frågan “Hur förbereder du dig för oväntade händelser som arbetslöshet eller sjukdom för att skydda din ekonomi?” uppgav 17 procent eller 16 personer, att de inte förbereder sig på något sätt. Av dessa 16 personer hade 12 ingen budget och 4 personer hade en budget men som de inte följde så noggrant. 7 av dessa 16 personer hade även uppgett i den tidigare frågan om upplevda ekonomiska svårigheter att de upplever det relativt ofta till mycket ofta. Detta i kombination kan tyda på att bristen på förberedelse kan öka risken för ekonomisk osäkerhet och att svårigheter upplevs mer frekvent.

Källa till ekonomisk kunskap och ålder samt kön:

Vad gäller var respondenterna har lärt sig mest om ekonomi kan vi se att för alternativet “Familj och vänner”, som valdes av 46,8 procent eller 44 personer, var 31 personer kvinnor och 13 män. 20 personer var mellan 20-24 år och 24 personer 25-30 år. Av dessa 44 respondenter har 64,5 procent eller 20 av 31 personer bedömt sina kunskaper inom privatekonomi som relativt höga eller mycket höga, genom alternativ 4 eller 5. Alternativet “Internet, böcker eller tidningar” valdes av 22,3 procent eller 21 personer, 11 var kvinnor och 10 var män. Av dessa var 6 personer under 25 år medan 16 personer var 25 år eller äldre. Av dessa 21 personer har 71,4 procent eller 15 av 21 personer bedömt sina kunskaper inom privatekonomi som relativt höga eller mycket höga. 12,8 procent eller 12 respondenter valde alternativet “Skolan” och av dessa var 9 kvinnor medan 3 var män. 7 personer var mellan 20-24 år medan 5 var mellan 25-30 år. Av dessa 23 personer har 41,7 procent eller 5 av 12 personer bedömt sina kunskaper inom privatekonomi som relativt höga eller mycket höga.

Alternativet “Någon annanstans” valdes av 12,8 procent eller 12 personer och 10 var kvinnor medan 2 var män. Gällande åldrar bestod respondenterna mellan 20-24 år av 1 person och resterande 11 personer var mellan 25-30 år. Av dessa 12 personer har 75 procent eller 9 av 12 personer bedömt sina kunskaper som relativt eller mycket höga. Det sista alternativet, “kurser eller seminarier”, valdes av 5,3 procent eller 5 personer. Av dessa var det 4 kvinnor och 1 man, alla var i åldersspannet 25-30 år. Av dessa 5 personer har 80 procent eller 4 av 5 valt att

bedöma sina kunskaper som relativt eller mycket höga. Vid en analys av detta kan vi se att familjer och vänner är den vanligaste källan oavsett kön eller ålder. Män använder främst familj och vänner samt internet, böcker och tidningar för att lära sig om ekonomi medan kvinnor har större spridning på sina källor för ekonomikunskap. För de som angav skolan som sin huvudsakliga källa till ekonomisk kunskap var det något vanligare bland respondenterna i åldersgruppen 20-24 år medan internet, böcker eller tidningar representerades till större del av åldersgruppen 25-30 år.

Kunskaper inom placeringar och utbildningsnivå samt kön:

Frågan “Känner du dig tillräckligt kunnig för att fatta beslut om placeringar och förstå hur deras ränteeffekter påverkar ditt sparande?” har vi jämfört med vilken utbildningsnivå samt kön respondenterna har. Alternativ 1 stod för “Inte alls kunnig: Jag har minimal eller ingen förståelse för placeringar och dess ränteeffekter” medan alternativ 5 stod för “Mycket kunnig: Jag förstår placeringar och dess ränteeffekter mycket väl”. Respondenterna som valde alternativ 1 eller 2 var 51 procent av alla respondenter eller 48 personer och representerades av 40 kvinnor och 8 män. Av dessa 48 personer hade 8 personer ingen utbildning, annan utbildning eller grundskoleutbildning. Gymnasieutbildning hade 22 av dessa 48 personer medan 18 personer hade högskoleutbildning eller universitets- och högre utbildning.

Alternativ 3 står för det mer neutrala alternativet där respondenten kan känna sig kunnig till viss del men kanske inte tillräckligt. Detta valdes av 25,5 procent eller 24 av alla 94 respondenter och består av 13 kvinnor och 11 män. Av dessa 24 personer hade 1 person grundskoleutbildning, 1 person annan utbildning och 14 gymnasieutbildning. Vidare hade 8 personer högskoleutbildning eller universitets- och högre utbildning. 23,4 procent eller 22 av alla respondenter valde alternativ 4 eller 5, 12 var kvinnor och 10 var män. 7 personer hade gymnasieutbildning medan resterande 15 personer hade högskoleutbildning eller universitets- och högre utbildning.

En betydande andel av dem som kände sig relativt till mycket trygga i ämnet, representerade en högre utbildningsnivå, särskilt högskole- eller universitetsutbildning. Det kan tyda på att en högre utbildning kan bidra till en ökad förståelse för placeringar och dess ränteeffekter. I gruppen som inte kände sig särskilt kunniga dominerade kvinnor betydligt. Det kan indikera

en könsskillnad i nivån av placeringskunskap där kvinnor känner sig mindre självsäkra i ämnet jämfört med män.

4.3.2 Brister med enkäten

Vi upptäckte en eventuell brist gällande frågan om utbildningsnivå. Det som observerades var att respondenterna kunde uppfatta frågorna som otydliga avseende om de avsåg pågående eller avslutad utbildning. För att undvika detta i framtiden föreslås en specificering av om utbildningsnivån avser pågående eller avslutad utbildning.

En annan brist i undersökningen observerades i vilken typ av inköpsmetod respondenterna vanligtvis använder. Vi specificerar inte vilken typ av inköp detta gällde, vilket kan resultera i osäkerhet och variation i svaren beroende på hur "inköp" tolkas. Denna brist skulle kunna påverka validiteten för våra resultat, då olika inköpstyper kan kräva olika inköpsmetoder. Vi var dock till viss del medvetna om detta innan och motiverade valet av en vag formulering för att utforska impulsköp i allmänhet, oavsett om det handlar om inköp av mat eller inköp av en bil.

Det kan upplevas som en begränsning av svarsalternativ på frågan om var respondenterna har lärt sig mest om ekonomi, då vi enbart använde fördefinierade alternativ. Att ha många respondenter som valde alternativet "någon annanstans" indikerar att det finns en källa till kunskap som inte täcks av de fördefinierade alternativen. Detta kan vara en brist eftersom det begränsar möjligheten att få en fullständig förståelse för var respondenterna erhåller sin ekonomiska kunskap ifrån.

På frågan "Vilka ekonomiska färdigheter önskar du att du hade lärt dig tidigare?" uppgav en respondent att denne saknade ett fördefinierat alternativ för "Inget". Att denna önskan uppstod kan indikera en brist i frågeformuleringen eller svarsalternativen. Vi hade dock ett öppet alternativ med möjligheten till att ge ett annat svar.

Den sista bristen som upptäcktes var avsaknaden av ett alternativ som "Jag känner inte till något av dessa alternativ" för frågan "Förstår du hur följande omvärldsfaktorer påverkar din privatekonomi? Välj de alternativ där du känner till hur det påverkar din privatekonomi".

Denna brist kan innebära att respondenterna, även om de saknar kunskap om sådana faktorer, tvingas ange ett svar. Detta kan leda till att svaren blir felaktiga eller spekulativa, vilket försämrar validiteten hos resultaten. Ett annat alternativ för en lösning på detta kunde vara att inte ha denna typ av fråga obligatorisk.

4.4 Redovisning av intervju

Vi valde att intervjua Gunilla Holmberg för vår undersökning om ekonomisk läskunnighet bland unga vuxna på Åland på grund av hennes expertis och erfarenhet som ekonomirådgivare vid Folkhälsan på Åland. Hennes expertis som ekonomirådgivare bidrar till att ge insiktsfulla perspektiv och förståelse för ämnet, därför ansåg vi att en intervju med henne kunde vara värdefullt för vårt arbete. För det andra kan hennes praktiska erfarenhet av att arbeta med unga vuxna på Åland ge konkreta exempel och rekommendationer för hur ekonomisk läskunnighet kan förbättras. Slutligen kan hennes insikter hjälpa till att förbättra våra slutsatser och rekommendationer i vårt examensarbete. För att intervjua Gunilla sammanställde vi sex frågor vilka vi ansåg vara viktiga att få svar på och som kändes relevanta både för ämnet och för Gunilla att svara på.

1. Vilka är de vanligaste bristerna i ekonomiskt kunnande bland unga människor, enligt din erfarenhet? Finns det specifika områden där de kan behöva mer stöd och utbildning?

“Det är väldigt varierande kunskap hos unga. Många gånger är det struktur kring ekonomin, men även konsekvenstänk, som saknas. Privatekonomi är idag en stor och viktig del av våra liv, så all kunskap i ämnet är viktig att få så tidigt som möjligt eftersom konsekvenserna kan bli svåra och finnas kvar under lång tid.”

2. Enligt din erfarenhet, vilka faktorer tror du påverkar hur unga vuxna uppfattar och hanterar sin ekonomi? Finns det socioekonomiska, kulturella eller personliga faktorer som sticker ut?

“Hemmet och föräldrarna är det första som påverkar det privatekonomiska tänket, på gott och ont. Vi kan se att man kan ärva ett socioekonomiskt beteende där man i generationer till exempel nyttjar utkomststöd, men det finns också en stor påverkan av kamrater och umgängeskretsen. För inflyttade är det väldigt viktigt att man skaffar sig kunskap i hur vår samhällsekonomi fungerar här. Den kan avvika från den man har varit van vid. Har man en diagnos eller andra svårigheter kan det här med pengar och ekonomi vara ett problem att förstå.”

3. Enligt din bedömning, hur påverkar utbildning unga vuxnas förmåga att hantera sin ekonomi? Upplever du att det finns ett behov av förbättrad ekonomisk utbildning?

“All kunskap man kan få i ämnet är till fördel, det är en livskunskap alla behöver. Det finns så mycket möjligheter men också fallor. Allt är så enkelt och det går fort pga digitaliseringen, till exempel att ta ett snabblån. Jag tycker att det har blivit bättre med information och utbildning i privatekonomi men det finns ännu utvecklingspotential, på grund av den ständiga och snabba utvecklingen. Vi utsätts hela tiden för marknadsföring av att konsumera, köpa och gärna handla på kredit.”

4. Vilka stöd- och utbildningsresurser finns tillgängliga och vilka anser du vara mest användbara för unga vuxna när det gäller att hantera vardagliga ekonomiska utmaningar?

“Mig veterligen finns det inte så mycket resurser på detta, vilket har varit ett problem. Självt har jag undervisat i ämnet i gymnasiet i 10 år och det har inte funnits några läromedel, utan allt material har jag fått skaffa själv. Nu har vi på Folkhälsan köpt in ett svenskt självinstruerande och digitalt material för privatekonomi - Klövra, som alla ålänningar kan ta del av kostnadsfritt. Det finns även en app till detta.”

5. Finns det några speciella observationer som du har gjort gällande privatekonomiskt kunnande bland unga vuxna på Åland? Har du sett förändringar över tid?

“Jag tänker att den unga generationen idag är så van vid digitala verktyg och tillgängligheten att de förhoppningsvis har ett annat tänk kring detta med till exempel snabblån. Det som jag har funderat mycket på är att de nästan aldrig har hanterat sedlar och mynt, vad gör det med deras ”känsla” kring pengar ? Det allra viktigaste är att vi skulle prata och diskutera mycket mer om privatekonomi, vilket jag tror att de unga gör mer idag.”

6. Vilka konkreta råd och tips har du till unga vuxna som vill förbättra sin privatekonomiska kunskap? Finns det särskilda resurser eller strategier som du rekommenderar?

“Läs på, på nätet finns det förstås info. HÅ på Åland kommer att ha en kurs i privatekonomi under våren (anmälningen är stängd). Skaffa er så mycket kunskap som möjligt, både för den löpande ekonomin och för ekonomiska beslut. Använd Klövra.se- appen. Den finns på vår hemsida. Gör en budget, ha struktur och kontroll, var alltid delaktig i din egen privatekonomi (överlåt den inte till någon annan, om du själv har förmåga att sköta den).

Försök att få till ett sparande, det är alltid en trygghet, låna aldrig till konsumtion.”

4.4.1 Sammanfattning och analys av intervju

Sammanfattningsvis betonar Gunilla vikten av att tidigt förvärva kunskap om privatekonomi och konsekvenstänk bland unga människor för att undvika potentiella ekonomiska svårigheter. Vidare framhöll hon att hemmet och föräldrarnas beteende har en betydande påverkan på unga vuxnas ekonomiska tänkande, men även vänner och bekantskapskretsen påverkar. Hon poängterade behovet av att öka tillgängligheten till resurser och utbildning om privatekonomi. Gunilla noterade även att den digitala utvecklingen har påverkat unga vuxnas förhållande till pengar. Hon rekommenderade att unga vuxna aktivt engagerar sig i sin egen privatekonomi genom att skaffa kunskap, ha struktur och kontroll samt undvika att låna till konsumtion. Slutligen betonade hon vikten av att diskutera öppet och lära sig mer om privatekonomi samt att använda sig av tillgängliga resurser som Klövra-appen och kurser som erbjuds av organisationer, som till exempel Högskolan på Åland.

Intervjun med Gunilla gav oss en del insikter kring ekonomisk läskunnighet bland unga vuxna på Åland. Vi upplever att intervjun gav oss vissa värdefulla perspektiv och insikter

från hennes arbete. Intervjun bidrog till vår förståelse för ämnet och gav oss insikt om vilka resurser och strategier som kan vara användbara för unga vuxna när det gäller att hantera sin ekonomi på Åland.

5. SLUTSATS

Genom att undersöka våra frågeställningar mot vårt resultat av arbetet har vi identifierat viktiga faktorer och tendenser som belyser unga vuxnas ekonomiska läskunnighet på Åland.

För vår första frågeställning för arbetet, “Vilka faktorer påverkar den ekonomiska läskunnigheten?”, har vi genom arbetet noterat flera olika påverkande faktorer. En del faktorer som kan påverka unga vuxna är externa, som till exempel föräldrars engagemang i att lära sina barn om privatekonomi. En annan extern faktor är digitala innovationer och betalningstjänster där tillgången till och användningen av digitala lösningar för ekonomi medför ett behov av att förstå hur pengar digitalt bör hanteras. Livsstilsval och personliga erfarenheter är andra väsentliga faktorer vilka påverkar den ekonomiska läskunnigheten. Sociala och kulturella aspekter, inklusive normer och värderingar kring ekonomi, kan också påverka unga vuxnas ekonomiska beteende och attityd. Vidare kan vi från undersökningen dra slutsatsen att en person med högre utbildningsnivå tenderar att ha en djupare förståelse för ekonomiska principer och således att ekonomiundervisning i skolan har en viktig roll för den ungas utveckling inom ekonomi.

Vår andra frågeställning var, “Vilka är de vanligaste källorna till kunskaper inom ekonomi för unga vuxna på Åland, och hur påverkar dessa källor deras kunskap om privatekonomi?”. Vi har kommit fram till att familjer och vänner samt internet, böcker och tidningar verkar vara de vanligaste källorna till ekonomisk kunskap bland unga vuxna på Åland. Familj och vänner är enligt den unga vuxna själv den största källan till ekonomisk kunskap. Social interaktion bidrar till att forma ekonomisk förståelse och beteende och har stor inverkan på den ekonomiska läskunnigheten. Internet, böcker och tidningar kan ge mer mångsidig och objektiv information om ekonomi från olika perspektiv, vilket kan vara mer omfattande än att endast förlita sig på åsikter från familj och vänner. Vi kan se att vad gäller källan “familj och vänner” har 64,5 procent eller 20 av 31 personer bedömt sina kunskaper som relativt höga eller mycket höga. Vad gäller källan “internet, böcker och tidningar”, har 71,4 procent eller 15 av 21 personer bedömt sina kunskaper inom privatekonomi som relativt höga eller mycket

höga. Utifrån den unga vuxnas egna bedömning om sin kunskap för privatekonomi är familj och vänner samt internet, böcker och tidningar bra källor för ekonomisk kunskap.

Validiteten för vårt arbete har vi säkerställt genom olika delar i vår utredning. Vi har definierat begrepp och variabler, vi har varit noga med våra datainsamlingsmetoder och val av frågor och formuleringar. Vi har också analyserat hur våra resultat påverkar verkliga situationer för att visa på relevansen och tillämpbarheten av resultaten. Vi anser att reliabiliteten för vår undersökning är relativt hög. Antalet respondenter anses som tillräckliga med tanke på begränsningen av ålder och bostadsort. Genom att utesluta de fyra personer som angav att de inte bor på Åland säkerställer vi också relevansen för målgruppen.

Trots att flera unga vuxna på Åland anser sig ha bra kunskaper inom privatekonomi, kan vi se att det finns brister i ekonomisk läskunnighet, speciellt inom områden som budgetering och placeringar. En del av våra resultat av arbetet tyder på att det finns behov av förbättring när det kommer till privatekonomiska kunskaper och beteenden. Det finns en betydande efterfrågan på ekonomisk utbildning bland unga vuxna på Åland och speciellt inom områden som investering, sparande, budgetering och förståelse för krediter, räntor och skuldsättning.

Vi kan även se en betydande koppling mellan ekonomisk förståelse och utbildningsnivå, unga vuxna på Åland med högre utbildning tenderar att ha bättre kunskaper om ekonomiska koncept. En annan sak vi observerade var att majoriteten av de unga vuxna hade fått sina ekonomiska kunskaper främst från familj och vänner, vilket var nästan fyra gånger vanligare än att ha skolan som huvudsaklig källa till kunskap. Resultaten visar också att de unga vuxna själva tror på att mer omfattande undervisning i skolan om privatekonomi, redan från tidig skolåldern, är det främsta initiativet för att förbättra unga vuxnas kunskap inom privatekonomi. Möjligheten finns för mer omfattande och praktiskt inriktad undervisning inom ekonomi och att öka medvetenheten om betydelsen av ekonomisk läskunnighet redan från ung ålder. En annan viktig upptäckt med arbetet är behovet av ökad medvetenhet och tillgänglighet av ekonomiska resurser och stöd på Åland. Majoriteten av de unga vuxna känner inte till vart de kan vända sig vid upplevda ekonomiska svårigheter.

Sammanfattningsvis belyser vårt resultat att behovet av mer omfattande ekonomiundervisning i skolan och ökad medvetenhet om att stödresurser finns för att främja unga vuxnas ekonomiska välbefinnande och stabilitet. Genom att ta tag i dessa problem och fortsätta väcka intresse för att utforska sambanden mellan ekonomisk utbildning, kunskap och beteende kan vi arbeta för att stärka unga vuxnas ekonomiska läskunnighet. Detta medför inte bara ekonomiskt säkrare unga vuxna, utan även en mer hållbar ekonomisk framtid för hela Åland.

5.1 Förslag till vidare forskning

Vidare forskning för detta arbete kunde vara en bredare och mer djupgående undersökning av unga vuxnas ekonomiska läskunnighet på Åland där fokuset ligger på den faktiska kunskapen och förståelsen i praktiska situationer. Detta kunde bygga på underlaget av denna undersökning för att intressera sig för och utveckla unga vuxnas kunskaper inom ekonomi. Ett annat område som kunde undersökas mer är ekonomiutbildning i skolan, då det både i teorin, undersökningen och intervjun från detta arbete lyfts som en viktig faktor för kunskaper inom ekonomi. Det kan vara lämpligt att utföra en djupare analys av nuvarande tillgänglighet av ekonomiutbildning för unga samt att identifiera vilka åtgärder som kan vidtas för förbättring av detta viktiga utbildningsområde. Ytterligare ett område som kunde undersökas vidare är stöd- och utbildningsresurser gällande ekonomiska svårigheter. Idag verkar det inte finnas så många instanser för detta problem och de som finns uppmärksammas inte tillräckligt för att nå ut till de unga vuxna. Det är av stor betydelse att unga vet var de ska söka hjälp då de upplever svårigheter i ekonomin.

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

5 tips för en bättre privatekonomi. (n.d.). Retrieved March 22, 2024, from

<https://www.lsb.se/ekonomiskolan/5-tips-att-forbatta-din-privatekonomi>

Ahlqvist, T. (2015, March 29). *Privatekonomi – smartaste sätten att förbättra din ekonomi.*

Financer.com Sverige. <https://financer.com/sv/privatekonomi/>

Amagir, A., Groot, W., Maassen van den Brink, H., & Wilschut, A. (2018). A review of

financial-literacy education programs for children and adolescents. *Citizenship, Social and Economics Education*, 17(1), 56–80. <https://doi.org/10.1177/2047173417719555>

Amortering. (n.d.). Retrieved March 22, 2024, from

<https://www.konsumenternas.se/lan--betalningar/lan/sa-fungerar-ett-land/amortering/>

Arvonlisävero. (n.d.). Retrieved March 22, 2024, from

<https://www.veronmaksajat.fi/tutkimus-ja-tilastot/kulutusverot/arvonlisaverot/>

Atkinson, A., & Messy, F.-A. (2012). *Measuring financial literacy* (OECD Working Papers on

Finance, Insurance and Private Pensions). Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD). <https://doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en>

Bäck, H. (2016, October 5). *Ge ungdomar bättre ekonomikunskaper.*

<https://www.nyan.ax/ledare/ge-ungdomar-battre-ekonomikunskaper/>

Bhushan, P., & Medury, Y. (2014). An Empirical Analysis of Inter Linkages between Financial

Attitudes, Financial Behaviour and Financial Knowledge of Salaried Individuals. *Indian Journal of Commerce and Management Studies*, 5(3), 58–64.

<https://www.ijcms.in/index.php/ijcms/article/view/380>

Björklund, M. (2021). *Beyond moral teaching: financial literacy as citizenship education*

[Doktorsavhandling, Karlstad University].

<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1595762/FULLTEXT02.pdf>

Braunstein, S., & Welch, C. (2002). Financial literacy: an overview of practice, research, and policy.

- Federal Reserve Bulletin*, 88(Nov), 445–457. <https://doi.org/10.17016/bulletin.2002.88-11>
- Broberg, M. (2023, October 24). *Ålänningarna tror mer på sin privatekonomi än Ålands ekonomi*. Ålands Radio & Tv Ab.
- <https://alandsradio.ax/nyheter/alanningarna-tror-mer-pa-sin-privatekonomi-alands-ekonomi>
- Bruér, M. (2011, August 3). *Privatekonomi*. SO-rummet.
- <https://www.so-rummet.se/kategorier/samhallskunskap/ekonomi-och-handel/privatekonomi>
- Bryman, A., & Bell, E. (2011). *Business Research Methods* (3rd ed.). OUP Oxford.
- Christensen, L., Engdahl, N., Gräås, C., & Haglund, L. (2016). *Marknadsundersökning*. Studentlitteratur.
- Collins, M. J. (2012). Financial advice: a substitute for financial literacy? *Financial Services Review*, 21 (4). https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2046227
- Eklund, K. (2020). *Vår ekonomi*. Studentlitteratur.
- Ekonomirådgivarnas tips för en bättre ekonomi*. (n.d.). Folkhälsan. Retrieved March 22, 2024, from <https://www.folkhalsan.fi/tidningen-folkhalsan/artiklar/ekonomiradgivare-tipsar/>
- Eliasson, A. (2006). *Kvantitativ metod från början*. Studentlitteratur.
- Financial Education - Financial literacy is key. (2023, June 13). *Gulf Business*.
- Finansinspektionen. (2023). *Många unga vuxna saknar kunskap om hemförsäkring*. <https://www.fi.se/sv/publicerat/nyheter/2023/manga-unga-vuxna-saknar-kunskap-om-hemforsakring/>
- Finlands Bank. (n.d.). *Prisstabilitet*. Finlands Bank. Retrieved March 22, 2024, from <https://www.suomenpankki.fi/sv/penningpolitik/prisstabilitet/>
- Flemmich, J., & Pohjolainen, T. (2019, July 15). *Undersökning: Över hälften av finländarna anser att ungdomars ekonomiska kunnande är undermåligt*. <https://svenska.yle.fi/a/7-1401037>
- Förvärvsinkomster*. (n.d.). vero.fi. Retrieved March 22, 2024, from <https://www.vero.fi/sv/privatpersoner/skattekort-och-skattedeklaration/inkomster/f%C3%B6rv%C3%A4rvsinkomster/>

- Frączek, B., & Klimontowicz, M. (2015). Financial literacy and its influence on young customers' decision factors. *International Journal of Innovation and Technology Management*, 3, 23.
https://journalsojs3.fe.up.pt/index.php/jim/article/view/2183-0606_003.001_0007/166
- Hansen, W. L. (1976). The state of economic literacy. *New Orleans: National Conference on Needed Research and Development in Pre-College Education*.
- Hem - Öppna högskolan. (2018b, January 9). Öppna högskolan. <https://www.open.ax/>
- Hivprevention bland unga och unga vuxna. (n.d.). Retrieved March 21, 2024, from <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/sexuell-halsa-hivprevention/hiv-och-sti/nationell-strategi-mot-hivaids-och-vissa-andra-smittsamma-sjukdomar/preventionsgrupper/unga-och-unga-vuxna/>
- Hushållsekonomi - Så gör du en hushållsbudget. (n.d.). Retrieved March 22, 2024, from <https://www.sparbankentanum.se/privat/tips-och-rad/hallbar-ekonomi/hushallsekonomi.html>
- Huston, S. J. (2010). Measuring financial literacy. *The Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 296–316.
<https://doi.org/10.1111/j.1745-6606.2010.01170.x>
- Ibrahim, M. E., & Alqaydi, F. R. (2013). Financial Literacy, Personal Financial Attitude, and Forms of Personal Debt among Residents of the UAE. *International Journal of Economics and Finance*, 5(7), 126. <https://doi.org/10.5539/ijef.v5n7p126>
- Klarna. (n.d.). *Unga och privatekonomi*. Wikipink. Retrieved March 22, 2024, from <https://www.klarna.com/se/wikipink/unga/>
- Kommentarmaterial till kursplanen i samhällskunskap – grundskolan. (n.d.). Retrieved March 21, 2024, from <https://www.skolverket.se/getFile?file=9800>
- Konsumentförtroende på Åland 2021-2023. (2023). Ålands statistik- och utredningsbyrå.
<https://www.asub.ax/sv/utredning/konsumentfortroende-pa-aland-2021-2023>
- Konsumentverket. (2024). *Spara pengar – tips om olika sparformer och buffert*. Hallå konsument.
<https://www.hallakonsument.se/ekonomi/sparande/>
- Lähde, R. (2020). *Inkomstfördelning och välfärd 2020*. ÅSUB.

https://www.asub.ax/sites/default/files/reports/inkomstfordelning_och_valfard_2020.pdf

Läroplan för Ålands Lyceum. (2021). Ålands Landskapsregering.

https://www.gymnasium.ax/sites/default/files/document/attachment/LP2021_02062021_reviderad_maj2023.pdf

Läroplan för grundskolan på Åland, Ämnesdel: Hem- och Konsumentkunskap åk 7-9. (2020). Ålands Landskapsregering.

<https://www.laroplan.ax/sites/default/files/media/document/%C3%84mnesdel%20Hem%20och%20KONSKUMENTKUNSKAP%20%C3%A5k%207-9.pdf>

Likertskala: Exempel och hur man använder den. (n.d.). SurveyMonkey. Retrieved April 4, 2024, from <https://sv.surveymonkey.com/mp/likert-scale/>

Lowell. (2023, April 23). *Bristande finansiell kunskap riskerar ungas framtid.*

<https://focus.lowell.se/bristande-finansiell-kunskap-riskerar-ungas-framtid>

Lusardi, A. (2008). Financial Literacy: An Essential Tool for Informed Consumer Choice? *Working Paper Series* . <https://doi.org/10.3386/w14084>

Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2007). Financial Literacy and Retirement Preparedness: Evidence and Implications for Financial Education. *Business Economics* , 42(1), 35–44.

https://www.researchgate.net/publication/225566633_Financial_Literacy_and_Retirement_Preparedness_Evidence_and_Implications_for_Financial_Education

Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2014). The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence. *Journal of Economic Literature*, 52(1), 5–44. <https://doi.org/10.1257/jel.52.1.5>

OECD. (2017). *G20/OECD INFE report on adult financial literacy in G20 countries.*

<http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/G20-OECD-INFE-report-adult-financial-literacy-in-G20-countries.pdf>

OECD. (2018). *Toolkit for measuring financial literacy and financial inclusion.* Organisation for Economic Co-operation and Development.

<https://www.oecd.org/financial/education/2018-INFE-FinLit-Measurement-Toolkit.pdf>

- OECD. (2023). *OECD/INFE 2023 international survey of adult financial literacy* (OECD Business and Finance Policy Papers). Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD). <https://doi.org/10.1787/56003a32-en>
- Privatekonomi berör oss alla – ”Vi mår bättre då ekonomin är i balans”*. (2022). Folkhälsan. <https://www.folkhalsan.fi/nyheter/2022/mars/ekonomiska-radgivningen/>
- Remund, D. L. (2010). Financial literacy explicated: The case for a clearer definition in an increasingly complex economy. *The Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 276–295. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6606.2010.01169.x>
- Roos, S. (2022). *Inkomstfördelning och välfärd 2022*. ÅSUB. [https://www.asub.ax/sites/default/files/media/document/Inkomstfördelning och välfärd 2022_1.pdf](https://www.asub.ax/sites/default/files/media/document/Inkomstfördelning_och_valfard_2022_1.pdf)
- Sahlberg, C. (2020a). *Fixa din drömeekonomi - smarta lifehacks för mer pengar och ett rikare liv*. Roos & Tegner.
- Sahlberg, C. (2020b). *Fixa din privatekonomi : smarta lifehacks för mer pengar och ett rikare liv*. Roos & Tegnér.
- Salemi, M. K. (2005). Teaching Economic Literacy: Why, What and How. *International Review of Economics Education*, 4(2), 46–57. [https://doi.org/10.1016/S1477-3880\(15\)30132-8](https://doi.org/10.1016/S1477-3880(15)30132-8)
- Sönne, M. (2020, October 29). *Så påverkar din personlighet dina ekonomiska beslut*. <https://liu.se/nyhet/sa-paverkar-din-personlighet-dina-ekonomiska-beslut>
- Stella, G. P., Filotto, U., & Cervellati, E. M. (2020). A Proposal for a New Financial Literacy Questionnaire. *International Journal of Business and Management*, 15(2), 15. <https://ccsenet.org/journal/index.php/ijbm/article/view/0/41809>
- Svensson, L., Milton, F., Månsson, C., & Bibik, M. (2003). *Kvalitet i kvalitativa undersökningar* [M2 - Bachelor Degree, Lunds Universitet]. <https://lup.lub.lu.se/student-papers/search/publication/1344970>
- Swedbank: Unga vuxna ser ljusare på sin ekonomi - men får mindre pengar kvar*. (n.d.). Inderes.

- Retrieved March 22, 2024, from
<https://www.inderes.fi/sv/releases/swedbank-unga-vuxna-ser-ljusare-pa-sin-ekonomi-men-far-mi-ndre-pengar-kvar>
- Thaler, R. (2017). *Beslut och beteenden : att förutsäga det oförutsägbara*. Volante.
- Treschow, F., & Åhrman, S. (2018). *Medveten ekonomi : En vardag med guldkant*. Natur & Kultur.
- Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. Studentlitteratur.
- Unga vuxna*. (n.d.). Karolinska institutet. Retrieved April 18, 2024, from
<https://mesh.kib.ki.se/term/D055815/young-adult>
- Unga-vuxna läger (18-30 år)*. (2023, September 11). Svenska Kyrkans Unga.
<https://svenskakyrkansunga.se/lund/unga-vuxna-lager-18-30-ar/>
- Utbildningssystemet på Åland*. (n.d.). Nordiskt samarbete. Retrieved March 22, 2024, from
<https://www.norden.org/sv/info-norden/utbildningssystemet-pa-aland>
- Vilka försäkringar behöver jag - är det samma behov hela livet?* (n.d.). Retrieved March 22, 2024, from
<https://www.konsumenternas.se/konsumentstod/guider--checklistor/guider---forsakring/vilka-forsakringar-behoover-jag/>
- Wentworth, D. R. (1976). Economic Literacy and Efficacy: Suggestions for Research. *Paper Presented at the Annual Meeting of the National Council for the Social Studies, Washington DC, 4–7 November*. <https://eric.ed.gov/?id=ED133259>
- Westerén, M. (2022, August 30). När hela havet stormar behövs ekonomisk läskunnighet. *Hufvudstadsbladet*. <https://www.hbl.fi/artikel/ca3435f7-0a5a-4fa7-b539-9132615b770e>
- What is the difference between gross salary and net salary?* (2024, March 21). UKKO.fi.
<https://tuki.ukko.fi/hc/en-us/articles/115000005385-What-is-the-difference-between-gross-salary-and-net-salary>
- Åbacka, G. (2008). *Att lära för livet hemma och i skolan : elevers uppfattningar av kost och hälsa, konsumtion och privatekonomi samt hushåll och miljö* [Doktorsavhandling, Åbo

Akademi]. <https://www.doria.fi/handle/10024/36024>

Åsmus, K. (2021, June 10). “Att prata om pengar ska inte vara pinsamt” – Matilda vill hjälpa andra unga med pengafrågor. *Vasabladet*. <https://www.vasabladet.fi/Artikel/Visa/471621>

BILAGOR

Bilaga 1 - Val av frågor

Val av frågor till enkätundersökningen

Vi har skapat vår enkät med omsorg för att säkerställa att den är välgjord och ger användbara resultat. Vi övervägde antalet frågor för att undvika att överväldiga respondenterna, och landade på tolv frågor exklusive bakgrundsfrågorna. Vi valde att göra alla frågor i enkäten obligatoriska för att säkerställa att vi får så komplett data som möjligt från varje respondent. Det leder till mer pålitliga och jämförbara resultat samt underlättar analysen av insamlad data. Vi valde att inte inkludera öppna frågor eller följdfrågor till tidigare frågor i enkäten, eftersom sådana frågor kräver mer tid och tanke från respondenten. Vi använde olika frågetyper för att få en bred och djup förståelse, inklusive flervalfrågor, slutna frågor och skalfrågor. Vi var noga med att formulera frågorna neutralt för att undvika ledande frågor och ordnade dem i en logisk ordning för att minska förvirring. Slutligen inkluderade vi möjligheten till en frivillig öppen kommentar i slutet av enkäten för att ge respondenterna chansen att ge feedback eller uttrycka andra åsikter.

Den första delen i enkäten inkluderar bakgrundsfrågor såsom bostadsort, kön, ålder, utbildningsnivå och huvudsaklig sysselsättning. Bakgrundsfrågorna syftar till att möjliggöra segmentering av data samt att analysera olika grupper av respondenterna. Olika samband kan undersökas med hjälp av bakgrundsfrågor, till exempel sambandet mellan en viss ålder och en specifik fråga om ekonomisk läskunnighet.

“Är du bosatt på Åland?”

Trots att vi valt att endast undersöka individer som är bosatta på Åland i en specifik åldersgrupp valde vi att inkludera bakgrundsfrågan “Är du bosatt på Åland?” med svarsalternativen “Ja” och “Nej”. Vi valde att inkludera frågan eftersom det ger oss möjligheten att sedan utesluta respondenter som svarar att de inte bor på Åland. En del individer kan ha deltagit trots uppmaningen att inte göra det ifall de ej ingår i den avsedda

målgruppen, därför kan vi ej ta för givet att endast personer som bor på Åland kommer att delta i undersökningen.

“Kön?”

Vi har valt att inkludera bakgrundsfrågan om könstillhörighet för att få en förståelse av hur olika könstillhörigheter eventuellt kan påverka individens ekonomiska kunskaper och beteenden. Vid eventuella skillnader beroende på kön kan vi analysera detta och undersöka olika samband. Svartalternativen vi valde är “Kvinna”, “Man”, “Annat” och “Vill inte ange”. Med våra val av svartalternativ har vi försökt att ta hänsyn till och säkerställa inkludering gentemot alla respondenter.

“Ålder?”

En bakgrundsfråga om ålder ger möjligheten till att analysera eventuella åldersmässiga skillnader i ekonomisk läskunnighet, beteenden och attityder. Datan kan också ge indikationer på vilka åldersgrupper som bör prioriteras för utvecklingsinsatser. Vår målgrupp för undersökningen avser individer mellan 20-30 år och därför har vi begränsat svartalternativen till detta intervall. Vi valde att skapa ett svartalternativ för varje enskild ålder, det möjliggör att få en detaljerad bild av hur ekonomiskt beteende och förståelse varierar inom en enskild åldersgrupp. Det kan också underlätta analysen då det blir tydligare att se eventuella trender eller skillnader mellan specifika åldrar. En nackdel med att dela in svartalternativen på detta sätt kan vara att det kan öka komplexiteten för respondenterna och göra det mer tidskrävande att fylla i enkäten.

“Utbildningsnivå?”

Utbildningsnivå kan vara en betydande faktor som påverkar en individs förmåga att förstå och hantera ekonomiska frågor och därför valde vi att inkludera den bakgrundsfrågan. Med hjälp av att få reda på utbildningsnivån hos respondenten kan jämförelser göras med hur de uppfattar eller har förståelse för frågor inom ekonomisk läskunnighet. Vi har valt svartalternativen “Ingen utbildning”, “Grundskola”, “Gymnasium”, “Högskoleutbildning”, “Universitetsutbildning eller högre”, “Annan utbildning”. Svartalternativen valdes på detta sätt för att försöka täcka alla utbildningsnivåer samt ge respondenter som inte har någon typ av utbildning en möjlighet att svara. Alternativet “Annan utbildning” valde vi att inkludera

för att ta hänsyn till andra former av utbildningar som inte passar in under de fördefinierade alternativen.

“Huvudsaklig sysselsättning?”

Frågan om huvudsaklig sysselsättning inkluderade vi eftersom vi ville få en helhetsbild av respondenterna med hjälp av de övriga bakgrundsfrågorna. Vi efterfrågar den huvudsakliga sysselsättningen eftersom det är vanligt förekommande att individer kombinerar flera olika sysselsättningar. Analyseringen av datan, jämförelser och samband blir enklare då vi endast får en vald sysselsättning. Svartalternativen vi valde är “Anställd”, “Egenföretagare”, “Studerande”, “Föräldraledig”, “Arbetslös” och “Annat”. Vår avsikt med dessa alternativ var att ge en bred representation av olika sysselsättningar för respondenterna men som fortfarande kändes relevanta just för vår målgrupp på individer mellan 20-30 år. Ett svartalternativ som vi medvetet uteslutit är “Pensionär” eftersom att den kategorin inte känns relevant för vår målgrupp. Ett annat svartalternativ vi inte tog med är ett alternativ som inkluderar långtidssjuka eller sjukpensionärer, detta eftersom vi ansåg att antalet svartalternativ var tillräckliga. Istället använde vi oss av alternativet “Annat” för att säkerställa att eventuella respondenter inom sysselsättningskategorier som pensionär eller långtidssjuk, inte blir exkluderade.

Frågor om ekonomisk läskunnighet och privatekonomi:

Den andra delen i enkäten består av frågor om ekonomisk läskunnighet och privatekonomi. Vi har diskuterat olika alternativ på frågor, analyserat och omformulerat frågorna flera gånger för att försöka komma fram till bra frågor för ändamålet. Vi har beaktat syftet och målet med undersökningen i processen att ta fram frågorna. Vi har också tänkt på att undvika ledande frågor för att säkerställa objektivitet.

“Hur bedömer du dina kunskaper inom privatekonomi, inklusive hantering av inkomster, utgifter, budgetering, sparande och skulder?”

Med denna fråga är vårt syfte att få en bild av hur respondenterna själva uppskattar sin kunskap inom privatekonomi och förmågan att hantera olika faktorer inom privatekonomi. Svaren från denna fråga kan också visa eventuella brister i privatekonomisk kunskap som i sin tur kan vara ett underlag för att utveckla utbildning eller resurser för att förbättra

ekonomisk läskunnighet hos denna målgrupp. Till svarsalternativ använde vi oss av en linjär likertskala från 1-5 med förklaring på 1, "Mycket låga: Saknar grundläggande ekonomisk förståelse" och förklaring på 5, "Mycket höga: Omfattande kunskap i alla aspekter av privatekonomi".

Likertskalor är en vanlig metod för att mäta åsikter, uppfattningar och beteenden genom enkäter. Likertskalor sträcker sig vanligtvis från en extrem attityd till motsatsen av extrem, med ett neutralt alternativ i mitten. Den erbjuder flera fördelar, inklusive möjligheten att kvantifiera svarsalternativ för enklare dataanalys och ge mer detaljerade svarsalternativ för att få en djupare förståelse för respondenternas åsikter. Likertskalan hjälper också till att undvika vanliga fallgropar vid enkätutformning och ger mer exakta resultat när frågorna fokuseras på ett ämne. Användningen av likertskala kräver dock en noggrann formulering av frågan för att undvika förvirring för respondenten (*Likertskala: Exempel och hur man använder den*, n.d.).

För att bedöma kunskaper inom privatekonomi med svarsalternativ från 1 till 5, där 1 är låg och 5 är hög, är en unipolär skala lämplig. Den tillåter att respondenterna uttrycker sin nivå av kunskap från neutralt till extrema punkter, vilket passar bäst för att mäta en enskild aspekt, i det här fallet respondenternas bedömning av sina privatekonomiska kunskaper.

"Har du fått någon form av utbildning inom ekonomi i skolan och har det påverkat din förmåga att hantera din privatekonomi?"

Vi valde att inkludera denna fråga i undersökningen för att utvärdera hur skolbaserad ekonomiundervisning påverkar en individs förmåga att hantera sin privatekonomi. En fördel med att ställa frågan på detta sätt är att vi kan mäta och analysera hur respondenterna uppfattat att utbildningen har påverkat deras privatekonomi. Vi valde att ha tre förvalda svarsalternativ, "Nej, jag har inte fått någon form av ekonomiutbildning i skolan", "Ja, det har påverkat på ett betydande sätt" och "Ja, men det har inte påverkat på ett betydande sätt". Vi valde att ha svarsalternativen på detta sätt för att underlätta analyseringen för oss, jämfört med ifall vi skulle använt oss av fler svarsalternativ eller öppet svar. En nackdel kan vara att svarsalternativen känns begränsande och inte helt täcker in respondenternas erfarenheter och upplevelser.

“Vilken metod använder du vanligtvis när du gör inköp?”

Vi ville ha med en fråga i enkäten som ger insikter om respondenternas konsumtionsbeteende och valde då denna fråga. Svartalternativen vi valde var tre förutvalda alternativ, “Jag gör impulsköp”, “Jag planerar inköpen” och “Jag gör en kombination av båda”. Genom att erbjuda tre olika svartalternativ ger frågan en mer nyanserad bild av respondenternas inköpsbeteende jämfört med en enkel fråga om de planerar inköpen eller inte. En nackdel med att välja ut alternativ på förhand där vi valt att inte inkludera ett alternativ likt “Jag gör på något annat sätt” eller med ett öppet alternativ är att respondenterna inte får möjligheten att utveckla eller framföra svar som avviker från alternativen. I valet av svartalternativ ansåg vi att de tre ovannämnda svartalternativ ändå skulle vara tillräckliga för frågan.

“Har du en budget som du följer för din månatliga ekonomi?”

Med denna fråga ville vi se respondenternas vanor och beteenden kring budgetering och ekonomisk planering samt identifiera eventuella trender relaterade till ekonomisk medvetenhet och disciplin. Svartalternativen vi valde var tre förutvalda alternativ, “Ja, och jag följer den noggrant”, “Ja, men jag följer den inte alltid” och “Nej, jag har ingen budget”. Dessa tre svartalternativ ger en enkel och rak bild av respondenternas budgetering. Dock, något som kan vara en nackdel jämfört med andra typer av alternativ för svar, är att de blir för enkla och missar att täcka flera nyanser av deras ekonomiska beteenden. En annan risk med frågor kring beteenden är att respondenterna kan vara benägna att förvränga eller överdriva sina svar när de svarar på enkätfrågor om sina egna beteenden, åsikter eller upplevelser. Detta kan bero på faktorer som social önskvärdhet, minnesfel eller brist på självinsikt. Vi anser att risken för detta är relativt liten i denna typ av fråga men vi har det i beaktande.

“Hur ofta upplever du svårigheter i din ekonomi som du inte vet hur du ska hantera?”

Vi ville genom att fråga hur ofta respondenterna upplever ekonomiska svårigheter som de inte vet hur de ska hantera, få insikt i deras ekonomiska stabilitet och förmåga att hantera utmaningar. Det bidrar också till att identifiera behovet av ekonomiskt stöd eller utbildning. Svartalternativet består av en likertskala med alternativ 1-5 där 1 står för “Aldrig” och 5 står för “Mycket ofta: Varje månad”. Valet av likertskalan möjliggör kvantifiering och jämförelse av svarsdata, vilket underlättar analysen av resultaten. En linjär skala jämfört med andra

svarsalternativ kan dock medföra en nackdel, såsom att det påverkar datakvaliteten genom variationer i respondenternas tolkning av svarsalternativen.

“Hur förbereder du dig för oväntade händelser som arbetslöshet eller sjukdom för att skydda din ekonomi?”

Frågan ger en insikt i hur respondenterna förbereder sig för ekonomiska kriser såsom arbetslöshet eller sjukdom, vilket kan användas för att bedöma deras förmåga att hantera potentiella kriser och bibehålla ekonomisk stabilitet. För denna fråga valde vi att använda oss av fyra förutbestämda flervalsalternativ och ett öppet alternativ där respondenten fick möjligheten att skriva ett eget formulerat svar. Alternativen var “Jag har en buffert sparad för nödsituationer”, “Jag har försäkringar för ekonomiskt skydd, såsom hälsoförsäkring eller medlemskap i fackförbund”, “Jag diskuterar och planerar med familj eller vänner för att få stöd vid behov och vid oväntade ekonomiska utmaningar”, “Jag förbereder mig inte på något sätt” och “Övrigt”.

“Var har du lärt dig mest om ekonomi?”

Denna fråga valde vi då det gav oss möjligheten att analysera källorna till respondenternas kunskap inom ekonomi, vilket var av intresse för undersökningen. Svarsalternativen bestämdes till fem förutvalda alternativ där respondenterna fick välja ett alternativ. Alternativen bestod av: "Skolan", “Familj och vänner”, “Internet, böcker eller tidningar”, “Kurser eller seminarier” och “Någon annanstans”. En fördel med denna metod för svarsalternativ är att respondenterna får möjlighet att jämföra olika källor till kunskap och enkelt kan välja mellan fördefinierade svarsalternativ. Detta kan öka chansen att respondenten reflekterar och ger ett tillförlitligt svar på frågan. En nackdel kan vara det begränsade antalet fördefinierade svarsalternativ, vilket kan exkludera relevanta källor till ekonomisk kunskap och riskera att snedvrider resultaten. Vi valde att lägga till alternativet “Någon annanstans” för att minimera denna nackdel genom att ändå erbjuda ett alternativ ifall något av de andra alternativen inte stämde in för respondenten.

“Vilka ekonomiska färdigheter önskar du att du hade lärt dig tidigare?”

Denna typ av fråga kan ge en insikt om specifika brister och behov i respondenternas ekonomiska kunskaper, vilka de själva önskar att de lärt sig tidigare. Med hjälp av detta kan

mer skräddarsydda och effektiva ekonomiska utbildningsprogram och stödåtgärder för unga vuxna skapas, vilket kan leda till ökad ekonomisk läskunnighet och förbättrat välbefinnande bland målgruppen. Till denna fråga valde vi att använda oss av fem fördefinierade flervalsalternativ och ett alternativ där respondenten ges möjligheten att svara med egna ord. Alternativen var "Budgetering och ekonomisk planering", "Investeringar, sparande och långsiktiga ekonomiska mål", "Förståelse för kredit, räntor och skuldsättning", "Konsumtionsmedvetenhet och inköpsbeslut", "Ekonomisk riskhantering" och det öppna alternativet "Övrigt". En fördel med att använda flervalsalternativ är att det gör det enklare att samla in och kategorisera svar, vilket underlättar analysen av data. Användningen av förutbestämda svarsalternativ kan begränsa respondenternas utrymme för svar. Dock, genom att inkludera ett öppet svarsalternativ, ges respondenterna möjlighet att specificera eventuella områden som inte täcks av de förvalda alternativen.

“Förstår du hur följande omvärldsfaktorer påverkar din privatekonomi?

Välj de alternativ där du känner till hur det påverkar din privatekonomi”

Denna fråga har valts för att utforska och bedöma unga vuxnas förståelse av hur olika externa faktorer påverkar deras ekonomi. Genom att identifiera respondenternas nuvarande kunskapsnivå och vilka områden de är mest eller minst medvetna om, kan utbildningsinsatser anpassas för att fylla kunskapsluckor eller förbättra förståelsen av ekonomiska omvärldsfaktorer påverkan. Vi valde att använda oss av flervalsalternativ och de bestod av "Inflation", "Hög- och lågkonjunktur", "Förändringar i räntesatser", "Politiska beslut och regleringar", "Väpnad konflikt" och "Hälsorisker och pandemier".

Genom att tillåta flera svarsalternativ ges en bredare bild av respondenternas kunskap och medvetenhet om ekonomiska påverkansfaktorer, vilket möjliggör en mer differentierad analys av resultaten. En potentiell nackdel med detta tillvägagångssätt är att det kan vara svårt för respondenterna att välja bland de tillgängliga alternativen om de inte är helt bekanta med alla begrepp. Det begränsar också respondenternas möjlighet att ge andra relevanta svar som inte täcks av de förvalda alternativen då det inte finns något öppet alternativ. Trots detta valde vi att begränsa svarsalternativen för att få tydliga och strukturerade svar, vilket underlättar analysen av resultaten och jämförelser mellan olika grupper. Genom att begränsa svarsalternativen kan vi säkerställa att vi fångar upp de ekonomiska omvärldsfaktorer som vi

anser vara mest relevanta för vår undersöknings syfte. Detta kan dock innebära att vissa mer specifika eller mindre kända faktorer inte inkluderas i undersökningen, vilket är en kompromiss vi valde att göra för att upprätthålla en tydlig och enkel struktur i enkäten.

“Känner du dig tillräckligt kunnig för att fatta beslut om placeringar och förstå hur deras ränteeffekter påverkar ditt sparande?”

Frågan ger en indikation på respondenternas ekonomiska kompetens och förståelse av placeringar och ränteeffekter, utifrån deras egna uppfattning. Fördelar med att formulera frågan på detta sätt är att det ger en strukturerad och mätbar metod för att bedöma respondenternas kunskapsnivå. Detta underlättar både analysen och tolkningen av resultaten. Till svarsalternativen använde vi oss av likertskalan med alternativ från 1-5 där 1 står för “Inte alls kunnig: Jag har minimal eller ingen förståelse för placeringar och dess ränteeffekter” och 5 står för “Mycket kunnig: Jag förstår placeringar och dess ränteeffekter mycket väl”. En potentiell nackdel med likertskala är att det kan finnas en risk att respondenter som inte är helt motiverade väljer det mellersta alternativet, vilket kan leda till att vissa nyanser i deras kunskapsnivå går förlorade.

“Känner du till vilka stöd- och utbildningsresurser det finns på Åland för att hantera vardagliga ekonomiska utmaningar, såsom att balansera inkomster och utgifter, hantera skulder och ekonomisk stress?”

Vi ville med hjälp av denna fråga undersöka respondenternas medvetenhet om tillgängliga resurser för att hantera vardagliga ekonomiska utmaningar. Detta för att förstå deras förmåga att söka och dra nytta av stöd i ekonomiska svårigheter. Genom att identifiera deras kännedom om dessa resurser kan effektiviteten i befintliga utbildnings- och stödprogram utvärderas samt identifiera eventuella kunskapsluckor. Vi valde att endast inkludera svarsalternativen “ja” och “nej” för denna fråga där respondenten fick välja det ena alternativet. Detta dels för att snabbt och enkelt kunna samla in data om respondenternas kännedom utan att kräva för mycket tankearbete eller tid av dem. En variation av frågor och svarsalternativ är viktig för att inte trötta ut respondenten. Det resulterar också i ett enklare sätt att analysera och jämföra resultaten. En nackdel med att formulera frågan på detta sätt och att använda sig av dessa svarsalternativ är att det kan begränsa insamlingen av djupgående information om respondenternas faktiska kännedom. En annan nackdel är att det

kan begränsa deras förmåga att uttrycka nyanser i sin kunskap eller erfarenhet av tillgängliga resurser.

“Vilka åtgärder eller initiativ tror du skulle kunna förbättra unga vuxnas kunskap inom privatekonomi?”

Denna fråga anser vi vara viktig för att få insikt i vilka metoder och resurser som är mest relevanta och önskvärda för denna målgrupp när det kommer till att förbättra unga vuxnas kunskap inom privatekonomi. Fördelarna med att formulera frågan på detta sätt inkluderar att det ger konkreta åsikter och preferenser från respondenterna. Svarsalternativen består av fem flervalsalternativ, vilka är: "Ekonomisk undervisning i skolan: Mer omfattande undervisning om privatekonomi från tidig skolålder", "Ekonomisk rådgivning: Öka kännedomen av att det finns kostnadsfri ekonomisk rådgivning", "Workshops och seminarier: Organisera regelbundna evenemang där unga vuxna kan delta i workshops eller seminarier om grundläggande privatekonomi", "Informationskampanjer: Genomför kampanjer för att höja medvetenheten om vikten av privatekonomi och tillgängliga resurser" och "övrigt". Alternativet “övrigt” är ett öppet svarsalternativ där respondenten kan skriva fritt med egna ord. Genom att erbjuda flervalsalternativ kan analysen av resultaten underlättas och identifiera de mest populära åtgärderna bland unga vuxna. En nackdel skulle kunna vara att respondenterna kan känna sig begränsade av de angivna alternativen, men det öppna svarsalternativet "övrigt" kan tillåta dem att uttrycka ytterligare åsikter och idéer.

“Övrig kommentar”

Vi valde slutligen i enkäten att tacka för respondentens deltagande samt att ge alternativet till en övrig kommentar. Att inkludera ett avslutande frågefält för ytterligare kommentarer eller åsikter är viktigt eftersom det ger respondenterna möjlighet att dela eventuella tankar eller perspektiv som inte täcks av de tidigare frågorna. Det kan bidra till en mer omfattande och större förståelse av ämnet samt öka respondenternas engagemang i undersökningen genom att visa att deras åsikter är viktiga och välkomna.

Val av frågor till intervjun

Frågorna vi valde möjliggör en djup analys av unga vuxnas ekonomiska situation på Åland. Fokuset ligger på vissa specifika områden som är av betydelse för att förstå unga vuxnas ekonomiska läskunnighet samtidigt som det belyser bristerna i deras ekonomiska kunskaper. Dessa faktorer har en direkt inverkan på deras ekonomiska beteende och understryker behovet av att förbättra den ekonomiska utbildningen.

“Vilka är de vanligaste bristerna i ekonomiskt kunnande bland unga människor, enligt din erfarenhet? Finns det specifika områden där de kan behöva mer stöd och utbildning?”

Denna fråga valde vi att ställa för att det kändes viktigt att få ta del av en ekonomirådgivares expertis inom området, vars konkreta erfarenheter och insikter är betydande för att förstå de unga vuxnas ekonomiska brister på Åland. Genom att ställa denna fråga kan vi även jämföra hennes svar mot resultatet av enkätundersökningen för att få djupare insikter i de specifika områden där unga vuxna saknar nödvändig kunskap eller förståelse inom ekonomi. Dessa insikter kan i sin tur användas för att identifiera behovet av ytterligare forskning och undersökningar som kan vara nödvändiga för att få en ännu djupare förståelse. En fördel med att formulera frågan på det sätt vi valt är att det ger experten möjlighet att dela strukturerade åsikter och faktiska upplevelser. Det finns dock en risk att svaren kan vara generella och sakna konkreta exempel, vilket kan göra det utmanande att exakt prioritera vilka områden som behöver fokus och insatser.

“Enligt din erfarenhet, vilka faktorer tror du påverkar hur unga vuxna uppfattar och hanterar sin ekonomi? Finns det socioekonomiska, kulturella eller personliga faktorer som sticker ut?”

Genom att inkludera denna fråga letar vi efter specifika faktorer baserat på expertens erfarenhet, vilket kommer att ge en djupare förståelse för varför vissa unga vuxna upplever svårigheter med att hantera sin privatekonomi. Frågan ger experten friheten att diskutera olika påverkande faktorer, såsom kulturella och socioekonomiska aspekter, och att dela sin kunskap och erfarenhet om hur unga vuxna uppfattar sin ekonomi. Det finns dock en risk för generalisering, vilket kan leda till förenklade antaganden som inte nödvändigtvis fångar helhetsbilden.

“Enligt din bedömning, hur påverkar utbildning unga vuxnas förmåga att hantera sin ekonomi? Upplever du att det finns ett behov av förbättrad ekonomisk utbildning?”

Denna fråga inkluderade vi för att få en inblick i expertens bedömning av effekterna av befintliga utbildningsinsatser och för att identifiera eventuella brister i utbildningssystemet. Det är också viktigt att förstå på vilket sätt utbildning påverkar individernas ekonomiska beteende. Genom att ta del av expertens bedömning om hur utbildning påverkar unga vuxnas ekonomi kan potentiella områden identifieras där förbättringar kan göras och samtidigt skapa argument för att lägga mer fokus på ekonomisk utbildning. Med denna fråga kan vi också jämföra hur respondenterna i undersökningen upplever påverkan av ekonomisk utbildning jämfört med vad experten har för bedömning.

“Vilka stöd- och utbildningsresurser finns tillgängliga och vilka anser du vara mest användbara för unga vuxna när det gäller att hantera vardagliga ekonomiska utmaningar?”

Vi valde en praktisk fråga som fokuserar på att identifiera befintliga stöd- och utbildningsresurser samt deras effektivitet för unga vuxna när det gäller hantering av vardagliga ekonomiska utmaningar. Experten kan ge konkreta exempel på resurser som är tillgängliga och mest användbara för att förbättra unga vuxnas ekonomiska läskunnighet. Genom att få konkreta förslag på resurser kan vi inte bara kartlägga de befintliga alternativen utan också identifiera områden som eventuellt behöver utvecklas eller förstärkas. Därefter kan en bättre insikt skapas i vilka åtgärder som bör prioriteras för att främja unga vuxnas ekonomiska välmående på ett effektivt sätt.

“Finns det några speciella observationer som du har gjort gällande privatekonomiskt kunnande bland unga vuxna på Åland? Har du sett förändringar över tid?”

Genom att analysera ekonomirådgivarens observationer och erfarenheter av unga vuxnas privatekonomiska kunnande på Åland, inklusive eventuella förändringar över tid, kan vi få en djupare förståelse för eventuella trender och utveckling inom målgruppens ekonomiska situation. Ekonomirådgivarens svar på denna fråga kan komplettera vår enkätundersökning genom att erbjuda ytterligare perspektiv och insikter. Medan enkätundersökningen fokuserar på den unga vuxnas egen bedömning av sitt privatekonomiska kunnande, kan expertens åsikter och observationer ge en mer omfattande förståelse av ämnet och bidra till en djupare analys av resultaten.

“Vilka konkreta råd och tips har du till unga vuxna som vill förbättra sin privatekonomiska kunskap? Finns det särskilda resurser eller strategier som du rekommenderar?”

Denna fråga valdes för att fånga in praktiska råd och strategier från experten, en erfaren ekonomirådgivare som kan hjälpa unga vuxna att förbättra sin privatekonomiska situation. Genom att erbjuda konkreta rekommendationer och identifiera användbara resurser och strategier, kommer intervjun att bli mer användbar och relevant för läsarna. Eftersom unga vuxna befinner sig i en livsfas där de bygger upp sina ekonomiska kunskaper och rutiner, kan det vara av stort betydelse att erbjuda relevanta och anpassade råd. Genom denna fråga i intervjun identifieras inte bara problemen och utmaningarna, utan också viktiga verktyg för att hantera dem.

Val av distributionskanaler för enkäten

När det kommer till att dela en enkätundersökning är det viktigt att välja lämpliga platser för att nå ut till den efterfrågade målgruppen på ett effektivt sätt. Valet av platser för att dela enkäten kan påverka svarsfrekvensen och kvaliteten på insamlad data. Därför är det viktigt att välja platser som har potential att nå en bred publik och samtidigt är relevanta för ämnet och målgruppen för undersökningen. Det är dock viktigt att undvika att enkäten riktas eller styrs till en specifik målgrupp för att säkerställa att resultaten är representativa och objektiva.

Den första platsen vi valde att dela vår enkät på, var via Högskolans mail där vi skickade ut undersökningen till alla studerande vid skolan. En fördel med den metoden är att studerande vid högskolan på Åland inkluderar många individer från vår eftersökta målgrupp och att det är ett enkelt sätt att nå ut till många potentiella respondenter. En nackdel är att det finns en risk att ett mail lätt försvinner i mängden och glöms bort. En potentiell risk är att en övervägande del av respondenterna utgörs av studerande, vilket kan snedvrída bilden av ekonomisk läskunnighet och erfarenhet bland unga vuxna på Åland.

Den följande plats vi valde att dela enkäten på var Ålands gymnasium och deras vuxenutbildning. Vi kontaktade vuxenutbildningen via mail och bad dem om att dela enkäten vidare med sina studeranden. Fördel med denna metod kan vara att det också når ut till den

efterfrågade målgruppen. En nackdel kan likt mailutskicket till högskolans studerande vara att mailet lätt försvinner i mängden och glöms bort.

Vi valde också att dela undersökningen på en av våra LinkedIn-profiler. En fördel med att dela undersökningen där är att kunna nå ut till andra samhällsgrupper och att räckvidden kan bli stor ifall personer med stora nätverk delar undersökningen vidare. En eventuell nackdel med att dela en enkät på LinkedIn är att plattformen kan vara mer formell och affärsinriktad jämfört med andra sociala medier. Det kan göra det svårare att skapa en personlig anknytning till enkäten och uppmuntra till deltagande, särskilt om användarna ser enkäten som irrelevant för deras professionella intressen.

Slutligen valde vi att dela vår undersökning på Facebook, både på våra privata sidor och i utvalda grupper. En fördel med att dela undersökningen på våra privata Facebooksidor är att vi når ut till fler bekanta, vilka kan vara mer benägna att delta. Deltagarna kan också variera med allt från ålder till sysselsättning och erfarenhet, vilket är en fördel för objektiviteten i undersökningen. En nackdel kan vara att undersökningen snabbt försvinner i mängden, ifall en individ inte uppmärksammat undersökningen i närtid finns det en risk att den missas.

Vi valde att dela undersökningen i Facebookgrupperna "Föräldrar på Åland", "Åländska frågor, tips och funderingar" samt "Säg vad du vill, Åland". Dessa tre grupper valde vi för att de passar in för vår efterfrågade målgrupp och att grupperna är relativt stora och breda. Fördelen med att dela i Facebookgrupper är en potentiell ökning av svarsfrekvensen. När undersökningen delas i en utvald Facebookgrupp bör det noteras att tänka på att inte dela i grupper som kan anses påverka resultatet åt något håll, då förloras objektiviteten i arbetet.

Bilaga 2 - Följebrev till enkäten

Delta i vår enkät om ekonomisk läskunnighet bland unga vuxna på Åland!

Vi gör nu vårt examensarbete vid Högskolan på Åland och vill ha dina åsikter och erfarenheter för att undersöka unga vuxnas ekonomiska läskunnighet. Enkäten riktar sig till personer mellan 20-30 år, bosatta på Åland.

Det tar bara några minuter att besvara och svaren är helt anonyma.

Klicka på länken nedan för att delta:

<https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfBp985YBIEGR5vGhQ6ndmoChIGWUPRSzSwi7m9JqGPngJmzA/viewform>

Tack för din medverkan!

Johanna Lindqvist & Alexandra Domokos

Bilaga 3 - Enkäten

Ekonomisk läskunnighet - Bland unga vuxna på Åland

Delta i vår enkät om ekonomisk läskunnighet bland unga vuxna på Åland!

Vi genomför denna undersökning som en del av vårt pågående examensarbete inom företagsekonomi vid Högskolan på Åland. Syftet med arbetet är att undersöka och analysera den ekonomiska läskunnigheten bland unga vuxna på Åland samt att väcka intresse för att förbättra unga vuxnas ekonomiska läsförmåga.

**Enkäten riktar sig till personer mellan 20-30 år och som är bosatta på Åland.
Vi ber de som inte tillhör den angivna målgruppen att avstå från att svara på enkäten.**

Din åsikt och erfarenhet är viktig för oss och kommer att användas för att stödja vårt arbete. Alla svar behandlas anonymt och används endast i utbildningssyfte.

Tack så mycket för din medverkan i vårt examensarbete!

Johanna & Alexandra

Bakgrundsfrågor

Är du bosatt på Åland? *

- Ja
- Nej

Kön *

- Kvinna
- Man
- Annat
- Vill inte ange

Ålder *

- 20 år
 - 21 år
 - 22 år
 - 23 år
 - 24 år
 - 25 år
 - 26 år
 - 27 år
 - 28 år
 - 29 år
 - 30 år
-

Utbildningsnivå *

- Ingen utbildning
- Grundskola
- Gymnasium
- Högskoleutbildning
- Universitetsutbildning eller högre
- Annan utbildning

Huvudsaklig sysselsättning *

- Anställd
- Egenföretagare
- Studerande
- Föräldraledig
- Arbetslös
- Annat

Frågor om ekonomisk läskunnighet och privatekonomi

Ekonomisk läskunnighet innebär förståelse av ekonomiska termer, hantering av personlig ekonomi och förmågan att fatta välgrundade ekonomiska beslut.

Hur bedömer du dina kunskaper inom privatekonomi, inklusive hantering av inkomster, utgifter, budgetering, sparande och skulder? *

	1	2	3	4	5	
Mycket låga: Saknar grundläggande ekonomisk förståelse	☐	☐	☐	☐	☐	Mycket höga: Omfattande kunskap i alla aspekter av privatekonomi

Har du fått någon form av utbildning inom ekonomi i skolan och har det påverkat din förmåga att hantera din privatekonomi? *

- Nej, jag har inte fått någon form av ekonomiutbildning i skolan
- Ja, det har påverkat på ett betydande sätt
- Ja, men det har inte påverkat på ett betydande sätt

Vilken metod använder du vanligtvis när du gör inköp? *

- Jag gör impulsköp
- Jag planerar inköpen
- Jag gör en kombination av båda

Har du en budget som du följer för din månatliga ekonomi? *

- Ja, och jag följer den noggrant
- Ja, men jag följer den inte alltid
- Nej, jag har ingen budget

Hur ofta upplever du svårigheter i din ekonomi som du inte vet hur du ska hantera? *

- 1 2 3 4 5
- Aldrig Mycket ofta: Varje månad

Hur förbereder du dig för oväntade händelser som arbetslöshet eller sjukdom för att skydda din ekonomi? *

- Jag har en buffert sparad för nödsituationer
- Jag har försäkringar för ekonomiskt skydd, såsom hälsoförsäkring eller medlemskap i fackförbund
- Jag diskuterar och planerar med familj eller vänner för att få stöd vid behov och vid oväntade ekonomiska utmaningar
- Jag förbereder mig inte på något sätt
- Övrigt: _____

Var har du lärt dig mest om ekonomi? *

- Skolan
- Familj och vänner
- Internet, böcker eller tidningar
- Kurser eller seminarier
- Någon annanstans

Vilka ekonomiska färdigheter önskar du att du hade lärt dig tidigare? *

- Budgetering och ekonomisk planering
- Investeringar, sparande och långsiktiga ekonomiska mål
- Förståelse för kredit, räntor och skuldsättning
- Konsumtionsmedvetenhet och inköpsbeslut
- Ekonomisk riskhantering
- Övrigt: _____

Förstår du hur följande omvärldsfaktorer påverkar din privatekonomi? *

Välj de alternativ där du känner till hur det påverkar din privatekonomi

- Inflation
- Hög-och lågkonjunktur
- Förändringar i räntesatser
- Politiska beslut och regleringar
- Väpnad konflikt
- Hälsokriser och pandemier

Känner du dig tillräckligt kunnig för att fatta beslut om placeringar och förstå hur deras ränteeffekter påverkar ditt sparande? *

1 2 3 4 5

Inte alls kunnig: Jag har minimal eller ingen förståelse för placeringar och dess ränteeffekter Mycket kunnig: Jag förstår placeringar och dess ränteeffekter mycket väl

Känner du till vilka stöd-och utbildningsresurser det finns på Åland för att hantera vardagliga ekonomiska utmaningar, såsom att balansera inkomster och utgifter, hantera skulder och ekonomisk stress? *

- Ja
- Nej

Vilka åtgärder eller initiativ tror du skulle kunna förbättra unga vuxnas kunskap inom privatekonomi? *

- Ekonomisk undervisning i skolan: Mer omfattande undervisning om privatekonomi från tidig skolålder
- Ekonomisk rådgivning: Öka kännedomen av att det finns kostnadsfri ekonomisk rådgivning
- Workshops och seminarier: Organisera regelbundna evenemang där unga vuxna kan delta i workshops eller seminarier om grundläggande privatekonomi
- Informationskampanjer: Genomför kampanjer för att höja medvetenheten om vikten av privatekonomi och tillgängliga resurser
- Övrigt: _____

Tack för att du deltagit i enkäten!

Har du några ytterligare kommentarer eller åsikter angående ämnet?

Ditt svar _____